

KOVÁCS ISTVÁN

A tudás árnyalatairól és a pontos időről

Nagymamának nem kellett hinnie.
Ő tudta, hogy van Isten,
hogy vigyáz ránk a Jó Atya.
Én, a kisgyerek hittem a nagymamának.
De tudatlan félárvaként
se a jó, se a rossz atyáról nem volt fogalmam.
Mondták, hogy nincs...
Eltűnt a háborúban.

Miután elkerültem a nagymamától,
és iskolás lettem,
sok mindent megtudtam...
Azt is, hogy nincs az,
akiről nagymama úgy tudta, hogy van.
Mert a tudás hatalom –
ahogy az olvasókönyv hátlapjára írták...
És mi mind hatalmasok leszünk.
Óriások!
Szegény nagymama.
Szerettem volna elutazni hozzá
és megmondani neki...
De meghalt,
s így nem dicsekedhettem azzal, amit tudok.
Ő meg nem.
Hogy az ember leigázza a természetet,
visszafelé fordítja a folyókat,
hogy öntözni tudja a sivatagot,
amelyen majd ágas búzát termel.
És a jégmezőkre almáskertet telepít.

A szanatórium hatalmas kertjének meredek oldalát
lépcsőzetesen egymás alá épített pavilonok sora zárta le.
Lejjebb azokon túl voltak az üvegházak
és a disznóhizlalda ólái.
Nem tudom, mért,
de játszani ott szerettem leginkább.

Mi anyámmal a másik oldalon laktunk,
a gyógyszerraktárrá átalakított templom sekrestyéjében.
Közel a portásfülkéhez,
amellyel szemben a postahivatalba nyílt az ajtó.
A betegek kivételével
mindenkit ismertem.

A körgalléros levélkézbesítő
elvarázsolt hollóként tipegett le
a pavilonokat összekötő lépcsősoron.
Hirtelen megmerevedett,
fél lába mintha a levegőbe gabalyodott volna.
A hatos pavilon
nyitott kisablakának nyelvet öltő párkányán
meglátott egy csillogó kerekdedséget...: karórát.
A víz zubogásából
és az ablakteret betöltő párából érzékelhette,
hogy valaki zuhanyozik.
Egy mozdulat... és máris a csuklóján volt... a Doxa.
Csak úgy. A világ legtermészetesebb módján.

Nehogy dicsekvésnek vegye bárki is;
már tudtam, hogy a Doxa és a Schaffhausen
a világ legpontosabb órája.
Persze svájci. Pontos, mint Tell Vilmos.
A kék Mauritius és a piros brit Guyana
pedig a világ legértékesebb bélyegei.
És Puskás a világ legjobb focistája.
De ezt mindenki tudta.

Teltek-múltak az évek.
És én azt hittem, hogy az idő múlásával
egyre többet tudok a világról.
Nemegyszer feszítettem
tájékozottságom bicepszeivel.
Olykor a portás bácsit is faggattam,
aki nyolc nyelven beszélt.
És akkor is éppen őt,
amikor egy ember kért tőle bebocsátást...
Púpos volt és érdes hangon beszélt.
Felülvizsgálatra jött
a hatos pavilonba.

Negyedóra múlva bemehet –
mondta a mindenben akkurátus kapus,
merthogy ő így hívta magát.
Nem portásnak. Ő nem szállodás!
Valamikor futballozott.
Hány óra van? – kérdezte
a bejáratnál mind otthonosabban
ácsorgó egykori beteg,
aki amiatt aggodalmaskodott,
hogy belobbant a tüdeje...
És csak a sárga föld lesz rá gyógyír.
Ezt nem panaszként mondta.
Csak úgy.
Nagymama is többször beszélt a sárga földről,
amely majd meggyógyítja.
És a Jó Atya... – jutott eszembe akkor ott
messziről jött visszhangként.
De az az ember is mintha
ugyanezt mondta volna: a Jó Atya...

A közelben álló levélkézbesítő
kidugta körgallérjából a karját,
s a csuklóján csillogó órát készségesen
a pontos időt kérdező orra alá dugta.
A portás régen katonatiszt volt.
Aztán kitelepítették.
Most meg...
Tudta, mi a dolga.
Amikor a kopottas viseletű kis ember
fejből bemondta
a dadogva szabadkozó kézbesítő
csuklójáról lecsatolt óra hátlapján lévő számot,
azonnal tárcsázni akarta a rendőrséget.
Hagyja! – intette le
a katonás határozottságának hajdani maszkját
felöltő portást – és a kivégzésre várók
riadtságával háttal falnak tapadt,
gyermekmód pityergő
levélkézbesítő kezébe nyomta az órát.
Istenem, bocsáss meg neki...
– mormolta megrendülten
és elindult a hatos pavilon felé.

KELEMEN ANDRÁS

Népjóléti Sziszifusz

A KELMDF MUNKACÍMŰ EMLÉKIRAT RÉSZLETE

HOGY KEZDŐDÖTT?

Újonc képviselőként egyszer épp megyek a parlamenti folyosón és szembejön velem Csurka. Ahogy rám néz, van valami az arcán; tekintete kutató és derűs. Arra kíváncsi, hogy tudom-e már. Mit? Hogy Antall felkér államtitkárnak az alakuló népjóléti minisztériumba. Megáll bennem a verő, azután megköszönöm neki – azt, hogy így van kicsi időm *átgondolni*. Kétségtelenül megfordul a fejemben, hogy most lehetőséget kapok meghatározó részt vállalni az új egészségügy felépítésében. Ám mi lesz minden eddigi dologgal, cserben maradó családommal? Amikor azután Antall tényleg felkér, válaszul én is kérek tőle valamit: mindenekelőtt 48 óra gondolkodási időt.

ÁLLAMTITKÁRI KINEVEZÉSEM

Amikor visszautazom Fehérvárra – ott lakom és dolgozom – elmondom feleségemnek. Éva vállalja. Munkahelyem a megyei kórház? Az talán örül is az új felső kapcsolatnak. Én pedig, mint aki jeges vízbe ugrik, belevetem magam az új feladatba. Érzem, nem lesz könnyű, mert a szakmai kihíváson túl súlyos együttműködési gubancnak is meg kell felelnem. Antall fő szövetségese, Surján László a kereszténydemokrata párt újonnan belépő elnöke lesz a miniszter. A vezető párt az MDF, de nekem a főnököm a KDNP feje. Már üzen is értem, hogy menjek le Sajkódra, megbeszélni a közös népjóléti programot; ott pihen családjával. Estébe hajlóan tárgyalunk, s közben Éva – neki fürdést ígértem a Balatonban – vár és vár. Surján Laci apja többször is benyit, elégedetlenül, hogy még nem végeztünk. Türelmetlenkedését látván kényelmetlen érzés fog el, de hát nem én adtam meg ennek a találkozóznak idejét és helyét. Estébe nyúló egyeztetés után pedig hazasietek és nekiugrom a kormányprogram népjóléti fejezetének. A lényegi feladat: a feje tetejéről a talpára állítani az egészségügyet. A helyett, hogy most szinte minden lényegi (definitív) beavatkozás a kórházban történik – s ez az ellátás fölöslegesen költséges módja – fel kell fejleszteni a járóbeteg-ellátást, s ezen belül az alapellátás orvosa legyen az öt választó ellátandók gazdája. S ha már a pénznél tartunk: a korábbi tervezetekkel szemben sikerült átvinnem azt az gondolatot, hogy az új egészségügy, bár biztosítási elvre épül, mégsem lehet a biztosítók közti versenynek kiszolgáltatva; hanem a Társadalombiztosítási Alap függetlenségére épül. Ez azt is jelenti, hogy az állami költségvetés se tekinthesse

vésztartalékának a lakosság jóléti állapotára szánt összegeket. Ki kell védeni azt az eshetőséget, hogy ha az ellátás biztosításon alapul, akkor aki nem tudja ezt kifizetni, azt nem fogják gyógyítani.¹ Újjá kell szervezni a betegséget megelőző népegészségügyi munkát, mert Magyarország népének megbetegedési és halálozási aránya közelít a legrosszabbak között van. Szervezés szempontjából pedig olyan súlyos kérdésekben kell dönteni, mint hogy a járó- és fekvőbeteg-ellátás, avagy az alap- és szakellátás legyen-e az új betegirányítás alapja. Hogy a körzeti orvos háziórvossá váljék-e vagy éppen családorvossá. Hova tartozzék az üzemegezségügy? Hogy alakuljon át a gyógyszer-kereskedelem? S ha kivesszük a biztosítással fedezett költségek közül a betegségek megelőzését, azt hogyan irányítsuk? Milyen feladatot bízhatunk a felállítandó önkormányzatokra? És folytathatnám...

A másik csőd-ágazat az ún. „szociálpolitika”. Ha ezt az elnevezést visszafordítjuk érthető nyelvre, társadalompolitikát jelentene. A valóságban pedig szegénység-enyhítést – csak ezt nem volt illő kimondani a proletár-paradicsom legvidámabb barakkját felmutatni kívánó országban. Hiszen itt még a SZETA, a Szegényeket Támogató Alap is rendszer-ellenesként üldözött volt...

Amikor Antall József szervezetileg egy népjóléttel foglalkozó, tehát az egészségügygel és a szegénység kezelésével egy szervezeti keretben foglalkozó tárca mellett döntött, akkor felhívta a figyelmemet a szegénygondozásnak a két világháború közötti időszakban kialakult magyar rendszerére: az egri ferences rend által kezdeményezett ún. Egri Normából kinövő Magyar Norma működésére. (Ez utóbbi egyébként egészen 1950-ig érvényben volt.) Lényege a források jótékony (karitatív) szemléletű, rendszerezett összefogása és célszerű felhasználása.²

NÉPJÓLÉTI MUNKÁM

Megérkeztem a minisztérium Arany János utcai épülete alá. A betonoszlopos bejáratnál az egyik parkolóhelyet már kijelölték a politikai államtitkárnak.³ Belépve az előtérbe, balra fel lehetett szökkenni az egyenletesen haladó páternoszterre egészen a hetedik emeletig, ahol a csúcson a nagy tárgyalóterem volt. Amikorra megérkeztem, már kész beosztás fogadott: irodám az épület fele magasságában volt, „biztonságos” távolságban a miniszterétől, s az övétől eltérő szinten is. Surján azután barátilag javasolt mellém vezető személyi titkárnőt is. Bár ebben a tárgykörben volt már rossz tapasztalatom (korábban a VIII. kerületi Ideggondozóban), elfogadtam személyi ajánlatát, mert a „különpártiságunkat” meghaladóan mindenképpen együtt akartam működni vele. G. Nagy Ágota rádiós múlttal rendelkezett; a népjóléti munkában együtt kupálódtunk. Munkakapcsolatunk révén egyre jobban hozzám kötődött. Így azután még a következő álláshelyemre is magammal vittem. Nélküle nehezen bírtam volna a minden nap reánk rogyó papírhalmazzal és az ügyfelek végtelen sorával. A közigazgatási államtitkár Jávor András lett, ő volt a „minden titkok tudója”. Mint már az előző rendszerben az egészségügy szervezési kérdéseivel foglalkozó intézmény

vezetője⁴, megvolt a személyi és tárgyi ismerete az előttünk álló óriási feladathoz. Megvallott keresztény beállítottsága pedig a korábbi vezetéssel való kapcsolatai ellenére az új miniszter bizalmasává tette. Magam is csodáltam munkateljesítményét, pedig egyik vezető sem malmozott a hüvelykjével: a miniszter és a két államtitkár ablaka rendszeresen késő este is őrfényként világlott.⁵

Aki azt mondja, hogy 50 évesen az ember teherbírása már nem a régi, az nincs a helyén. Napjaim így festettek: indulás hajnalban Székesfehérvárról, majd reggel 7-kor angol nyelvóra a Nagyvárad téri egyetemi épületben, azután érkezés az Arany János utcába és munka késő estig. Ott rendszeres miniszteri és egyéb értekezletek, a miniszter szükség szerinti helyettesítése tulajdonképpen bárhol (kivéve a pártrendezvényeit), képben lenni és igenis beleszólni minisztériumi szervezési, irányítási, személyi ügyekbe. Azután jöhet az Érdekegyeztető Tanács, számtalan kétoldalú tárgyalás, külföldi jelentős személyek és küldöttségek fogadása, újságíróknak rendelkezésre állás (sajtóértekezleteinken kívül is), nem megfélemlíteni udvariassági meghívásokról, otthon fogadóórát tartani, egyéni panaszügyeket intézni, levelekre válaszolni, szemmel tartani a megyei ügyeket, részt venni a fontosabb városi eseményeken és a helyi MDF kiemelkedő rendezvényein, valamint országos szinten az MDF Egészségpolitikai Tanácsának ülésein, rendezvényeken részvétel szerte az országban; mindezekhez az újságok és szakmai anyagok átolvasása, felkészülés minden kapható kérdésre, valamint ha kell, hivatalos útra külföldre menni, – s mindennekfőlt az országgyűlési munka. Ülni a miniszter bársonyszékében, ha helyettesíteni kell; felkészülni és válaszolni kérdésekre, elmenni a bizottságokba vagy csoport-egyeztetésekre a tárcát érintő mindenféle ügyben. Közben pedig részt venni a rendszert változtató megbeszéléseken, hajtani a lerögzített elvek alapján a törvény-előkészítést, miközben alig lehet erre alkalmas jogászt találni a rendelkezésünkre álló szerény bérlehetőségekkel. Vigyázni a szakértőkkel, mert pl. az Amerikából érkezett egyik-másik csodadoktor olyan nyugdíjreform tapasztalatait akarja ráhúzni Magyarországra, amely szerinte valahol Afrikában már bevált. Nem véve tekintetbe, hogy itt nem a semmiből indulunk, hanem a fennálló nyugdíj-fizetési kötelezettségek között kell minél zökkenőmentesebben átállnunk működőképes rendszerre. Megküzdeni a hivatali értetlenkedéssel (s főleg a pénzügyi vezetéssel!) a családi adózásra törekvésünk kérdésében, harcolni azért, hogy az anyák szolgálati idejébe beszámítódjanak a gyermekek is, s küzdeni a terhességi segély/díj lehetőségéért. (Azért a várandósság anyagi támogatását dr. Garamvölgyi György szakmai segítségével végül csak átverekedtem.) Folytonosan vizsgáztatva lenni pénzügyi kérdésekben (hiszen e téren volt a legtöbb behoznivalóm). A miniszter kívánsága szerint kizárva lenni a katonai, biztonsági vonatkozású kérdésekből, nem látván rá a Katonai Főosztály tevékenységére, (a biztonságpolitikai társszervekkel való kapcsolatépítésbe azután a Külügyben felkészületlenül rántottak bele⁶); a házon belül sokak, még a szövetséges KDNP számára is az MDF komisszárjaként, vagyis a hatalom – miféle hatalom? – odarendeltjeként gyakran idegen testként kezeltetni; szembesülni azzal, hogy az elvi döntéseket a KDNP manréza értekezletein készítették elő, ahová MDF-es államtitkárként meg

sem hívott Surján; s hogy személyi ügyekben már rég megszülettek döntések, mire megtudom – mindez nem tette könnyűvé helyzetemet. Mivel szeretem tisztázni a dolgokat, egyszer ezt a miniszter és államtitkártársam szűk háromfős megbeszélésén fel is vettem, de teljes értetlenséggel talákoztam. Értetlenségük talán mélyebb volt annál, hogy pusztán alságos legyen: ők tényleg úgy gondolták, hogy eddig hoztam az MDF programját; jó, ebből kialakítottuk a minisztériumét. Most már viszont szorítokozom a minisztérium kifelé való képviselőjére; szerepem: eladni az „árut” az Országgyűlésben, az MDF-nek és a nyilvánosságnak. Persze ezt is tettem, ahogy tudtam. Még a minisztérium ellen felvonultatott tüntetők⁷ közé is beálltam, s ott – velük volnival(!) – közvetlenül szólítottam meg a bérükkel elégedetlen egészségügyi dolgozókat; vállalva az ütközéseket és lehetőségig éreztetve azt, hogy értem őket és segíteni akarok. Szemben az ellenséges hírveréssel, amely azt a képet igyekezett kialakítani, hogy mi vagyunk a néptől elidegenedett gögös vezetés, éreztetni akartam, hogy közülük jöttem és megbízásom lejártával újra közöttük fogok dolgozni.

Mindemellett ki kell emelnem, hogy MDF pártbeli és későbbi minisztériumi és egyéb intézményekben tapasztalatommal szemben a Népjóléti Minisztériumban jól szervezett munka folyt. Heti rendszerességgel sorra kerültek az előttünk álló kormányülés anyagai, s így egységes álláspontot tudtunk képviselni – akár a tárcát közvetlenül nem érintő ügyekben is. A rendszeres vezetői értekezleteken pedig a nálunk folyó munkát, s különösen a jogszabályalkotással kapcsolatos szakmai kérdéseket vitattuk meg. Ugyanakkor azt láttam még sokkal később is, hogy mivel minden minisztériumnak sajtóosztálya volt, a sajtótájékoztatók a mostaniakhoz képest kötetlenül zajlottak. A résztvevőket és a szóba jöhető témákat nem szűrtük; s a minisztérium nyilatkozataiért vezetői vállalták a felelősséget. S tettük ezt az ellenséges politikai közegben; gyakran végtelen türelemmel magyarázva megfontolásainkat. Bár tapasztalhattuk, hogy még a korábban kedvelt, de már „szabados” (neo-liberális) kézbe került Magyar Nemzetben is kiforgatják szavainkat afféle Tolerancia-díjas gyűlölködők, mint pl. aki a tisztiorvosi törvényt megvilágító riportom címéül a saját előítéletét emelte ki: „A kormányzat nem akarja maga alá gyűrni az egészségügyet – mondja Kelemen András államtitkár”. A Népszava pedig azt is le tudta írni (félre-)tájékoztató cikke címében, hogy „A tb-törvény módosítása után Tízezrek maradhatnak ellátatlanok”. Így igyekezett hangulatot kelteni a mindenkinek ingyenességet ígérő – s közben tisztességtelenül a „hálapénzzel” züllesztő – kommunizmus után a biztosítási alapon történő egészségügyi ellátás rendszere ellen. Amikor pedig a bérükkel joggal elégedetlen egészségügyi dolgozók tüntettek és újabb tüntetést fontolgattak, a Mai Nap már tudósítása címével így uszított: „Megvárják a harag napját”, és azzal igyekezett neveltségessé tenni a kormányt, hogy annak „eltököltségéről” írt – látszólag elvételként (1992. április 10).

Az ilyen károkozást kivédni még nem tudtuk, de a lehetőség csökkentette, hogy Surján kiváló döntéssel csábította hozzánk szóvivőnek a rádióból ismert Juhász Juditot. Ő pedig az útlezárásos puccs idején olyan nagyszerűen tartotta kézben a tájékoztatást, hogy Antall Józsa átkunyerálta Surjántól a miniszterelnökségre.

Általános jelenség volt ekkor, hogy az egy-egy nagy szervezet élére kerülő, hirtelen felbukkant politikai és intézményvezetők legtöbbször nem volt vezetői gyakorlata. Ehhez járult, hogy sok helyt csöndes ellenszenvvel fogadottan, óriási kihívással néztek szembe. Később önbíráló gúnnyal erről azt mondtuk, hogy némely miniszternek az lett a bizalmasa, aki megmutatta neki, merre van a házban a WC. Megvan még egy Balsai István igazságügy-miniszterhez írott eléggé kemény levelém; ebben arra hívom fel a figyelmét, hogy képviselőként hozzá eljuttatott közérdekű panaszomat a beosztottjai által adott felszínes elhárító szöveggel válaszolta meg. Vagyis a különben kemény és eléggé szigorú ember sem nézett utána beosztottjai tevékenységének, még egy baráti panasz esetén sem. Így maradhatott sok gyorsan oda-visszahelyezkedő pártállami káder kormányunk köreiből, akár felelős beosztásban is. Ennek legkiugróbb példája a korábbi KISZ KB-s hórihorgasan esetlen Szilvássy György, a későbbi Gyurcsány-korszak egyik vezető tisztségviselője és botrányhőse.

Nekem utólag az a véleményem, hogy Surján – talán a NOE⁸-beli munkája miatt – gyakorlott vezető volt. Az ellenállókat szelíden leszerelte, a jóindulatúakat megnyerte; ugyanakkor ügyesen körülvette magát személyi lekötelezettjeivel és bevonta a KDNP főleg jövőbeli ígéreteit (ifjait) – hiszen ekkor elsősorban pártelnök volt. És persze a korábbi kollégák, intézetvezető professzorok csak úgy rajzoltak a miniszter körül. Nekem is jutott belőlük, bár tisztelnél és – a szűkebb szakmámon túli – kisebb ismertségem miatt mégiscsak kevesebb. Bár az MDF-esek eleve hozzám jöttek, s bizonyos szakmai kérdésekben politikai támogatást várók szintén. Ilyen volt a Skrabski Árpád kutatócsoportjának az önkéntes biztosításra épülő egészségügyi ellátást szorgalmazó nyomásgyakorlása, aztán a kiemelt politikai nyugdíjak visszavágására törekvő és az előző rendszer meghurcoltjait kárpótolni igyekvő civil és politikai csoportok jelenléte, de ilyenek voltak a természetgyógyászok lobbistái, a szerfüggőség kezelésének különféle apostolai, és még folytathatnám.

Emellett – mivel sűrű előadásaim számára amúgy is érdemes volt összefoglalnom helyzetünket és lépéseinket⁹ – elfogadtam a felkérést egy tájékoztató könyv, az „Egészségügyi szolgáltatás biztosítási alapon” előszaván túl első fejezetének megírására „Az egészségügyi ellátás és a biztosítottak” címmel. Égető szükségét éreztem a korábbi rendszer hazug „ingyenes, magas szintű egészségügyi ellátásának” szövege után tisztázni a minden állampolgárt bevonó, de mégis pénzügyileg megalapozott, vagyis biztosítási alapon járó ellátás felépítését és működését, hiszen nagy volt a tájékoztatatlanság, értetlenség és a szándékos félremagyarázás. Még a kiadványról megjelenő tájékoztató is felborzolhatta az ember szőrét. Így vezették be a piacra:

„1992. július 1-jétől megszűnik az egészségügyi ellátásra állampolgári jogon való jogosultság. Ettől kezdve az egészségügyi ellátás biztosítási alapon, járulékfizetés ellenében vehető igénybe. Ebből következően a társadalombiztosítás és a betegellátás rendszere alapvetően megváltozik, és egy sor közérdekű kérdés vár megválaszolásra.”

Én kicsit másként igyekeztem felkelteni a figyelmet, s így kezdtem a kötetet:

„Történelmünk legutóbbi évei inkább kalandregénybe illőek, mintsem száraz szaktanulmányokba. Ha pedig az események felszíne alá hatolunk, nyomozásaink anyagából

immár nem kaland-, hanem detektívregénybe illő fordulatokat élhetünk meg. Annál is inkább, mert a hagyományos emberi igazságérzet csupán a bűn fogalmával tudja érdemileg jellemezni azokat a jelenségeket és azokat a hatóerőket, amelyek a kommunista világ törvényszerűségeiből fakadtak. Most viszont ez alól az iszonyú – az élet minden területét elformátlantató¹⁰ – nyomás alól váratlanul felszabadulva tájékozódunk újra a világban.” De hogy micsoda ellenszélben, azt jól bizonyítja – főleg a történeti részben – a kiadó önkényes szövegkezelése, mondjam ki: cenzúrája; s hogy a kinyomtatott anyagot kiadás előtt nem kaptam meg áttekintésre. Így a betűhibák halmain kívül több helyen egész sorok is kimaradtak a kész szövegből, értelmetlenné téve azt. És lehet, hogy a gyógyszerterek államosítása kapcsán erős volt a kifejezésem, hogy ennek kegyetlen körülményei, a nyugdíj lehetőségének elvesztése „a magyar polgárság egy jól megfogható részének kiirtását jelentette”, de a nyomtatásban ez már „mellőzését” formában jelent meg¹¹. Annak ismeretében, hogy a proletárdiktatúra nyíltan meghirdette a polgárság kiirtását. Bosszantott a dolog, de túlléptem rajta. Lehet, hogy nem helyes, de ilyen esetben igazamért síkraszállni értelmetlennek tartom. Nagyvonalú vagyok és nem kötekedő. Eszem is arra int, hogy egy már eleve elrontott ügyben kár élezni a helyzetet, mert csak a közegellenállást növelem magam körül¹². Arra viszont vigyáztam, hogy az államtitkárságomat körülöngő egyik-másik ifjú hölgyet ne engedjem testközelbe, akármekkora irathalmazzal a karján dörgölőzzék is hozzám. Valójában az okozott gondot, hogy egy ilyen ingoványos közegen hogyan tudom átvinni rendszerváltó és népjóléti törekvéseinket; miközben a kemény tények is ellenünk dolgoztak: a kincstár kongott az ürességtől és az első évben 700.000 ember sodródott ki az utcára munkanélküliségként. Komisszárságom komisszárát nem a házban akartam éreztetni. Ám abból nem engedtem, hogy ha egyszer rendszerváltozás van, akkor a régi (félre-)vezetők húzódnak visszább. Ami sok más területen – s különösen a termelő ágazatokban – nem sikerült, itt elértük. Ebben nem kerültem az ütközést: a kórház-rendelőintézetek (fő-)igazgató főorvosainak vezetői megbízását szinte azonnal megszüntettük egy kormányrendelettel; bár már akkor jelezték, hogy ebbe a nagy erejű vesztesek nem fognak beletörődni – éppúgy mint a Lakiteleken, Lezsák falujában történt példamutató vezetőcserébe sem az ottani hasonló erők.

Mi a megüresített állásokra nyilvános pályázatokat írtunk ki, s a jelentkezőkről a főorvosi tanács és intézeti szakorvosi közösség egyetértését írtuk elő. A legkeményebb ellenállás helyén, Dunaújvárosban személyes jelenléttel segítetttem elő a váltást.¹³ A leváltottak megrengették az egeket, s ennek nyomán az Alkotmánybíróság elmarasztalta eljárásunkat. Nem a panaszosok mellveregetésére hivatkozott ugyan, de talált szép kerek okot a rendelet megsemmisítésére. (Szerinte ugyanis rendelkezésünkkel sérült a helyi hatalom kinevezési joga.) Viszont ez az alkotmánybírósági döntés csak a jövőre nézvést volt érvényes; így a vezetőcsere és a kollegiális vezetés beindítása sikeresen lezajlott. Vagyis elegendő elszántsággal, még ilyen legyengített helyzetben is lehetett adott területen rendszert változtatni! Legfeljebb nem mindenki merete vagy akarta ezt megtenni. A mieink közül legkeményebben talán Bod Péter Ákos, furcsamód a legfiatalabb miniszter utasította el a mi vezetőváltásunkat.

Ebből az időből előkerült egy félig megírt levelem genfi kollégámnak, Luka Lacinak. Szilágyi András osztályvezető főorvos-társam ekkor járt nála szakmai úton, és vele hazaérkezett nekem is egy meghívás. Erre válaszoltam. Az akkori légkör éreztetésére a fennmaradt első oldalát ide idézem:

„Kedves Laci!

Végre sikerült egyeztetni a Miniszter Úrral ez évem első felének programját.

Mindenekelőtt annyit, hogy megkíséreljük ledolgozni virtuális elmaradásunkat a minisztérium átszervezésében és az egészségügyi, valamint szociális terület átalakításában.

Jelenleg még egyre folyik a háború a közkórházak igazgatóinak újraválasztása és kinevezése körül – immár az Alkotmánybíróság döntését várjuk. Ez pedig precedens-értékű lehet a további lépéshez, mert befolyásolja a szakorvosi rendelőintézetek, a szakkórházak (pl. a nagykállói elmeegógyintézet hajcihője), az országos intézetek vezető – és vezetés – váltását. Ugyanígy az egyetemeken is folyik a kegyetlen utóvédharc.

A társadalombiztosítás ez évi költségvetését immár elfogadtattuk; de olyan botrányos a helyzet, hogy miniszteri biztost kellett kineveznünk a társadalombiztosításban elérendő átalakítás áthajszolására. Most a népegészségügyi és tisztiorvosi törvény tervezete van soron a parlamenti bizottságokban. Ez pedig azt jelenti, hogy eldől: sikerül-e a közegészségügyét tiszta kezekre bízni szerte az országban. Mindezek súlyos létérdekeit érintik a reliktumoknak, akik megtalálják a csatornákat érdekeik érvényesítésére az összes parlamenti pártban, de az utcán is ...

Januárban a kormány elé megyünk a társadalombiztosítás irányításának témakörében, majd az immár hangosan ketyegő bombával: az új – és persze emelt – gyógyszerár és -támogatási rendszer bevezetésével. Jelen számításaink szerint itt még kb. 2 milliárd forintra nincs forrásunk. Februárban egyebek között a hajléktalanok ügyét kell rendeznünk, s a munkanélküliek szociális ellátásáról törvényt alkotnunk. Úgyszintén a foglalkoztatási rehabilitációról, és beledolgoznunk az új felsőoktatási törvénybe.

Márciusban neki kell fognunk a társadalombiztosítás vagyonnal való ellátásához, a gyermek- és ifjúságvédelmi törvényhez, egy új hite-....”

Eddig a fennmaradt szöveg.

POLITIKAI NYUGDÍJAK ÜGYE

A vezetőváltások mellett másik ilyen közvetlen közhangulati súlyú ügy volt a korábban politikai okokból osztogatott kiemelt nyugdíjak ügye. Itt ütköztem először abba az akadályba, hogy a társadalombiztosítás tőlünk teljesen elkülönült szervezet volt. Dr. Botos Katalin pénzügyi államtitkártól, mint feleségétől és fontos MDF-es közszereplőtől megtámogatva Botos József lett a főigazgatója és ő rendelkezett a társadalombiztosítás (TB) alapjaival. Surján kezében volt tehát egy minisztérium, de az igazán jelentős költségeket érintő döntéseket nem hozhatta meg a társadalombiztosítás maradványai nélkül. Botos Jósának a mi oldalunkhoz kellett tartoznia, hiszen

56 miatt meghurcolták; de már első számú, s mindenről mindent tudó főembere, a határozott Barát Gábor mint „régimotoros” mindent elkövetett, hogy ne juthassak megbízható adatokhoz a kiemelt nyugdíjak ügyében.¹⁴

(Közben a – na, honnan? – jól értesült-értesített SZDSZ azon köszöri a nyelvet, hogy lassúak vagyunk a nyugdíjrendszer átvilágításában.) Mert a kommunista uralom ebben a kérdésben éppúgy rendtelenséget hagyott hátra, mint mondjuk a gyógyszerárak hovatartozása ügyében. Adott nyugdíjpénzt a forradalom leverésében való részvételért; de belekevert, amit csak tudott, még művészeti alkotásokért és kiemelt tudományos vagy sportolói teljesítményért adott elismerést is a rendszerbe. Ahogy akkor az Országgyűlésben mondtam:

„Jogi eszközökkel rendezni egy szándékosan összezavart helyzetet, melyben művészeti, tudományos és sporteredményt elérők, németellenes ellenállók ugyanolyan módon vannak elismerve, mint az 56-os pufajkások, és amikor a helyzetet megmagyarázó joganyag nagy részét a 3000-es, vagyis csak fokozatosan feltárt titkos határozatok teszik ki – bizony azt hiszem, ez a gordiuszi csomó esete!”

A kérdést csak másodszori nekifutásra sikerült bevinni a T. Házba, s az éles parlamenti csatában először csodálkozhattunk rá a Szadesz igazi arcára a kommunista-ellenes álarc alatt. Átmentek szociális demagógiába; s többek között a korábban csodált színész, Darvas Iván ekkor bökkente el képviselői minőségében, hogy a kiemelt nyugdíjak normalizálásával a kormány kiüti a karaj kenyeret özvegyek és árvák kezéből(!)

A sajtó pedig teret nem adva nekünk, azzal igyekezett ellenünk fordítani olvasóit, hogy pl. az ökölvívó Papp Lacit Zászlórendjétől akarjuk megfosztani; s ezért az Országházban a témáról „rosszízú ideológikus vita” folyt (l. a Magyar Nemzet március 19-i Igazságszótás c. cikkét). A Magyar Hírlap pedig miután elismerte, hogy „lapunk megsértette az objektív és tárgyilagos tájékoztatás követelményét”, máris hamis kormányzati állításokkal folytatta a félretájékoztatást. Azt is le tudták írni, hogy kollektív büntetéssel kívánjuk sújtani a náciellenes ellenállás korábbi harcosait. Tiltakozásom pedig a papírkosárig jutott el a címzetteknel.

KORMÁNYON BELÜL

A kegyetlenül nehéz helyzetben a kormányon belül is folyt küzdelem. Minden vezető – akár a többiek rovására is – törekedett tárcája működőképességét biztosítani. Ezért rága szánkba Antall, bár kis hatásfokkal: a minisztereknek nem az a feladatuk, hogy a kormánnyal szemben képviseljék a tárca – sokszor megörökölt – szakemberei hangoztatta felfogást, érdekeket. Ezt ma éppúgy a maga erejéből formálódott népparalomból gyermekbetegségének látom, mint ahogy később tapasztaltam, hogy néhány – az adott ország iránti érthető érdeklődés miatt – szaktudósból nagykövetté ütött társunk néha nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy ne a fogadó ország érdekeit képviselje. Nekünk a népjólétben pedig folyamatosan gondot okozott a tár-

sadalombiztosítás különállása. Számos társadalompolitikai kérdésben ütköznünk kellett, s ez sokszor megjelent nyilatkozatok szintjén is. Botos főigazgató úrnak elsősorban a társadalombiztosítás csődjét kellett elkerülnie. Ezért követeltük mi az MDF-ben az OTI egykori államosított vagyont vissza, míg ő elsősorban a begyűjtő-felosztó rendszer mellett érvelt. A vagyonkezelés ugyanis újabb nehéz feladatot rótt volna rá. Jobbnak tűnt az eddigi súlyos járulékteher fenntartása, s a nyugdíj-korhátáremelés. Csakhogy ez a szegénység fokozása mellett azt is hozta magával, hogy a vállalatok soka be sem fizette kötelezettségét, vagy éppen tömegesen mentek csődbe. Ezt gondolták enyhíteni a nyugati jellegű önkéntes biztosítók felállításával: az így elképzelt rendszerben a biztosított személy, a munkahelye és a költségvetési hozzájárulás együttesen adná az ellátás anyagi fedezetét. Ám ezt a több biztosítós modellt sem akartuk már elfogadni, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a betegellátás mindenkire elvileg azonos szintjét fogja kikezdeni.

Az átlagember pedig az egész vitát nem értette. Mert ahogy főorvosként nem tudtam, mert semmi tájékoztatást soha sem kaptam osztályaim működési költségéről, úgy a magyar polgár eddig csak azt hallotta a kommunista vezetőkötől, hogy a magas szintű egészségügyi ellátás nálunk ingyenes. Azt nem tették, hozzá, hogy épp azért engedték elburjánozni a hálapénz rendszerét, mert a pénzellátás maradék-elven történt. S ha kevés, avagy éppenséggel nincs maradék? Akkor pont a javakat előállító ember költségeire nem jut.

Ezért került be 1990-ben az egészségügy költségvetése a társadalombiztosítás kapujába. Ne lehessen könnyen fosztogatni. A pénz, a Társadalombiztosítási Alap kezelője a főigazgató lett; a népjóléti miniszter csak a törvényességi felügyeletet gyakorolta – és döntései nem mindig egyeztek a tb szája ízével. Próbáltunk is azzal érvelni, hogy ha pl. az 1992. évi költségvetési törvénybe tárcigaényünk felét kapjuk csak meg, akkor legalább a minisztérium dönthesse el, hogy a nagyjából az előző évi-vel azonos összeget hogyan használja fel legcélszerűbben. Egy apró részlet: amikor döntöttünk, hogy ezentúl csak biztosítás alapján végezhető betegellátás, akkor egy amerikai cég „okos” kártya megalkotását ajánlotta fel. Ez azt jelentette volna, hogy a panaszos kórtörténete leolvasható lett volna róla. Nem lett; ma is egyszerű papírkártyán van a TAJ-számunk.¹⁵

TOVÁBBI FŐCSAPÁSOK

Ha már benne vagyunk, itt felsorolnám az általam legfontosabbnak tartott további lépéseinket a népjóléti két évemben. (A számozás csak az áttekinthetőség kedvéért van, hiszen már az eddigiekben is érintettem megszámlálható döntéseket.)

Meghatároztuk a helyi önkormányzatok alapellátási feladatait. Ez része volt az egészségügy talpára állításának nevezett tervnek. Míg a korábbiakban az alapellátás legfontosabb helye, a körzeti orvos rendelője valójában átirányító központként működött: melyik szakrendelésre, vagy még inkább melyik kórházba küldjem a beteget;

most igyekeztünk visszaadni az alapellátás orvosának a gyógyító tevékenységet. Csak az általa megfelelően el nem látható beteget küldje tovább! Kidolgoztuk azt, hogy lehetőleg mindenki lehessen biztosított; sőt anyagi háttérrel adtuk a határon túlról érkező magyarok ellátásának is... S ha már biztosítás, ki kellett dolgozni az egészség-szolgáltatás tartalmát is: mire terjed ki az ellátás a kötelezően beszedett pénzért. Közben mindenki kereste a helyét. A szakmai képviselőket jelentő önkéntesen építkező orvosi kamarában ott találkoztam a Csehák Judit idejében magát vezetővé tevő Veér Andrással és egyeztettem Levendel Lászlóval, a budakeszi tudószanatórium főorvosával városmajori lakásán.¹⁶ Ez a hely egyben hírek szivárogtatásának csomópontjaként működött; persze baloldalra lejtve. Ott volt a szívkorház közelében, amerre felé különben a Lakásbérlok Egyesületének vezetőségi tagja, Batta Pali is lakott; nála meg a szociális lakásügyi feladataink miatt fordultam meg néhányszor.

A Társadalombiztosítási Alapot úgy alakítottuk ki, hogy a szegénygondozást („a szociális segítést”) leválasztottuk róla. Önálló biztosítási ágakra oszló, de egyetlen nemzeti biztosítás mellett döntöttünk, vagyis a népet kockázatközösségbe fogtuk – hiszen történelmileg úgyis együtt sírunk, együtt nevetünk. Ez persze azt jelentette, hogy a gazdagok többet fizetnek a közösbe, mint a szegények.

Az országrontásért korábban kapott kiemelt nyugdíjak megvonási kísérlete mellett nem tudott hangot kapni az, hogy sikerrel fogadtattam el az Országgyűléssel a nyugdíjak évenkénti, keresetarányos növeléséről szóló határozatot. Pedig ez abban a helyzetben kemény vállalás volt.

A Közegészségügyi és Járványügyi Állomások hálózatát felhasználva kialakítottuk az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatot (ÁNTSZ). Fontos, hogy a korábbi tisztiorvosi szolgálathoz képest hatósági jogkörrel, s a népegészségügy irányításának feladatát szánván innen irányítani. Élére a miniszter országos tisztifőorvost nevezett ki. Kiváló együttműködőt talált a különben szociáldemokrata Kertai Pál személyében. Az egész rendszer kidolgozásában elévülhetetlen Surján László érdeme és személyes foglalkozása a rész kérdésekkel is. Ült a papírai előtt; meghallgatta két *államtitkára* véleményét és döntött. A személyekről is. Így sikerült eredményesen szembenennünk a tervgazdálkodás után sokak számára vonzónak tűnő, s mindent magától elrendezőnek tartott szabadpiac elvével. Ugyanakkor azonban a tisztiorvosi szolgálatban is jelentkezett ugyanaz a gátló erő, amely a minisztériumban és a kórházakban is csak a legfelsőbb vezető személyek változását jelentette. *Érthető, hiszen* magában az egészségügy szervezetében hangadóként voltak jelen kormányellenes erők. Olyan mértékben, hogy nekünk szurkoló orvosok még a világcentrumokban is aggódva jelezték a tapasztalt féktelen uszítást az új magyar kormány ellen, beleértve népjóléti politikánkat is.

Mi mégis kezdtük építeni a talpánál az eddig tótágast rogyadozó egészségügyet. Kormányrendelettel bevezettük a háziiorvosi rendszert; lehetővé tévén a benne dolgozóknak, hogy eldöntsék: az önkormányzat alkalmazza-e őket, avagy önálló vállalkozásba fognak. A háziiorvoslás előrelépett: szakmává lett. S ha emellett más szakképesítése is volt a kollégának, azt is díjaztuk. A nála jelentkezők betegkártyáit

begyűjtve egyúttal alapos első vizsgálatot kellett végeznie; így lett azoknak házi-orvosa. A kevés vagy éppenséggel semmi hálapénzt jelentő orvoshelyeket is sikerült nagyrészt feltölteni: sajnos, főleg Erdélyből hozzánk menekülő orvosokkal. Az alapellátáshoz tartozott a fogászati és gyermekgyógyász hálózat is. A következő ellátási szint a járóbeteg szakrendelés lett. Erre is elkészült az önálló működtetés terve, csak balvégtetűnkre a következő bal-kormány már nem léptette életbe. Sőt legtöbb intézkedésünket felpuhította, kicsorbította.

A kórházak működésének pénzügyi háttere hosszú ideje megoldatlan volt, és utánunk is azzá vált. Az ágyakat heveny és idült jellegűekre osztottuk fel (akut és krónikus ágyak), és az addigi izmosos intézmény-pénzelés helyett teljesítmény alapján érkezett a kifizetés. Ahol engedni kellett a piacról betérő magán befektetőknek, mert másként nem tudtuk volna biztosítani a rendkívül áros kórmegállapító és kezelési (diagnosztikus és terápiás) eszközöket, mint pl. a komputertomográf (CT), mágneses rezonancia (MR), s a dialízis – nos, ott a társadalombiztosításnak kellett fizetnie. Így viszont a kórházak könnyű szívvel túltették magukat *ezek költségeinek* gondján, s ezért jött rossz megoldásként az utánunk következő kormány részéről az ú.n. volumen-szabályozás: amikor nem a betegellátás szükséglete szabályoz, hanem a kórház által kiharcolt elvégezhető beavatkozás mennyisége (*ez pedig* egy merev szám).

Igen nehéz terep volt a gyógyszer-ellátás átalakítása. Mi a gyógyszerészeket újra anyagilag független önálló polgárokká akartuk tenni. A gyógyszertárak ekkor a megyei gyógyszertári központok irányítása alatt működtek, s részben önkormányzati tulajdonban voltak. A papírforma vegyes volt, mert a kommunizmusban a (köz-)tulajdon Csáky szalmája. Esetünkben ez úgy mutatkozott meg, hogy a 20-ból 16 gyógyszertári központ számára már évekkel korábban új (!) létesítő határozatokat adtak ki, s 12 helyen a gyógyszertárak magukat közüzemi vállalatná minősítették. Ezzel ezek önkormányzati tulajdonba kerültek, holott a gyógyszerellátást nem *a közigazgatáshoz* szerveztük. Nyolc megyében pedig ugyanezek állami vállalatként működtek. Vagyis a jogi helyzet olyan kusza volt, hogy csak törvénnyel lehetett egyféleképpen rendezni. Viszont számítani *kellett* arra is, hogy törvényjavaslatunkat az önkormányzatok az Alkotmánybíróságnál megtámadják (és az átmeneti alkotmányunk őrei elmarasztalhatnak minket, akár a kórházak orvosigazgató váltásánál). Ha viszont ráhagytuk volna a magánosítást ezekre megyei, t.k. gyógyszer-elosztó központokra, akkor döntően üzleti alapon külső vevők jutottak volna hozzá a patikákhoz. Ezt nem engedték, s ezért a sajtó ugyancsak mostohán kezelt engem is. Tartottuk magunkat ahhoz, hogy a gyógyszer különleges áru, s nem szabad a piac uralma alá engedni. Különleges, mert nem általános szükséglet elégít ki, nem tetszés szerint lehet benne válogatni; s különleges, mert veszélyes. Vétele, eladása szakértelmet kíván; ezért ellenítettük, hogy gyógyszertáron kívül kerülhessen forgalomba (pl. illatszerbolt, benzinkút). Utánunk ez is bekövetkezett. Meg szerettük volna szüntetni a patika-láncokat is, de az már nem sikerült; mert amíg folyt az iszapbirkózás, új gyógyszertárak létesítését semmi sem akadályozta. Márpedig ha a magánosításra szánt patika mellé odatelepedett egy tőkeerős másik, ellehetetlenítette annak megélhetését.

A mi eszményünk a személyi jogon alapuló gyógyszer-tár volt: a felkészült gyógyszerész biztos üzlete és szolgáltatása (!) Ha pedig ezt el akarjuk érni, nem engedhetjük ki a kezünkől a magánosítás irányítását – és sietnünk is kell vele. Kicsiben így jelentkezett nálunk az államosított vagyontömeg magánkézbe adásának óriási kérdése. A gyógyszer nagykereskedelemben pedig a tőke-behatolás ellenére a miniszteri engedélyhez való kötöttség és Paál Tamás erőteljes szakmai kontrollja az OGYI (Országos Gyógyszerészeti Intézet) élén biztosította az átmenet idején is a szakmailag megalapozott rendet.

A természetgyógyászat teljesen zűrzavaros helyzete miatt rávettem a miniszteremet arra, hogy vegyen maga mellé a miniszter egyébként újonnan felállított tanácsadó testületei között Természetgyógyász Kollégiumot is. E szokatlan döntés ellen sokan ágáltak a vezető orvosok közül, egyszerűbbnek tartván a tilalmazást. Én viszont azon a véleményen voltam, hogy jobb rendezni a képzést és a tevékenységet, mintsem hogy az egész jelenség a feketegazdaságba süllyedjen és üzletelő sarlatánok kezébe kerüljön. Egyúttal e területen jelentkezik a gyakorlatban is az embert egészként kezelő szemlélet, s erre azt egyre jobban szakosodó orvostudományban is szükség lenne. A beteg ugyanis legtöbbször nem valamelyik szervét viszi az orvoshoz, s a betegség is az egész embert támadja meg. A betegnek gyógyító személyre is szüksége van, nemcsak gyógyszerre, késtre, vagy gépre...

Végül pedig ki kell emelnem a féldió lehangosabb vitájának tárgyát: a magzatelhajtás rendezésének kérdését. Alkotmánybíróság kötelezett minket arra, hogy késedelem nélkül beledugjuk kezünket e forró kazánba. A népesedést tönkrevágó, sokmilliónyi csirázó életet kioltó művi vetélés jelképszerűen 1956 óta az ország legnagyobb mótelye volt. Ezt a szelepet nyitotta ki a gyarmatosító hatalom a rabság és elszegényedés okozta lázadás ellen. Ugyanakkor ez az egész civilizált világ egyik nagy világnézeti kérdésébe torkollott: tényleg el kell-e fogadnunk, hogy a legfontosabb dolog az *egyén önkijelése* (én nem *önmegvalósításnak* gondolom azt, ha valakit elpusztítók kényelmi vagy anyagi okokból). Viszont nem lehetett fejfel menni a falnak és elvenni a fuldoklótól a szalmaszálat azzal, hogy az úgysem ér sokat. Ebben a helyzetben Surján, látva, hogy elkerülhetetlenül behajózunk Szkillá és Karibdisz közé, arra a ravasz döntésre jutott, hogy a törvénytervezetet két változatban alkotja meg. Az A-változat az életvédő, a B a megalkuvó. Világos, hogy a többség a B-t fogja választani, de nem mindegy, hogyan alkuszunk meg. Ezért lett a törvény címe – szellemének megfelelően – „A magzati élet védelméről”.

Hiszen így kimondatott: a magzat él. Magam részéről jól megértettem Surján igazát, bár nem tűnt egyenes dolognak, hogy ő a szigorú A-változatra szavaz, s így végül is hagyja magát leszavazni. Ellenvetésem igazán azzal kapcsolatban volt, hogy a várandós anya felvilágosítása mellett senki sem vizsgálhatta a vetélési szándék tényleges okait; elfogadásához elegendő volt csupán a „bemondás”.

*

Azért tértem ki bővebben szakmai kérdésekre, mert a rendszerváltozás így fogható meg azon a területen, ahol dolgoztam. S annál fontosabbnak éreztem megtenni

ezt, mert az utánunk bekövetkező hosszú lebontó folyamat miatt gyakran hallottam később azt fideszes berkekből, hogy az egészségügyben nem történt semmi. Holott nemcsak az egészségügyben, de a társadalmi támogatás rendszerében is új utat nyitottunk.

Mivel időközben kinyílt a világ, több felé jártam már népjóléti államtitkárként is. Itt nem említem a tisztségemmel kapcsolatos ünnepélyes felszólalásokat és részvételt nemzetközi és hazai összejöveteleken, konferenciákon és szakmai szervezeteknél. Számomra nagy jelentőségű hivatalos törökországi látogatásomra is másutt térek vissza, mert azt mint az IPU (Interparlamentáris Unió) Magyar–Török baráti tagozatának elnöke tettem.

KANADA

Népjóléti államtitkárként első hivatalos külföldi utam Kanadába vezetett. Surján László kért meg arra, hogy teljes miniszteri felhatalmazással tárgyaljak egy kanadai pénzből megvalósuló kórházépítésről. Ez eddig rendben is lett volna, ha megtaláljuk a minisztériumban az ügyre vonatkozó korábbi iratokat. De azok eltűntek. Mindent felforgattunk, Surján tudtommal még rá is telefonált elődjére ez ügyben, de semmi... Így azután határozott utasításra elindultam egyedül, tárgyalni olyan ügyben, amelyhez nem értettem, s nem ismertem a korábbi álláspontokat.

Indulás, 1990 késő októbere. Gépkocsivezető, Tas fiam korábbi katonatársa, Hun Józsi ördögi bravúrral, járt útról letérve, síneken átbukdácsolva, mezőt átszelve visz ki a reptérre. Itthon épp akkor reggel indul a „taxis blokád”. Az utakat nagy

tempóban kezdik keresztezni mindenféle járművek, tiltakozásul a váratlanul bejelentett jelentős benzináremelésre. Töprengek a kocsiban: menjek-e vagy maradjak. Ha maradok, az botrány a miniszterrel. Ha megyek: itt hagyok mindent úgy, hogy nem tudom, mi lesz. Tetejében bennem az érzés, hogy a mesebeli lehetetlen feladat elől futamodtam meg.

Ilyenkor mindig eszembe jutnak Arany sorai:

*„Látod azt az erdőt? fáját mind levágod,
Eke-taligának, szekérnek csinálod,
Felszántod, beveted földjét gabonával:
S tisztelkedel holnap búza-kalácsával.”*
(Arany János: Rózsa és Ibolya, IV.)

Hun Józsiában is életre kel a kisördög: majd ő megmutatja, hogy nincs az a torlasz, ami megakasztaná! S valahol mélyen, már a repülőtéren, a felfordult város képei után bekúszik az a fogamzó gondolat, hogy lehet: nekem kell képviselnem nyugaton az Antall-kormányt. Volt már ilyen kormánybuktatás Magyarországon...

Ám nemcsak az előjelek voltak rosszak. A repülőgép Rómában leszállt, s úgy ment tovább; így 19 órai út után érkeztem, meglehetően elgyötörtén.¹⁷ Belső időm szerint késő este volt, ott pedig kora délután. Díszvacsorára várt a kanadai egészségügyi miniszterasszony; én meg a szememet alig bírtam nyitva tartani. Még ingváltásra sem volt lehetőségem, mert bőrröndöm Dél-Amerikába utazott és csak otttartózkodásom vége felé, 4 nap múltán érkezett meg hosszú bóccorgásából. Másnap első dolgom volt néhány ruhadarabot venni, de érkeztemkor a vacsorához nem tudtam átöltözni – kínos volt. Étvágyam is lett volna, de a tányér közepén művésziesen elhelyezett ételdarabkák és cipőfűzőnyi zöldek inkább dísznek hatottak. Közben szakadatlan a magyarországi változásokról igyekeztem a tudatlan világot tájékoztatni. Ez nem volt könnyű, tekintettel a magyarországi kormánybuktatási kísérletre; még úgy sem, hogy azután naponta felhívtam családomat és budapesti hivatalomat.

Másnap azután leültünk tárgyalni. Sikerült Fekete-tenger melléki, valószínűleg szefárd tárgyalótársamban rokonszenvet ébreszteni, mert kiderült, hogy mindketten szeretjük a francia nyelvet. Ettől kezdve a beszélgetés hol így, hol angolul folyt. Engem ez is kicsit nehéz pillanatban ért: épp rászokóban voltam az angol tárgyalási nyelvre. Mindenesetre, a kialakult jó hangulatban megkértem őt arra, hogy másoltassa le számomra a tervezetet és az eddigi tárgyalások anyagát is, mert odahaza semmit sem lehet fellelni. Hát, így nem volt könnyű indítás. Amikor pedig elhagytam a szállodát, hogy levegőzzek egyet, fedett bevásárlóutcán találtam magam.

Búcsúzólul a miniszternő megajándékozott egy acél-üveg csodával: Ontario virágával, a háromszírommal (Trillium) díszített szép papírvágó késsel.

EGYÉB UTAK

Azután utaztam az Egyesült Államokba (Washington, New York, Baltimore) az ot-tani kábítószer-ellenes kezelési módok tanulmányozására. Volt olyan nap, hogy egy intézet előadói egymásnak adták reggeltől estig a kilincset, hogy kitömjék a fejemet. (Utólag látom, mert többek esetében tapasztaltam, hogy az ilyen tanulmányutaknak, de még inkább a hosszabb ideig tartó továbbképzéseknek az az igazi szerepük, hogy Amerika-függőséget alakítsanak ki a rácsodálkozóban.) A fő kezelési irány egy Methadon nevű, a megvonási tüneteket enyhítő szerre épült. Engem módszerük nem győzött meg. Nem szabadítja fel a lelkiileg rabot, ha helyettesítő szerrel kívánjuk ki-váltani a „kábszert”: a függőség változatlan.

Viszont nagyon szép emlékeim vannak az Amerikai Magyar Orvosszövetségről. Meghívtak floridai ülésükre Sarasotába. Végtelen kedvességet, nekünk szurkolást, se-gítőkészséget tapasztaltam. Anyagiilag, eszközküldésben és tapasztalatokkal folyton rendelkezésünkre álltak. És persze jólesett – különösen az itthoni ellenséges légkör után – hogy őszinte érdeklődést tapasztaltam körükben. Akkori elnökükkel, Krisz-tinicz(-né Lévy) Irénnel és férjével, Ivánnal itthon is több megbeszélést folytattam. A Dél-Amerikát is megjárt Matolcsy Sándorral – főbankárunk testvérével – pedig még évekig összejártunk Budapesten. Ha pedig mosómedvét látok valahol, mindig eszembe jut Sarasota; ott az utcára merészkedtek a kis fickók.

Tárgyaltam Svájcban a két ország közötti társadalombiztosítás területén létrejehető együttműködésről, különös tekintettel a kiegészítő egészség- és nyugdíjpénztárakra; ez egyúttal kiváló alkalom volt berni barátaimmal (többek között Luka László kar-társammal és a későbbi párizsi nagykövet Kékessy Dezsővel) történő eszme-cserére is.

Veronába Pintér Lajos 56-os diákként menekült sürgősségi orvos – rövid ideig nagynéném, Juci leányának férje – hívott meg tudományos rendezvényre előadni; ekkor ismerkedtem meg a velünk rokonszenvező Vecchioni sebészprofesszorral. S a korábbi ellenségek felé történő nyitás jegyében elutaztam Izraelbe is az Association Internationale de la Mutualité¹⁸ kongresszusára, ahol Magyarország felvételére került sor. Természetesen kihasználtam az alkalmat arra, hogy megilletődötten megtekint-hessem többek között a Születés Templomát Betlehemben. Ám ez az út már nem volt zavartalan. Éjszakai zaklató telefont kellett a szállodában helyretennem; s volt a határon is távoztamban egy furcsa eset. Egy nagyobb méretű fémötvözet-emlékpla-kettet kaptam, s az átvilágításnál robbanószerkezetre gyanakodtak az egyenruhások. Végül mégiscsak hagyták, hogy kicsomagoljam és megmutassam, mi is az.

BELSŐ LÁZONGÁSOK ÉS KEZELÉSI KÍSÉRLETEM

Közben idehaza is alakultak a politikák. Meg kellett küzdenünk az alulról szervező-désből fakadó összes gyermekbetegséggel. Antall világosan látta, hogy csapata kami-káze-kormányt alkot. Ugyan kötelékben repülünk; de aki komolyan veszi az

öngyilkos feladatot, nos, egyik sem ússza meg. Ezt neveztem akkor „szabadon választott kötéltáncnak” egyik helyi MDF-es társunk tūhegyes kőrisméje nyomán. A képviselőcsoportban pedig érlelődött a varrás mentén a szakadás. 1991-ben ennek jele volt a Csapodi-féle „ötvenek lázadása”. Mi, a gyanútlanabbak elégedetlenek voltunk a képviselők bevonásának hiányaival a döntésbe. Úgy éreztük Antall egyedül a frakcióvezetővel tárgyal meg fontos kérdéseket, ő meg egyszerűen áthajtja rajtunk a kormány határozatait. (Pedig ez később még inkább így volt – és minden pártnál.) Sarokba próbáltuk szorítani Kónyát, hogy tényleges legyen az együttdöntés. Ma már látom, hogy ennek súlyos akadályai voltak. Egyrészt a csupán álságból közöttünk levők; másrészt mert az antallisták és a *népinek nevezhető* szárny sosem forrott igazán össze. Ezt a Reform szerkesztősége világosabban láthatta, mint mink, mert 1991 elején kifejezetten szabadelvű felfogású MDF-es képviselőket szólaltatott meg (Csapody Miklóst, Elek Istvánt, Ilkei Csabát, Mile Lajost és Fejérből Zsebők Lajost). Amíg többen a működés elégtelenségét, az döntés-előkészítés és belső tájékoztatás zavarait emelték ki, Elek Pistánál kibújt a szeg a zsákból: „Mi most nem elveket fogalmazunk meg, hanem megpróbáljuk liberális elveken alapuló programunkat a gyakorlatba átültetni” – nyilatkozta. Ám akkor még legtöbben a liberálist a 48-as értelemben gondoltuk, s így nem figyeltünk fel a benne rejlő új fenyegetésre. A megosztottságot nyíltan kifejezte a három szellemi irányzat megfogalmazása (nép-nemzeti, kereszténydemokrata és szabadelvű), vagy éppen a frakción belül megalakuló „Monopoly-csoport”. Én ezt inkább úgy fejeztem ki akkor II. Rákóczi Ferenc korára visszacsatolva, hogy van a fedelmi udvar és vannak a talpasok. Vagy ha úgy tetszik: a tájékozottak és az eltökéltek. Több nekifutással is megpróbáltam áthidalni ezt a kettősséget. A képviselőcsoportban felhorgadó elégedetlenséget megértettem, mert jórészt közös aggodalom szította; de nem tudtam a külső ellenség tengerében a legfontosabbnak tartani. Persze, javítani kéne a képviselőink tájékozottságán és munkáján, de belviszályá nem hagyhatjuk nőni a megosztottságot. Mit tehettem? Az én két nagyobb kísérletem az összehangolódásra irányult.

Tapasztalván, hogy a nagyrészt megörökölt régi motorosokból lett közigazgatási államtitkárok minden kormányülés előtt összeülnek és közösen készülnek fel, viszont a politikai államtitkárok nemcsak a minisztériumokban működnek idegen testként, hanem egymás között sincs híráramlásunk, kezdeményeztem, hogy amennyiben és amíg nem sikerül kialakítani politikai államtitkári értekezletünket, akkor és addig is találkozzunk kötetlen formában kéthetente pénteken 1991. júniusától kezdve. A politikai államtitkárok jöjjenek el vendégségbe hétvégi telkemre, a Petneházi rétre, s ott egyeztessünk a fontosabb közügyekben. Miután ez bejáratottá vált, természetesen Antall fülébe is eljutott. Engem nem hívott ez ügyben magához, de intézkedett, hogy kapjon a találkozó szervezett formát, történjék az Országházban és vezesse – Katona Tamás. (Ez formailag rendben is volt, hiszen ő lett a miniszterelnökség politikai államtitkára, miután én a helyére léptem a külügyben.)

Másik kezdeményezésem 1992 elején az ún. humán kabinet indítványozása – a gazdasági kabinet mintájára. Ha a kormány gazdaságfejlesztésben érdekelt miniszterei

között szervezeten működik ilyen döntés-előkészítés, akkor teremtsük meg az emberi erőforrás kezelésének összehangolását is. Legyen kötelező a lakosság életkörülményeit érintő kormány-előterjesztéseket véleményezésre átküldeni jóváhagyásra; s legyen kezdeményezésre is feljogosítva. Antall el is fogadta elképzelésemet, s az 1992. január 23-i kormányülés rábólintott. Így lehetőségünk nyílt minden törvényjavaslat lakossági szempontú megvizsgálására a rendszeresen üléselő kabinet keretében, még mielőtt a kormányülés elé került volna. A miniszterelnök engem bízott meg a kabinet titkári feladatával, s a kormánytagok közül előbb Mádl Ferencet, majd Pungor Ernőt nevezte ki elnökké.

ROMANTIKÁNK KORA

Így telt első két évem az Országgyűlésben és a kormányban. Kezdeti megilletődöttségünket mi, első nemzedék talán sosem tudtuk levetkőzni. Tölgyesi foszlott pulcsija mindig bántotta a szememet, s abban, hogy ünnepi bocskais viseletben lépjek be a T. Házba talán leginkább az akadályozott, hogy Csurkáék számos széllel bélelt képviselője ebben feszített. Az emelkedett stílust is a történelmi falak váltották ki belőlünk. Azóta elterjedt udvariassági formulává lett, hogy a beszéd végén így fejeztük be a felszólalást: „Köszönöm megtisztelő figyelmüket”. Néha ez egész a modorosságig terjedt, pl. mikor „aggályosnak” minősítettünk egy javaslatot, vagy amikor az orvosi nyelvből vettünk át fölösleges latinságot, mint amilyen „fizikailag” helyett a „fizikális”. (Csak a beteg testének vizsgálata volt azelőtt „fizikális vizsgálat”.) Ekkor még körülírtuk egyet nem értésünket; nem állítottuk, hogy ellenfelünk hazudik vagy lop. Egy ízben Katona Tamás majdnem könnyek közt utasította vissza, hogy egy ügyben azzal vádolták, hogy „hazudik a kormány”. Eleve feltételeztük akkor, hogy az erkölcs szabályait mindenki elfogadja, még ha nem is tartja be. Emlékszem, amikor Andrásfalvy Bertalan kultuszminiszter mellett ülve épp hátunk mögött őt a Fidesz ifjú titánjai csúfolták; alig álltam meg, hogy ki ne osszak két taslit közöttük. A hely szelleme hatott rám fékezőleg. Bezzeg nem hatott az ellenzék fényképészeire. Őket akkor még beeresztették a patkóba, s egészen közeli felvételeken mutathatták be a bársonyszékben szenvedők legelőnytelenebb pillanatait. Így készült a „Kétféjú fenevad” borítókép a Hócipőnek Nagy Ferenc József és Bod Péter Ákos miniszterről, címével sugallva, hogy a politikus nem ember. Vagy rólam amerikai utamból prágai kényszerleszállás és egész éjszakai állva vonatozás után folytatólag kezdett munkanapon néhány olyan kép, amelyen elkeseredett fintorral próbálok meg ébren maradni a T. Házban...

Ám a kormányban is szinte fellázdadtunk, amikor Antall úgy rendelkezett, hogy hivatali Lada gépkocsijainkat cseréljük le Volkswagenekre. El kellett magyaráznia, hogy ne ezen akarjunk takarékoskodni. Pedig mai szemmel ezek az új kocsik sem tekinthetők fényűzőknek. A korábbi elnyomottság, a szabad gondolatok üldözése olyan mélyen elültette bennünk a rejtőzködő, védekező hozzáállást, hogy szinte természetesnek vettem, amikor a házukban lakó egyik rámenős gyermekorvos asszony

feljelentett azért, mert több év hiábavaló kérelmezés után most, a kormány második vonalába kerülén, sürgősséggel behúztak hozzánk egy „K” – azaz közvetlen kormányzati vonalat. (Sürgős esetben ezen ért el minket a miniszterelnök, s – ritkábban – mi is egymást.)

MDF ELÉGEDETLEN A TÁRCÁVAL

A kormányciklus félidejéhez közeledvén nőtt a feszültség az MDF-ben is. Tárcánk működésével kapcsolatban egyre erősebben éreztem a csalódott sürgetést. Már csak azért is, hogy ne érezzék magukat kívül a gondokon, többeket is megpróbáltam bevonni a minisztérium munkájába, de erre a legtöbb orvos nem vágyott. Nem csoda, mert azon kívül, hogy ehhez mégiscsak le kellett térnie választott pályájáról, kitétte magát a külső és belső „régiek” ellenséges hozzáállásának; sőt államtitkár-társam haragjának is. (Ő ugyanis szeretett volna engem csupán a minisztérium parlamenti színpódjára látni.) Az MDF Egészségpolitikai Tanácsából bevont lelkiismeretes Bajtay András pl. csak tán egy évig bírta házunkban a főosztályvezetést, azután az egészségtől „túros lett a háta”: rettentően elege lett belőle. (Sikeres megyei tisztifőorvosként folytatta Győrben.) A szintén általam helyettes államtitkárrá kinevez(tet)ett győri főorvos dr. Andréka Bertalant és a pszichiátriai rehabilitáció nemzetközileg elismert személyiségét, Kosza Idát, mint a Pomázra kinevezett intézményvezetőt pedig folyamatosan támadták (ez utóbbit elsősorban ottani ingatlanvagyon magánosítása elleni eredményes fellépéséért). Az egészségügyi és népjóléti rendszer átalakítása csigaléptekkel haladt. Az MDF szaktestülete ezt különösen rossz szemmel nézte, mert az általa kidolgozott programot a kormányban a szövetségesek kapták: az egészségügyet a KDNP, a szociálpolitikát részben a kereszténydemokrata népjóléti miniszter, részben a kisgazda munkaügyi miniszter.

Egyre erősebben érződött a rendszerváltozás befejezetlensége; így, tiszta helyzet teremtése nélkül a demokrácia az eszközöket a kezéből kicsúszni hagyó kormány ellen dolgozott. A Népjóléti Minisztérium estében ezt úgy tapasztaltuk, hogy a rendszerváltozással a miniszter intézkedési jogköre csökkent, az ágazat pénzügyeivel alig tudott rendelkezni; ugyanakkor feladatköre óriási módon felduzzadt. Az egészségügy újjáépítése is nagy falat volt, ám ezen kívül a közjóléti politika, az ifjúság- és családvédelem, a szegénypolitikán túl az adott helyzetben a társadalmi válságkezelés, a lakhatás kérdései, a megörökölt kedvezményes üdültetés újraszabályozása – s mindez anyagi eszközök szűkében, személyi állománynak csaknem híján, a volt kommunista ígéreték árnyékában, ellenséges hangulatkeltés viharában. Leadtunk hatósági jogköröket az ÁNTSZ-nek. Ott viszont egyre késett a feladatmeghatározás, a tulajdonrendezés. Így a rendszerváltozással ellentétes mozgások indultak meg: az önkormányzati¹⁹ épületekben működő tisztiorvoslás függetlenségét a helyi önkormányzatok újra létesülő egészségügyi osztályai fenyegették. A kórházakat pedig „felügyelőbizottságokkal” igyekeztek befogni. Látható volt, hogy a Társadalom-

biztosítási Főigazgatóság felépítésében és személyi állományában a múlt örököse; megújításának és pénzfelhasználásának módján a főigazgató nyíltan vitatkozik a pénzügy- és a népjóléti miniszterrel. A népjólét is vitában volt a pénzügygel, mert utóbbi a piaci felfogást akarta érvényesíteni a szükségletet szenvedő emberek ellátásának megszervezésében. A tb szerkezetéről pedig – többek között a főigazgatósági működés súlyos zavarai miatt is – a gondolkodás egyre erősebben fordult az önkormányzati igazgatás megalkotása felé. Ebben az volt a csapda, hogy bár a társadalombiztosítás teherviselőit képviselő szervezetek kaptak döntő szerepet az irányításban, s az adott politikai helyzetben – a későbbi baloldali kormányzás rossz tapasztalatait nem ismerhetvén – akkor erőben a velünk ellenséges szervezetek voltak. Azzal, hogy az Antall-kormány vissza akarta adni a járulékfizetőknél, vagyis a népnek a társadalombiztosítás fölötti rendelkezést, nem kerülhette el, hogy ott ne az MSZOSZ²⁰ és a VOSZ²¹ túlsúlya alakuljon ki olyan mértékig, hogy dönthessenek felelőtlen kifizetésekről és akadályozhassanak akár kormányintézkedéseket is. (Ez később bosszulta meg magát.) A vita a főigazgató és miniszterünk között odáig fajult, hogy az OTF egészségpolitikai kérdésekben össze nem hangolt megnyilatkozásokra ragadtatta magát, sőt önállóan döntött egészségügyi beszerzésről²², s akár költségvetést sértő szerződést²³ is kötött a minisztériummal nem egyeztetve (pl. a kórházak műszerjavítására a Siemens-céggel). A minisztérium hiába kísérelt meg egyeztetni, mert a másik fél nem teljesítette a vállalt feladatokat; sőt döntés után is közölt különvéleményt. Botos főigazgató pl. képes volt hivatalos levélben leírni, hogy a Társadalombiztosítási Alap kezelőjének e hatáskörből adódó felelőssége meghaladja a kormányét (!). S közben azt jól elviselte, hogy a parlamentben az eszerint csakis reá tartozó

ügyekben minket interpellálnak... Mindennek az OTF főigazgatója azzal adott súlyt, hogy többször is a Népjeléti Minisztérium megkerülésével külön kereste meg egyeztetetlen anyagaival a kormányzati szerveket és a parlamenti bizottságot. Sőt még a velünk nyíltan ellenséges sajtót is, lásd a nap interjúját a Magyar Hírlap 1992. március 12-i számában.²⁴ Nyíltan fenyegetett azzal, hogy még a folyó évben, 1992-ben számolni kell az egészségügyi rendszer pénzügyi összeomlásával.²⁵ Az egészségügyben várható fejleményekről és azok anyagi megalapozottságáról így a minisztérium nem volt képes sem felelősen sem hitelesen tájékoztatni a dolgozókat és a betegeket. (A helyzetről 1991. augusztus 26-án levélben is tájékoztattam Antall József miniszterelnököt.)

A szociális törvény előkészítése sem haladt, mert a terület helyettes államtitkára csupán túlélésre játszott. Alapvető döntések nem születtek meg a segélyezés, gondozás és támogatás elveiről, valamint a terhek vállalásáról és elosztásáról, amelyeket eddig ide-oda lökdöstek anélkül, hogy ki tudtunk volna törni a maradék-elv béklyójából. Másrészt törvényt jól megfogalmazni képes jogásznak is szűkében voltunk. (Volt eset, hogy a miniszteri fizetésnél többet igényeltek ezért a munkáért.)

A működés szintjének romlása odáig süllyedt, hogy kénytelen voltam írásos előterjesztést tenni a miniszter nevére a minisztérium szervezeti és működési szabályzata (SZMSZ) módosítására. Ugyanis a már a mi időnkben – Penelopé fonalaként – készülő anyagot átolvasván láttam, hogy az nem veszi tekintetbe az 1990-ben bekövetkezett politikai változást sem. A minisztert pl. a minisztérium alkalmazottjának tekinti, s így feladatai és kompetenciája az intézményéből, mint a kormányzat egyik szervéből van levezetve. Mintha a minisztériumot nevezné ki a köztársasági elnök – és nem a minisztert és államtitkárokat! Ugyanígy nem tudott az anyag mit kezdeni a két államtitkár jogállásával. Magyarán: a készülő joganyag a vezetőket a tárca alkalmazottaiként kezelte. Közvetlen munkatársam segítségével elkészítettem az általam helyesnek tartott módosítást (1992. január 7: 33/KA/92).

A meg nem oldható helyzet lényege: a rendszer átalakításának gyorsnak, átfogónak, demokratikusnak és belső erőforrásúnak kellett volna lennie. Ám ehhez szinte semmi sem volt adott.

A kocka az élére állt: elszántam magam. Egyeztettem Kis Gyulával, és elrúgtam magam hivatali székemből. Írtam egy bizalmas feljegyzést Antallnak. Ebben feltártam a népjeléti munka elakadásának jeleit és okait. Felvázoltam egy szerkezet-átalakítást, mélyreható személyi változásokkal, következetes személyzeti politikával. Terveztem a minisztérium átvilágítását kormánypárti szakértőkkel. Leszögeztem, hogy a keletkezett jogi anyagok hiányosságai két okra vezethetők vissza: egyrészt a vezetés nem képes elfogadtatni elvi törekvéseit a főosztályokkal, másrészt a jogi szövegek színvonala nem megfelelő. Folytatni és felgyorsítani kell az egészségügy szerkezeti átalakítását. A sajtóosztályunk készítsen ismertető anyagokat és „házaljunk” jobban velük. Ne menjünk bele folyton abba, hogy intézkedéseinkről vitaműsorokban adjunk számot, hanem teremtsük meg a tájékoztatás erőteljesebb eszközeit: élvezhetően megszerkesztett ismeretterjesztő anyagokkal jussunk el a lakossághoz.

A lakásügy kezelését pedig bárhol, de egy kézbe kell adni. Fontos a társintézményekkel való rendezett szervezeti és vezetői szinten jó munkatársi kapcsolat; főleg a NEVI (Nemzeti Egészségvédelmi Intézet), az ÁNTSZ (Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat) és az OTF (Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság) esetében. Kertai mellé országos klinikai helyettest neveztetnék ki; az OTF vezetését pedig Jávor Andrásra bízám (mivel bő tapasztalatot szerzett a minisztériumi oldalon). Meg kell erősíteni a népjóléti miniszter szerepét a Népegészségügyi Szolgálat hatósági tevékenységének felügyeletében, valamint hogy az OTF indítványai csak az ő egyetértésével jussanak tovább és kaphassanak nyilvánosságot. A minisztériumban növelni kéne a társadalombiztosítási ismereteket, a OTF-ben pedig az egészségügyieket. Így megerősítve a szakmapolitikai oldalt, csökkenne a koalíción belüli feszültségünk is, hiszen Surján egy lendületes, megerősödött népjóléti szervezet élén pártelnökként is erőt nyerne. Tudtuk, hogy Antall a szövetségesek közül biztosan csak Surjánra támaszkodhat – tekintettel a Torgyán okozta kiszáradásra.²⁶

Persze nem voltam annyira tapasztalatlan, hogy ne tudjam: az egész rosszul is elszülhet. Kicsi volt az esély arra, hogy Antall megtegye az általam ajánlott lépést, hiszen a mi szakmai területünk csupán egy sokak által politikailag nem túl jelentősnek tartott része volt a kormányzásnak. Surján is vehette a változtatás igényét munkájával való elégedetlenségnek; sőt alkalom lehetett volna neki a vereségünk előtt kiszállni a kormányból – s őt bizonyára nem akarja elveszteni a miniszterelnök.

Ha pedig balul végződik kísérletem, én mit teszek? Visszamegyek a képviselőcsoportba egyszerű képviselőnek. Úgyis éreztem, hogy engem a fővároshoz ilyen erősen kötő munkám mellett kicsúszott a kezemből és jelentősen meggyengült a helyi MDF és napközben alig fordultam elő városomban.

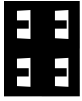
*

Ám nem így történt. Antall ekkor áthelyezett a Külügyminisztériumba. De ez már egy másik történet.

JEGYZETEK

- 1 Végül, csupán 1992. második felévére 2,6 milliárd forintot különített el a kormány a biztosítás teljes körűvé tételére.
- 2 L.: „A Könyörületességtől a szervezett segítségig”, írásom a *Magyarország és Európa*, 1993. 3.számában.
- 3 Ezt a megnevezést eleinte nehezen fogadtam el. Tudtam, hogy Antall a hagyományhoz tért vissza azzal, hogy a miniszter két helyettesét politikai (vagy parlamenti) és közigazgatási államtitkárként nevezte meg, de nem örültem neki. Mint a nép sűrűjéből érkezett ember, tudtam, hogy a „politikai” megnevezés önmagában taszító a négy évtizedes kommunista használat után; s az is maradhat a várható pártpolitikai marakodások miatt. Az egyszerű ember számára világosabb lett volna az a megnevezés, hogy a miniszter első és második helyettese.
- 4 A Csehák Judit egypárti miniszter idején megszervezett ún. Reformtitkárság vezetője volt.
- 5 Egyszer megpróbáltam összeírni időmérlegemet. A 12. tevékenységfajtnál abbahagytam a számozást.
- 6 Mert ott meg a miniszter épp énám bízta ezt és szakmai segítőt sem *volt* hozzá.

- 7 Az EDDSZ (Egészségügyi és Szociális Ágazatban Dolgozók Demokratikus Szakszervezete)-szervezte tüntetésre gondolok, amely a Népjóléti Minisztériumhoz vonult 1992. március 7-én.
- 8 A Nagycsaládosok Országos Egyesületének helyettes elnökeként
- 9 Így állítottam össze 1991 novemberében „A népjóléti tevékenység áramában, 1990–1991” c. kéziratomat.
- 10 Már akkor zavart, hogy terjedt a latin eredetű „deformál” helyett a moslékszagú „eldeformál” szóalak.
- 11 Egészségügyi szolgáltatás biztosítási alapon (Készült a Népjóléti Minisztérium közreműködésével) Media Team, 1992.(16. oldal)
- 12 Ugyanígy nem erőltettem a kelletlen rendőrségi kivizsgálást, amikor Fehérváron a kocsim ajtajának kulcslyukába fagyasztottak bele fadarabot, eresztették le kerekeit, vagy amikor (később) a külügyi kocsim fékjét rongálta meg valaki és láttam, hogy el akarják tussolni az ügyet. Igaz, hogy amikor, sok évizted múltán 2018-ban előbb felkértek, majd kihagytak az Országgyűlési Könyvtár fennállásának emlékére kiadott kötetből – s tették ezt állítólag a mi oldalunkról, politikusi múltamra hivatkozva – akkor sem törtem rá az ajtót a parlament elnökére. Ilyenkor ugyanis úgy érzem, hogy azt fogják gondolni: a személyes sérelem vezet. Mások érdekében viszont körömszakadtáig tudok küzdeni. Ez, és az emberekre való odafigyelés – eredeti szakmából hozott képessége – tett gondos képviselővé.
- 13 Fehérváron is minden követ megmozgattam dr. Szabolcsi István mellett, s az ő vezetői sikerességét a kórház folyamatban levő, de már leállítani akart felújító beruházásának továbbvitelével is elősegítettem. Sajnos, ő már hagyta a régi bútordarabokat működni maga körül – ezért vesztettem el állásomat, s nem kerülhettem vissza osztályomra az 1994-es választások után.
- 14 Így elhallgatta előlünk az előző rendszerben működő Különleges Ellátások Bizottságát, a 700-as jelzésű nyugdíjas kartonokat és titkos rendeletek létét. Az ellenzék viszont megkapta ezeket a tudnivalókat, sőt Csehák Juditnál, a régi rendszer utolsó miniszterénél megvolt a különleges ellátások főkönyvének másolata is.
- 15 TAJ: Társadalombiztosítási Azonosítási Jel.
- 16 Egyébként 1987 nyarán a lakásán, egyébként alkoholológiai ügyben tárgyalva, Lezakkal egyeztetetten ő kért meg arra, hogy vigyem le a lakiteleki találkozóra Konrád Györgyöt.
- 17 Munkahelyem utaztatói – „kedves” gesztusként irányomban – éltek a MALÉV légitársaság felajánlotta lehetőséggel, hogy kedvezményes árat számítanak, ha római átszállással repülök Kanadába. Megtették ezt az intézmény második emberével... Egyébként a leszálló ágban, foglalkoztatásom vége felé épp úgy szűnt meg külföldre utaztatásom, hogy 2016 vagy 17-ben észak-németországi átszállással – és várakozással – akartak Portugáliába küldeni egyetlen eseményre, s ezt lemondtam.
- 18 Rövidítve: AIM = Nemzetközi Kölcsönös Biztosítási Szövetség.
- 19 Tudvalevő, hogy az első önkormányzati választáson már rosszul szerepeltek a kormányerők. Ezzel helyi beágyazottságunk gyengült, a régi erők feléledtek.
- 20 Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége
- 21 Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége
- 22 Pl. az OTF oxymétereket vásárolt anélkül, hogy akár egyetlen kórház is jelzett volna igényt rájuk.
- 23 Ugyanis a kórházaknak a saját költségvetésükben már egyszer volt ilyen célú összeg biztosítva.
- 24 Itt már a címben szerepel, a parlamenti többségi állásponttal nem ért egyet.
- 25 Egy stencilezett anyag bizonyítja, hogy az MDF Egészségpolitikai Tanácsán 1992. április 4-én elhangzott véleményét írásban is megszellőztette kormányzatinal szélésebb körben.
- 26 Ugyanis 1991. november 15-én kettészakadt az FKGP parlamenti képviselőcsoportja; 33 tagú nagyobbik része továbbra is a koalíciót támogatta, míg 12 képviselő Torgyán József pártelnök vezetésével, különvált. Torgyán 1992. február 21-én ki is léptette pártját a frakcióból, arra hivatkozva, hogy nem teljesülnek a rendszerváltáshoz szükséges intézkedések. Három napra rá az addig 10 tagra fogyatkozott Torgyán-csoport ellenzékbe vonult.

HEGYI BOTOS ATTILA

Az Úr kamasza

ORFIKUS ORATÓRIUM TÍZ TÉTELBEN

A KERUB SZÍVE

Amikor felcsendül
a sűrű rengetegben.
A kerítés hasadó gyümölcse,
a vízbe oltott fény.
Felizzik a lomb, olvad az éjjel.
Sugárzó tisztásán kibontja
egy sziromarcú gyermek:
a bika és az angyal,
a sas és az oroszlán jelét.

AHOL FELKEL A HOLD

Igazgyöngy. Igaz,
akár a legféltettebb
mesék, a tenger
s fényből szótt álmai.
Tavon ingó kagylótutaj,
szüremlet a lombon,
hazakacskaringó utak,
csillagzó lépcsők,
ablakok hunyt világai.
Elcsöndesült ház
s a gyermek, ki
szabadba titkon oson,
valóra váltja bölcsők
énekét: a születő napot,
a tengert s álmait.
Itt, ahol kezdődik az erdő.
Kezdődik minden.
Áll, derengő holdvilág,
gyúl, tajtéknyi hattyú
a sötét rengetegben.
Ott, hol felkel a hold,
itt, hol a nap nyugszik.

Ő

Egyre többször sejlik föl
változó alakja. Aranykárászt
bámul egy csepp vulkáni kúp
alatt csurgó patak nádasában.
Fölleli futó tócsák ösöreg
pajzsosrákjait. Mezítláb sétál
a nyárutói kékben, tüzelő
tarlók termésaranyában.
Talpa alatt az út lisztfinom,
forró pora, növényerek
érdes kovacsomói. Begázol
egy csatornába az iszap
tündérrózsa-rizómájáért.
Lebeg a nyármeleg éjben,
tűnődik csillagok hajdan-nevein.
Egy véső fején cseng
kalapácsa. A mélyi tárnákból
ásványt szakít. Üldögél
egy nyaraló időtlen udvarán
puszpángok remegő
illatában. Álmodozik a szén
padlásának szénájában,
egy verébfiókát repülni tanít.
Felsétál egy templom lépcsőin,
a karszt lángoló sziklafoksorán.
Farkasszemet néz a hajnal szarvasával,
az öböl tűzre gyúlt sziklahalával.
Nincs fa, amit lelkesen ne mászna,
kerítés, amin ne bújna ugyanúgy ma át.
Mennyei dallamokat röptet,
olvad a párálló fényvel:
kutatón emeli fejét minden
időben. Ábrándos szemébe
vissza ugyanaz a szem tekint.

RÓZSAMÁRVÁNY

Szeret. Már csak így,
minden további nélkül.

Ez az ő gyerkőcformán
karcolt póre teste.
Körül az ő szökkenő vére,
az ő vérének kertjei.
Fal csipkerózsája fölé hajol.
Minek a fala? Annyi mindené –
bárhogy is, neki csak
illatozó rózsa
s a rózsának ő.
Tükröket borzoló ujjak
szellője, futó mosoly,
szirmahullató
bíbor, páratlan
színekkel felragyogó,
személyes rajz.
Meztelen ég,
hajnali márvány.
Angyali érintők,
metszetek, vonalak
megismételhetetlen,
örök finomságai.

DAL, AKI VAGY
(A holtak útja)

A fordulónál elvész
a tenger. Csöndesülő
hangjait tovább halánték
morajló töbrein veri.
Kanyarog a holdáztatta,
sötét buckák, parázsló
ciprustúk között,
csontok, kövek, gombák:
lábujjak felfénylő gyökerein.
A következő lesz az.
Az a zárókő, lanthátú
hant, félreeső szél.
Váratlan szakad
a vöröslő földréteg.
Pitvar, kamrák, omló
kriptabolt. Beégő kép.

A feltámadás menyegzőjében
maga az élet. Egyetlen sóhaj,
felszálló menny, könnyű pára,
szitáló aranyporé. Villanás alatt
elozló test, mimózaszál,
kövön csendülő halotti vért.
Felszabaduló, forró
lélegzet, vakító part.
Ünnepi dal, aki vagy,
mindig is voltál,
kit nem hallgatnak,
csak a végső csöndek:
ragadod Perszephoné
s Hádész szívét.
Hogy elhagyod sírboltját,
még sötét van. Törékeny
félálomban érsz
a partra, vízbe lóगतod
lábad. Csillagzó válladon
összeérintett zöngé szárny
a szakadozó éj.

HERMÉSZ

Szuszogó testek közt,
fütyögő hajnalon,
egyik hónalja
alatt lanttal,
másikon juhval
battog a csepp
Hermész. Fordított
lépten, lopott időn
hazatartó isten.
Hűsen csorduló hegyek
ármós kámfora,
ezersugarú tekintet.
Sarjúparaszú kaszálók,
csillogó babérrengeteg,
májusi lomb.

MAGA AZ IFJÚSÁG

Majd ha búcsúzól
végignézel e tájon,
piruló mandulaága,
szellői tavaszát
megidézed, elmerengsz
alkonya hegyein,
eresz ciszternáin,
csillagozva leszálló
ágain az égnek,
ez egyszer hagyod,
érje, szegje szíved
a megindult szépség,
a messzibe tűnt dallam,
ki voltam, leszek
veled mindig,
hagyod, magammal
ragadjalak, mélyebbre
napok alkonyulatánál,
magasabbra teraszon
illatozó ágyak, lugasok,
utak holdvilágánál,
én, éjapályóra
fülemületorka,
mélyibolya szirma,
maga az ifjúság,
maga a költészet.

A HATÁRVONAL

A tündérrózsás holtág
kanyarulatánál
mozdulatlan szürkegém.
Ködben a bódé, a baka, a híd.
Igazolás? Hivatkozás?
Kire, mire mutogatnál?
Fel minek, miféle passzust?
Pórén, sugárzón állsz,
akár egy légyökér ujjá,
a frissen gereblyézett

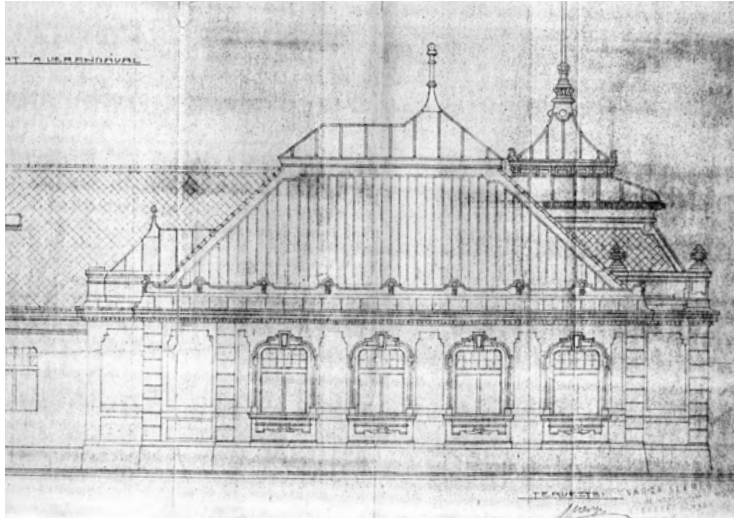
nyomsáv. Verd fel
szúnyogzó füzesed,
partszél kócsagrajait!
Libbentsd a folyót
feltépő erek,
izzadó levelek
gyémántfüggőnyeit!
Az az áteresz,
a finom szemcséjű dűnék,
a gyermekszemnyi lagúna
versnyi járás. Fuss, pendülj ujj,
szitalj lázas nyáraranyat
a határba – tekints bárhová:
ez a te országod. Ki lehetne
itt nálad itthonabb, Orfeo?

AZ ÚR KAMASZA

Én, aki az Úr
ábrándos kamasza voltam,
oly szemekkel jártam-keltem, ahogy az ég,
hajoltam gyúló hajnalokkal,
bucskáztam pezsgő habokkal,
száritkoztam égkopár, ritkás magasokban,
csillámló idők szellőfuttatott levendulatengerén,
aranyat szitáltam a kéklő nyárba,
a kikelet színeit őszvölgyi ködkupolákba,
s míg szemek hunytak, szemet hunytam,
mint égi óramutatót, fordítottam
a világ tengelyét.

GYERMEK A NYÁRBAN

Halok s támadok.
Lelkendezek benned.
Falat kenyérben, kortynyi vízben.
Gyermek a nyárban.

P É N T E K I M R E

Felújított építészeti remekmű a Velencei-tó partján

B Á N Y A I B A L Á Z S : K A S T É L Y - M E S E -
A K Á P O L N Á S N Y É K I H A L Á S Z - K A S T É L Y
T Ö R T É N E T E

Közép-Európában, ahol a kommunizmusnak sikerült teret hódítani, a volt uralkodó osztályokra szomorú sors várt. A proletariátus ökle lesújtott, nem csak a tőkés, a burzsoá gyártulajdonosokra, iparmágnásokra, hanem a maradék földbirtokosokra is, akik többnyire már polgárosultak, komoly felsőfokú iskolákat végeztek, és a megmaradt kurfiák, kastélyaik a racionális gazdálkodás révén váltak a vidék színterjéiké, adott esetben szépültek, bővültek, esetleg a tulajdonosváltás következtében is. 1945-ben nálunk is radikálisan változott a helyzet, a 47-es, majd 49-es rendszerváltás következtében, amikor a Kommunista Párt vette át a vezető szerepet, a kastélyok lakói is hamarosan hajléktalanokká váltak, nem maradhattak luxus kivitelű lakásaikban. Az egykori nemesi réteg szétszóródott, volt aki, külföldre menekült, volt aki itt-hon maradt, a nem éppen könnyű sorsot választva a szocializmus új hazájában.

Számos példát tudunk erre, családi tragédiák szóltak erről, ám az egykori kastélyokkal az új rendszer sem tudott mit kezdeni. Volt ahol iskolát, óvodát alakítottak ki a tágas termekben, esetleg művelődési házat, vagy jobb esetben múzeumot, ám a nagy többséget utólrta a tsz-major sors, a brutális funkcióváltás, átépítés, szakszerűtlen beavatkozás, sok esetben pedig lebontás. Szerencsére azért maradtak jó példák, szép építmények, melyeket a hozzá nem értésnek sem sikerült elrontania, vagy olyan volumenű építmények voltak ezek az épületegyüttesek, amelyeknek az állagmegóvása elől nem lehetett kitérni. Például a keszthelyi Helikon kastélymúzeum.

Bekövetkezett a nagy változás, a rendszerváltás után előkerültek a régi tulajdonosok és bizony nehéz alkuk következtek, a jövőbeli fenntartás, esetleges funkcióváltás érdekében. A városokban könnyebben ment végbe ez a folyamat, de vidéken bizony elhúzódott a megegyezés. Jelenleg – a rendszerváltás után harminc évvel – még 220 eladó, kiadó épület szerepel az ingatlanpiac listáján, s ezek között még nem kis tételek akadnak, több száz millió forint körül, s ki tudja, a nagy vásárlás kinek éri meg. És persze, kell egy kis szemfülesség is a szerencsés változat kialakulásához. Csak két dolog jut eszembe. Az egyik a várdai kastély, amelyet Szász Endre nézett ki magának. Ki gondolta volna, hogy a luxusingatlanból Szász Endre Kastélymúzeum lesz, amely képes a sokoldalú festőművész teljes hagyatékát befogadni. De itt van a kápolnásnyéki Dabasi-Halász-kastély, amely tsz-majorból vált az újabb alakulásuk egyik legszebb darabjává. De ehhez is kellett a szerencse: az, hogy akadt egy patrióta, L. Simon László irodalmár, országgyűlési képviselő és mezőgaz-

dasági vállalkozó, aki már gyerekkorában felfedezte (elhanyagoltan is) a kastély szépséget sugárzó tömbjét. S a mai állapot neki köszönhető, mert megtalálta a fenntartás formáját – a Velencei-tavi Kistérségért Alapítványt, és elérte azokat a pályázatokat, amelyek révén be tudták csatornázni a renováláshoz szükséges milliókat. S így lett az eldugott, elhanyagolt tsz-majorból a környék építészeti ékszerdobozza. S akadt egy szerző, egy történész-helytörténész, a fehérvári múzeum munkatársa, aki kitűnő és alapos monográfiát írt és szerkesztett a témából. Bányai Balázs: Kastély-mese – A kápolnásnyéki Halász-kastély története című kötetéről van szó, melyet az alapítvány Koszorú nevű könyvkiadója jelentetett meg a közelmúltban.

A családtörténet, a genealógia adja az első fejezeteket, majd rátér az építetők famíliájára és a családi viszonyokra, valamint a fő tulajdonos, Halász Gedeon otthonának kialakulására. Végül képet kapunk a működés körülményeiről, a környezetről, a gazdasági háttérrel. A Függelékben pedig – részletes fotóanyaggal illusztrálva – részletesen bemutatja az újjáépítés folyamatát, a kastély mai elnyert funkcióját.

Az újkori birtokviszonyok a török hódoltság után alakultak ki, Nemes Györgyné Halász Mária támadta meg az 1703-as adásvételi szerződést, amelynek során a nyéki földek felét visszakapta. Az első kúriát építető család Magyary-Kossa Péter familiája lett, idővel a főszolgabíró a kápolnásnyéki temető fogadta be. Az első kúria Magyary-Kossa Péter és Sárközy Ágnes nevéhez fűződik, amely az 1820-as évek végén készült el. A Halász-család később kapott betelepülési lehetőséget. Méghozzá Halász Antónia személyében, aki ebbe a házba ment férjhez a tulajdonoshoz. Halász Lázár és Antónia idővel teljes urai lettek a nyéki háznak és birtokainak.

Halász Lázár már jeles tagja volt a 48-as nemességnek, és lelkes támogatója a nyéki református egyháznak. Fiuk Halász Gedeon lett, aki úgy alakította az örökösödési viszonyokat, hogy a nyéki kúria legyen a központ. Ő vállalkozott arra is, hogy új otthon és parkot építtessen a birtokra. Jól gazdálkodott a száz holdakkal, balatonfüredi és budapesti befektetésekre is futotta a család pénzügyi tehetségéből.

A szerző részletesen bemutatja a Halász-családot, ahol Halász Gedeon – a századforduló táján – már Schweidel Annával élt. A fiú kiválóan tanult, államtudományi doktorátust szerzett, sőt, a magyaróvári mezőgazdasági képzésbe is belekóstolt, hogy a birtok ügyeit ő intézhesse. Az ifjabb Gedeon nevéhez köthető a neobarokk kastély kialakítása, amely a térség díszére vált. Az új építmény az építész, Varga Elemér egyik legjobb munkáját jelentette. (A kötet részletesen bemutatja az építész pályáját.) Az átépített és bővített kastély 1910 körül készen állt, hogy az új család befogadja. Gedeon a pozsonyi Elek Alexandrine-nel kötött házasságot, és a neje zenei kedvtelésének is megfelelt, ugyanis míg ő kiválóan hegedült, Alexandrine felkészülten zongorázott. Közös házi hangversenyükre gyakran került sor, amely a környéken komoly társasági eseménynek számított. S végül a három gyermek már megérte a 45-ös fordulót, a maga keserves tapasztalataival. A kötet érdeme, hogy a kastély berendezését is részletesen ismerteti, bemutatja azt az életformát, amit a korbéli – harmincas évekbeli – középnemesi művelt családok éltek, s a gazdag fotóanyag a család közreműködése révén került a kötetbe. Az aratóünnep és a szüreti mulatság kedves eseményei

voltak a kastélynak. A parkból nem hiányzott a teniszpálya sem, a család és ismerősei találkozóhelyének kedvelt színhelye. A meghittség és közvetlenség jellemezte az itt folyó életet. Az egyik idős hölgy jegyezte meg a kötet készülte kapcsán: „Jó, hát nem voltunk arisztokraták.”

A Halász-család nagy támogatója volt a református és a katolikus egyháznak, a férj és a feleség révén. Ennek köszönhetően elkészült a nyéki katolikus templom is.

A „felszabadítók” közeledtére a család elmenekült a kastélyból, előbb Balatonlelére, majd Somogyacsádra. Visszatértük után kiderült, a kastélyt találat érte, ezért lakhatatlan. Egy ideig egy bérleményben húzódtak meg. A körülmények is egyre nyomasztóbbak voltak: előbb korlátozták a birtokok méretét, majd a melléképületeket a földműves szövetkezetnek juttatták. A család Budapestre költözött, a kastély pedig a helyi község állami gazdaságáé lett. Később a Halász-családnak, mint budapesti lakosoknak, az osztályellenségnek is kényszerlakhelyet jelöltek ki Jászsalsószentgyörgyön. Az osztályidegen elemek – idős koruk ellenére – nyugdíjban sem részesültek, a gyerekek tartották el őket. Idővel Újszászra költöztek, majd 56 után ismét Budapesten letek menedéket. A család ezen ágán Kircsfalusy Vilmosné élt még a kötet készültekor. A szerző írja, hogy az idős hölgy segítőkész közreműködése nélkül a kötet aligha készült volna el.

A függelékben képet kapunk a családfáról, olvashatjuk Halász Gedeonné megható búcsúlevelét, mely egy megszenvedett élet sűrítményét szeretné átadni utódainak.

A képek a felújítási munkálatokról sok színes fotóval érzékeltetik a műemléki múltig visszamenő munkálatok fázisait, az avatás felemelő pillanatait, melyen a község közössége is részt vett.

Külön fejezete a történetnek, hogy az a szellemi rekonstrukció is része a felújításnak, amely az eddigi színvonalas zenei és képzőművészeti eseményekben nyilvánult meg. L. Simon László jól ismeri a kortárs képzőművészetet, és gondoskodott arról, hogy a parkban neves művészek munkái kapjanak helyet. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni Nagy Benedek, Béres János, Pogány Gábor Benő, Pető Hunor, Blaskó János és Kontúr András szobrászművészek nevét. Így látjuk Széchenyi büsztjét, Petőfi mellszobrát. Klebelsberg és Magyar Zoltán szobraikat, és a kerítésen kialakított emlékfalon Prohászka Ottokár, Bory Jenő, Bíró Lajos és Sipos Gyula domborművei fogadják a látogatókat.

Végül mit mondhatnánk? Egy nagyszabású, sikeres felújítás visszaadta a községnek az elveszejtésre ítélt épületet, mely számos ponton a helyi és regionális kultúra gazdagítását szolgálja. S nem mellesleg: a Velencei térség ékességeként a tavi programokat is színesebbé, érdekesebbé teszi. (Koszorú Kiadó, 2020)

SARUSI MIHÁLY

Pomeriumi jegyzetek I.

BALATONUNK, MINT MAGYAR TENGER

(Avagy) *A tenger, mint (például) talján Balaton.*

Meg a többi. Mert kerül elég hasonló megtiszteltetés!

Megtiszteltetés? Már akinek.

Kinek, hogy.

– Magyar a tenger, magyar!

Sok mindent hallott – és látott (sőt, olvasott) /ami manapság már nem akármilyen/ – az ember, de erre a dologra a Tó mellett figyeltem föl. Túl-a-dunai otthonom, Balatonalmádi káptalanfüredi részében temették el Váth János költőt, akit sírföliiratán a Magyar Provánsz költőjeként emlegetnek.

Magyar Provánsz? Sőt, a *magyar Provánsz Mistrálja* Váth János költő...

Mistrál, persze, délfancia költő, a Földközi-tenger mellyékéről.

(Hor)Váth János meg. A Balaton-mellyéké.

Szó, mi szó.

A Magyar Tengeré.

Hogy mindjárt ezen főnnakadjunk.

Nem vagyunk sem történészek, sem nyelvészek, de némely dolgot azért észlelhet az ember... mit ad Isten, Tavunk tiszteletbeli megnevezését illetően is! Mondjuk – példának okáért – hogy nem mi fogtuk magunkra, mekkorák volnánk! Külhoni ítésként nevezte néven, Magyar tengernek a Balatont: nem „mare illud Hungaricum”-nak mondotta volt 1717-ben, hogy tőle a „magyarkodók” – mert hogy: magyarok (az angolkodó angolok is?) – rövidesen simán átvegyék?! (Ja, ja; ha mare illud Hungaricumnak tetszenének nevezni, akár ejrópainak is vehetnök kendtöket a komák!) Kazinczy első nyomtatott művében 1775-ben adja tudtul, hogy mi biza Magyar Tengernek fordítjuk a bécsi latinok Mare Hungaricumát. (Azaz, már megint, semmi magyarkodó nagyotmondás! Egyszerű fordítás.) (...Írtuk volt balatoni tájrajzunkban.)

Azaz...

A magunk szerény módján így csoportosítjuk a hasonló hasonlításokat (a szerzőhöz közel álló, kiváló magyartanártól tudjuk: – jobbára értelmző – jelzős szerkezeteket): I. nagyozolás, idegenmajmolás, II. méltó, helyénvaló, találó összevetés, III. csúfolódás, élcelődés, gúnyolódás.

Táj, település, hely, helység, városrész, épület...

I.

Angyalföldi Tripolisz: Tripolisz, az Angyalföldön! A XX. század elején épült kislakásos negyed – volt – Angyalföldön. Tripolisz észak-afrikai város (mondhatni Líbiában). *Tripolisz, az angyalföldi.* L. még Tobruk, a fűzfői.

Arad, Maros-parti Páris. Arad nagyváros a Maros alsó folyásánál, hol a folyó kitarul az Alföldnek. Komoly iparral, kereskedelemmel, művelődési igényekkel, pezsgő polgárérettel... a Magyar Időkben. (Az időben, a magyarban.)

Bakonyunk, a *magyar Semmering* – olvasod lapban, könyvben. Gyönyörűek vagyunk, gyönyörűbbek, és hogy szó ne érjen bennünket, megjegyezhetjük: jóval nagyobbak, mint a nem túl távoli osztrák falu és síparadicsom. Ám hogy... olybá vegyük?! Nem féltreértése a dolgoknak? Nagyozolásunkban kicsinyítjük magunkat. (Ettől érezhetjük csak magunkat igazán kicsinek? Amivé merünk lenni.) (Lám, merünk.) Persze ha a Bakony síparadicsomát tetszenének említeni, Eplényt, meg sem szólalnánk!

Baltavár, Vas vármegyében: „*magyar Pikermi*”. Mert hogy akár a görög Pikermi körül, régi folyómeder homokjában tömérdek ósállat csontja, csigája Baltavárnál... – áll az 1934-es Balatoni kalauzban. (Nagy Gazsi, Bértaltavárt, vajh' tudott róla?)

Balaton-fölvidék, a Tó északi partja: (a) *Balatoni Riviéra* (úgyszintén már a '34-es tavi kalauzban) – 2-2,5 km széles lejtős térség a hegyek és a Tó között. Legszebb része Fűzfőtől Aszófőig húzódik... Van, aki Alsóörstől veszi. Tán ugyanerre mondták: *Cso-paki Riviéra!* (Az egyik honi Riviéra része a másik; Riviéra a Riviérán.) A Balatonmelléknek, a Tó vidékének, nyilván Magyar Tengerünk északi felének Jókai Móricznál *Tempevölgy.* *Magyar Tempevölgynek* látja e tájat, midőn Palotától Sümegig végigjárja a Balaton-vidéket. Másnak *magyar Árkádia.* Váth esetében láttuk, Balatonunk, pontosabban Balaton-melnyékünk, Balaton-vidékünk... (a hivatal által reménybeli Balaton régiónak nevezett, szinte már jövőbeni Balaton vármegyének is tekinthető tájunk) mi más lenne, mint *Magyar Provánsz.*

Balatonalmádi: *Abbázia, magyar Abbázia, balatoni Abbázia...* – tán a szállodája miatt. Meg hogy valóban kitűnő hely volt, midőn ráragadt e név. (Az időben, midőn az Alföldön viruló Tót-Csaba Fő terén álló szálloda a Fiume nevezetet kapta – mivel keresztülment rajta a Várad és Fiume közti vaspályán közlekedő gőzös vontatta személyvonat, meg tán a teher is.) Balatonalmádi a *magyar Abbázia,* emlegetik az újabb időkben is. Midőn az Abbáziából lett Tulipán szállóról is már csak az idősebbek tudnak.

Balatonföldvár, a *Balaton királynője* (olvassuk 2016-ban) – ez még elfogadható is lehet... amúgy, korábban, Földvár *magyar Deauville*. (Deauville: Le Havre fürdőhelye az atlanti parton – Normandiában.) Még régebb, Eötvös szemében: főrendi nyaralóhely – de ez nem túlzás, nyilván az időben pontosan fedte a valót. (Deauville-ben is? Hozzá eddig – valóban kár! – még nem volt szerencsénk.)

Balatonfüred a *szívbajosok Mekkája*, hallod többektől. Füred a XIX. század első felében a *magyar Pyrmont*, a második felében a *magyar Meran*, a XX. században pedig a *magyar Nauheim*. „...a magyar Nauheim szénsavas gyógyforrásainak köszöni rohamos fejlődését” (olvasod Dornay-Vigyázónál). Ugyanezt mondták Buziásra is, mármint hogy magyar Najháj... (Pyrmont: alsó-szászországi fürdőhely. Merán: Meránó, a német-talján Dél-Tirolban. A gaz merániak szülőhelye. Nauheimfüred: Hessen hercegség jeles gyógyhelye.)

Balatonszárszó, a *gyermekek Eldorádója* – újságcikkben, s nyomában könyvben.

Békéscsaba, a *lutheránus Róma*... Így tartották az időben, midőn a békésvármegyei helység Magyarország – azaz a Kárpát-medence – legnagyobb evangélikus gyülekezetét alkotta és legnagyobb templomát építette, töltötte meg élettel. (Csaba egy időben mindamellert – állítólag – Európa legnagyobb faluja vala.)

Budatava (vasúti megállója) egy darabig *Balatongyöngye*.

Buziás, a Tömösközben, Balatonfüredhez hasonlóan: *magyar Nauheim*. Valamint még *bánsági Nauheim*, *Bánság gyöngye*, mivel jeles fürdőhely Tömös vármegyében.

Csillag börtön Szegeden: mi más lenne, *magyar Bastille*. Több, mint túlzás. Főleg azért, mert a francia tömlöc a zsarnokság jelképévé vált, amelyet a szabadság híveinek le kellett rombolniuk, a Csillag viszont (nem számítva a nyilas meg a bolsi időket) mindig is a bűnözőknek a tisztességes emberektől való távoltartását szolgálta.

Csopak és környéke, Füreddel: *Csopaki Riviéra* – azonos a *balatoni riviérával*. A Csopaki Riviéra a *Balatoni Riviéra* legszebb része, l. Balaton-felvidék.

Debrecen: *kálvinista Róma*. Vitán felül – legalábbis idehaza.

Eger, a *magyar Athén* (olvasod tudós szerzőtől). Eger, a *Kis Athén* – állította maga Madách Imre, 1864-ben. Iskolavárosként, a tudomány és a művészet otthonaként szolgált e megnevezésre – szeretetteli beczésre. Túlzó, persze, de...

Erzsébetváros egy része Pesten a *Csikágó* becéző, netán csúfolódó nevet viseli. Vagy túlzás, vagy gúnyolódás... (A kettő ez esetben egyre megy?)

Esztergom várhegyén a *magyar Vatikán*. Szó, mi letagadhatatlan!

Fertőd mi más lenne, mint *magyar Versailles*. Ha az Esterházyaknak futotta rá, miért ne?!

Gyula, a *magyar Velence*. Mondhatni: ha nem is Velence, Vég-Gyula azért nem akármilyen... A szívünknek oly kedves. Múltjával, jelenével, várával, kastélyával és annak hévízes fürdőt termő kertjével, a városon keresztülfolyó Ó-Fejér-Körösével... Ajtosi Dürerrel, Erkelrel, Kohánnal, Simonyival.

Káptalanfüred: *kis Győr*... Mi másért: hajdan a vonat Veszprémen át Győrből Savanyúvíznek (Füredre) tartva megállt a Balaton-Szentmihályfürdőből lett – mái almádi – Káptalannál, és rengeteg győri vett itt nyaralót. Meglátták a vonatablakból a Balatont, siettek leszállni, belémerülni... Hogy aztán itt ragadjanak.

Keszthely a *magyar Weimar*... A (kis) *magyar Weimár* – ajánlotta Berzsenyi Dániel, a Festetics-féle Helikonra. Avagy még – ráadásként – *magyar Grác* (hogy tovább sértegensenek bennünket?).

Nagykarácsony, a *magyar Betlehem*... Túl-a-dunai Fejérben – télen, nyáron.

Nagyvárad: *Pece-parti Párizs*. Ady Bandinak, másoknak. Ej, te Pece, Pece! (Már ha még megvagy.)

Sárospatak, a *Bodrog-parti Athén*. Nemkülönben, csak ez kálvinista, Eger pápista.

Siófok: *magyar Ostende*, a holland tengerparti üdülőhelyhez mérve a *Zsidófok*ként is emlegetett Veszprém, majd Somogy vármegyei fürdővárost.

Szeged: *Magyar Moszkva*, ami utóbb lehetett egy ideig Pécs is... „Szeged sajtója akkor találta ki, hogy Budapest kozmopolisszal szemben Szeged a magyar Moszkva” – írja Tömörkényről szólván Ady Endre a Nyugatban 1917-ben, hogy aztán megjegyezze: „Hát Szeged nem magyar Moszkva, de igazán nemes kultúrás törekvésű város”.

Szombathely: *magyar Weimár*; Magyarország egyik „Weimar”-ja (1862-ben). Egyik, a másik magyar szellemi végvár meg... a hozzá közeli Balaton-parti város. Ezek után Vas vármegye székhelye a *nyugat királynője*, valamint, hogy fokozzuk, *Szombathely*, a *tyúkokkal fekvő város* – tudjuk meg Balázs tanár úrtól.

Újpest, mely egykor a *magyar Chicago*... Csikágó, nyilván nem véletlenül, több városunk veszélyes negyede. Ahol könnyen csikágót csinálnak – amit persze bárhol is lehet. L. a pesti Erzsébetvárosnál is.

Veszprém mi más: *magyar Salzburg* – felett zenei élete miatt becézik így a bakonyi megyeszékhelyt. Sőt, vára is van, mint a Duna-parti osztrák nagyvárosnak.

II.

Almádi másképpen (Abbáziához képest másképp) *Veszprém virágoskertje, Veszprém nyári kertje* (a Kultúrfürdő c. könyvben olvassuk). Joggal emlegetik így! Mert Almádi az Öreg-hegyével s többi szőlőhegyével jó darabig a bakonyi megyeszékhely szőlőskertje, nyaralóhelye, majd fürdőhelye, mára pedig szinte már a külvárosa, kertvárosa lett. (Az 1970-es években, midőn az elvtársi akarat húszemeletes toronyházat állított Veszprém sziklás szívébe, annak a tetejére a környező nagyvárosokkal személyforgalmat bonyolító helikopterállomást, meg a Városból a Tópartra, azaz Veszprémből Almádiba helyi – városi – troliközeledést képzelt...) Eötvös K. jól látta, Almádi polgári fürdőhely vala! Ahogy az ma is. (Ahol a kicsik és a nagyok – kispolgárok, nagypolgárok – egyként megtalálják a számításukat.) *Almádi, a polgári*.

Arad, a *magyar Golgota*. Tűlzás nélkül állíthatta ezt Kossuth. Mert 1849-ben a Maros-parton a Magyarok Istenét, a Szabadságot feszítették meg – lötték szitává, akasztották föl (13x).

Badacsony nemesi. Eötvös K. még a XIX. század végén is úgy találja, hogy Badacsony szent hegye és mellyéke a nemesi világé. *Badacsony, a nemesi*... A bora különösképp.

Bakonyt emlegeti Ady Párizs kapcsán: *Páris, az én Bakonyom*... Menedéke. Volt. Ott el tudott rejtőzni – a túl kíváncsi szemek elől? Alföldiből lett túladunai költő fordított rajta egyet: *Bakony, az én Párizsom* – hogy oda bújjék a perzekutorok elől, mindhiába!

Balaton: a rákosi és kádári időkben *néplavór*. Tudós szerzők eredeztetik ótót szláv, ógörög, szittyá, ugor, latin, német, sőt, sumér, mi több, akkád (lásd bővebben szerzőnk emlegetett Balatoni jelenetek alcímű művében). Mindenesetre a *Balaton, a (mi) néplavór(unk)*... találó volt.

Balatonföldvár arisztokrata, azaz hogy a főrangúak nyaralóhelye. Már mint Eötvös K. szemében; de ez nem tűlzás, nyilván az időben pontosan fedte a valót. *Földvár, a*

főúri. A parti sétányon palotasor számba vehető főrendi nyaralóival ma is annak mutatja magát.

Balatonfüred papi és zsidó – nyaralóhely (volt) Eötvös Károly korában. *Füred, a papi és zsidó.* Amúgy, korábban inkább főként a nemzeti érzelmű nemességé – a tulajdonos bencéseken és a vendégségbe érkező ószövetségieken túl.

Balatonfűzfő gyártelepi részének északnyugati végében lévő terület neve *Tripolisz*, amely Tobrukhoz-Cseberéhez hasonlóan (és egy időben nyervén a nevet) a kietlen Tripolisz-környékre emlékeztette a vörösberényi-fűzfői vegyipari üzem egykor Észak-Afrikában dolgozó szakembereit. *Tripolisz, a fűzfői.* Csebere pedig (Fűzfő délnyugati végében), szintén a XX. század második harmadában, fölvette a líbiai *Tobruk* nevét, mert az észak-afrikai város környéke hasonló, mint az akkor Vörösberényhez, ma Balatonfűzfőhöz tartozó településrészé. *Tobruk, a fűzfői...* (Igen jó fővenyűrdővel.)

Balatonkenesét Eötvös K. hivatalnokok kedvelt fürdőhelyének találja. *Kenese, a hivatalnok* (nyaralója).

Balassagyarmat, amely fegyverrel szállt szembe a betolakodó cselákokkal, A *legbátrabb város* címet érdemelte ki. Az ún. „Csehszlovák” „Légió”-t 1919 első napjaiban üzték el a helybeliek Nógrád megye akkori székhelyéről. (A világháború végi megnyomorítótságunk ellenére akadt más bátor város is, például /Rév-/Komárom, ahol kemény fegyveres harcra került sor, amely a csehek tömeggyilkosságával zárult, és Komárom vármegye székhelye, Jókai szülővárosa – Gyarmattal ellentétben – „odaát”, megszállva maradt.)

Hortobágy: a *magyar Gulág*. Szóval hogy a szovjet tapasztalatokat idehaza hasznosítani rendelt (valamint hivatott) moszkovitáink által létrehozni tervezett büntető- és haláltábor-hálózat egyik első – valóságos (több településtől álló) – remeke. Ha másként is az, mint Recsk vala.

Kercaszomor A *legbátrabb falu* nevet vívta ki magának azzal, hogy a Vas megyei település népe éppen 100 éve, 1920 nyarán fegyverrel szállt szembe a helységüket is megszálló szerb-horvát-szlovén királyi betolakodó katonasággal. A fölkelést leverték, de „ezek után” a trianoni urak parancsát végrehajtó határmegállapító bizottmány 1922-ben visszaadta az anyaországnak a falut.

Keszthely Eötvös Károlynak vegyes nyaralóhely – már a közönség társadalmi összetételét illetően, a XIX. század végén. Míg a többi, mint említettük volt... Mindamellett városunkra valóban illik a (*Keszthely, a*) *magyar Helikon* megnevezés a Festetics György által kétszáz éve szervezett költői ünnepek miatt.

Magyarhon, a *hunfiak Szentföldje*... (Bálint Sándor után szabadon.)

Nyerges-tető, a *magyar Thermopülai*: (1849-ben) megállítanak a Háromszékből Csíkra törő muszka hadat a székely gyerekek.

Recsk, a *magyar Gulág*. Magyar Gulág még a Hortobágy, l. ott... Meg a többi kényszermunkatábor a Rákosi-világban.

Siófok zsidó, mármint hogy a honi izraeliták kedvelt itthoni nyaralóhelye – ami Eötvös Károly tapasztalása. *Siófok, a zsidó* (nyaralóhely).

Sopron, *A hűség városa*... Méltán, mert a háborús uszító vesztesek éléről a győztesek közé átnyergelő osztrák területablóknak ellenállva magyar maradt a gyönyörű nyugat-magyarországi megyeszékhely (megye nélkül maradt város).

Szentpéterfa *A leghűségesebb község* címet viseli Vas vármegyében. A Pinka völgyében fekvő falu állt az I. világháború után az Ausztriától való visszacsatolást kezdeményező községek élére, és a sikeres népszavazást követően a trianoni döntést megváltoztatva a nagyhatalmak 1923-ban (néhány falu kivételével) visszaadták a megkurtított Magyarországnak Sopront és környékét, velük Szentpéterfát.

Temesvár, a *magyar Manchester* – olvasom a pesti sajtóban. Más szerint Temesvár *magyar Göttingen*. (Ez is, az is?)

Torda – 1944 őszön akarták itt megállítani az oroszokat, s a mögüjük bátran reánk támadó dákórománokat a magyar fiúk. Hősiességük miatt *magyar Thermopülaiként* is emlegetik a tordai ütközetet.

Tömösi-szoros – Maroknyi székely honvéd 1849 nyarán, életét áldozva a hazáért, itt akarta föltartóztatni a tengernyi muszkát: igazi *magyar Thermopüla*...

III.

Akali környéke, Aszófő és Zánka közti elhanyagolt térség mi más lenne, *Abesszínia!* – minapi tudós könyv szerzője szerint. *Abesszínia, az akali*.

Hajmáskér az ottani hatalmas ruszki katonaváros miatt *kis Moszkva* – míg itt tettek lenni, időlegesen, öröklakásokban. *Kis Moszkva, a hajmáskéri*.

Párizs, Békés roma városrésze, cigánytelep. *Párizs, a békési*.

Pécs, akár Szeged, vörös városvezetése miatt lehet a nép száján egy időben *magyar Moszkva*...

Siófok: *Zsidófok.* Játék a szavakkal. Egykoron! (L. elébb.)

Szajna, Szajna-part Békéscsabán – a Körös-parton! Mint az ottani születésű író mesélte A csabai Szajnan című beszélyfüzérében, a viharsarki megyeszékhelynek a Csabai Ásott Körösön lévő Békési-zsilipje környékét hívják a helybéliek *Szajná*nak, Szajna-partnak, az odavaló vagányokat meg szajnai, Szajna-parti csávóknak. Mondván, arra gondolván – eredetileg -, hogy „Micsoda különbség!” Helybéliesen mondván: – Takí velki különbség! Velki nagy. Nagy-nagy.

Szeged, a vörös görék *magyar Moszkvája.*

AZAZ:

ABBÁZIA, AZ OLASZ ALMÁDI,

...A HORVÁT ALMÁDI;

ABESSZÍNIA, AZ ABESSZÍN (ÉSZAKKELET-AFRIKAI) AKALI KÖR-
NYÉKE;

ADRIA, A HORVÁT BALATON,

...A TALJÁN BALATON;

ATHÉN, A GÖRÖG EGER,

...A NAGY HELLÉN EGER;

ATHÉN, AZ ÉGEI-TENGER-PARTI (SÁROS)PATAK;

ÁRKÁDIA, A GÖRÖG BALATON(-MELLYÉK);

BAKONY, A MAGYAR PÁRIS;

BASTILLE, A PÁRIZSI CSILLAG(-TÖMLÖC);

BETLEHEM, A SZENTFÖLDI NAGYKARÁCSONY;

BÉKÉS, PÁRIZS ROMA NEGYEDE;

CSIKÁGÓ, AZ AMERIKAI ERZSÉBETVÁROS(I NEGYED),

...A JENKI ÚJPEST,

... (...I TAK DALSE);

DEAUVILLE, A FRANCIA (BALATON)FÖLDVÁR,

GOLGOTA, A ZSIDÓ ARAD;

GÖTTINGEN, A NÉMET TEMESVÁR;

GRÁC, AZ OSZTRÁK KESZTHELY;

GULÁG, A SZOVJETOROSZ HORTOBÁGY,

...A SZOVJETMUSZKA RECSK;

GYÖR, A NAGY KÁPTALAN(FÜRED);

HELIKON, A MAGYAR KESZTHELY;

MANCHESTER, AZ ANGOL TEMESVÁR;

MEKKA, A MOHAMEDÁN BALATONFÜRED;

MERÁN/MERÁNÓ: A DÉL-TIROLI SAVANYÚVÍZ (BALATONFÜRED);

MOSZKVA, A RUSZKI PÉCS,

...A MUSZKA SZEGED,

... A NAGY OROSZ (VALAMINT NAGYOROSZ) HAJMÁSKÉR;
NAUHEIM, A NÉMET SAVANYÚ(VÍZ)-FÜRED,
... A NÍMÖT BUZIÁS,
...A HESSENI BUZIÁS;
OSTENDE, A FLAMAND SIÓFOK;
PARIS, A SZAJNA-PARTI VÁRAD,
...A SZAJNA-MARTI ARAD,
...AZ Ő BAKONYUK;
PIKERMI, A GÖRÖG BALTAVÁR;
PROVÁNSZ, A (DÉL-FRANCIA) PROVENSZÁL BALATON-MELLYÉKE;
PYRMONT, A NÉMET (BALATON-)FÜRED;
RIVIÉRA, A FRANCÚZ BALATON-PART,
...A DÉL-FRANCIA CSOPAK-TÁJA;
RÓMA, A PÁPISTA (BÉKÉS)CSABA,
...A KATÓLIKUS DEBRECZEN;
SALZBURG, AZ OSZTRÁK VESZPRÉM;
SEMMERING, AZ OSZTRÁK BAKONY;
SZAJNA(-PART), A FRANCIA KÖRÖS(-PART);
SZENTFÖLD, A MÓZESHITŰEK MAGYARORSZÁGA,
...A MOHAMEDÁNOK HUNNIÁJA,
...A KERESZTÉNYEK MAGYARHONA;
TEMPE-VÖLGY, A GÖRÖG BALATON-FÖLVIDÉK;
THERMOPÜLAI, A GÖRÖG TORDA,
...A HELLÉN TÖMÖSI-SZOROS,
...AZ ACHÁJ NYERGES-TETŐ (MAGA SZENT-MAGYARORSZÁG);
TOBRUK, A LÍBIAI CSEBERE;
TRIPOLISZ, A LÍBIAI FŰZFŐ(-GYÁRTELEPI TELEPÜLÉSRÉSZ),
...AZ ÉSZAK-AFRIKAI ANGYALFÖLD(I LAKÓTELEP);
VATIKÁN, AZ ÚJLATIN ESZTERGOM;
VELENCE, A TALJÁN VÉG-GYULA;
VERSAILLES, A FRANK FERTŐD;
WEIMAR, A NÉMET KESZTHELY,
...A NAGY TOKOS KESZTHELY,
...A TÜRINGIAIAK SZOMBATHELYE.

Pomeriumi jegyzetek II.

Almádinak az 1800-as évek végén veszprémi újdondász adott – utólag – római helységnevet. Az újságcikk szerzője, vélhetőleg a (farsangi) lapot közreadó Kompolthy Tivadar tengerészkapitány, lapszerkesztő, író és almádifürdői birtokos állítása szerint a Megyeháza levéltárában található az a nyilván több mint poros és egérrágta irat, amely szerint helységünket – Veszprém királynéi megyeszékhely szőlőbhegyét, nyaralótelepét, fürdőhelyét, Almádit – a Pannónia eme tóparti részén megtelepedő rómaiak bívták Pomeriumnak. A dolog nyilván félig sem igaz, de mi ráharaptunk erre a csalira, s folytatva a nemes veszprémi-almádi szépújságírói hagyományt, alkalomadtán mi is így nevezzük kisdud városunkat. Melyet – ráadásul (a száz évvel ezelőtti időktől fogva)? – nem kevesen „magyar Abbáziának” minősítettek.

Úgyhogy... kapaszkodhat az ember, ha itt ki akar igazodni!

Pomeriumban papírra rótt, s nem föltétlen pomeriumi tárgyúak jegyzeteink (melyek időnként karcolatnak tűnnek). Sőt!

BOLONDOS OBSITLEVÉL 1914-BŐL

Radkersburgból B.Csabára

Obsitlevél, leszerelő öreg huszárok játékos búcsú-, mi több, végelbocsátó levele... a szüleinek Békés-Csabára, 1914 júniusában; hogy ennek ellenére 1918 végén tudjon csak hazamenni a küldemény földadója.

Nem akármilyen – majdnem prózavers (képköltemény?) – mesebeszéd! Csabai s miegyéb – alföldi – fiúk bolondozása, az utolsó 100 nap után! Ahogy mi vágtuk fél évszázad múltán a centit a „néphadseregben”! Ők a 16. közös huszárezredben, Ausztriában.

Az 1980-as években akadtam rá a szomszédban. A Corvin 11-ben. (Magam a 7.-ben születtem s nőttem föl.) Valahogy szóba elegyedtem a ház gazdasszonyával, Hajdú nénival, s ő mesélni kezdett. Sőt, megmutatta a könyveit is! Már amit az apja, öregapja után örökölt. És őrzött az otthonában. (Előhozakodott velük, mert hallott valamit harangozni arról, hogy könyvem jelent meg, ráadásul Csabáról is?)

Az édesanyám korosztályából való Hajdú Zsigmondné Hrabovszky Ilona nyílt meg előttem, tárta elém legbensőbb titkait. Legfőbb értékeit?

Igen rácsodálkoztam Hann Lajos szlovák nyelvű Csaba-történetére! Vékony kis kötet, amelyből több kiadás is született, hol magyarul, hol tótul jelent meg, és valamelyik valamennyi csabai családi fészekben megvolt! Mellette a Hajdú/Hrabovszky-otthonban a szlovákok temetési énekeskönyve, a Funebrál. (...Ízelítő az átlag csabai polgárok – kisgazdák és iparosok – száz évvel ezelőtti házi könyvtárából?)

– A Funebrált ritkán veszem elő, legutóbb egy öregasszony temetésénél használtam. Inkább magyarul énekelnek már.

A Funebrál még gót (?) írással, a többi már a mi betűinkkel.

Meg ez, meg amaz – például „A magyar huszár”, amelyet 1934-ben 30 pengőért vett az apja. (A 30 pengő elég sok pénz lehetett, mert akkoriban József Attilának „havi kétszáz sose telt”... S öregjeink 1-5 pengős napszámra emlékeztek.) Végül a különös obsitlevet is elővette. Házi levéltárunk rejtett értékét. Amelyhez – amelyekhez – hasonló kerülhet majd minden valamirevaló családi otthonban, ahol őrzik az ősök emlékét, tisztelettel emlékeznek eleikre? Hogy dobnák el!

Csak ha ők elporladnak (...vész előbb-utóbb nyoma ennek, ezeknek).

Hogy ma megvan-e még? Hrabovszki András és huszár bajtársainak a magyarul fogalmazott, szépen megszerkesztett elbocsátó szép üzenete. (Hajdúné, szerencsére, később a városi közgyűjteménynek ajándékozta félve őrzött kincseit, köztük ezt is.)

Amire vártak, elkészítették maguknak... maguk?

Várták a szabadulást, a kaszárnya elhagyását, a kard és a mundér letételét, a parancsnak való föltétlen – kényszerből vak? – engedelmeskedés végét. Június elején, derekán? Hogy a június 28-i szarajevói merénylet megakadályozza szabadulásukat. „Bezupáltak”, „tovább szolgáltak”... Míg fűbe, sárba, mocsárba, kőbe nem haraptak. Vagy túl nem éltek.

– Hrabovszky András; 26 hold földje volt az apámnak. Az Újkígyósi utcában (3. sz.) laktunk, az Erkel utcában nagyapám, Hrabovszky János lakott (13. sz.), oda jött ez a levél.

Az apja 1890-ben született, 1965-ben halt meg. 1911-ben bevonult, és 1918 karcsonyára jött haza. A könyvek apja katonaládájából kerültek elő.

– Én 1921-ben születtem tanyán. Amikor iskolába jöttem, a Kígyósi utca sarkán volt az iskola, magyarul egy szót sem tudtam. Az iskola egyházi volt; az utca felől a magyar, belül a szlovák osztály. Szlovák iskolába jártam.

Éppen abban az időben, amikor az e sorokat rová írdeák apja (aki utóbb a Corvin 7-ben élt a családjával) az úgynevezett Románia – az antant által agyondédelgett, „valóban ejrópai” ország – egyik színmagyar falujában kötelezően csakis román tannyelvű iskolába járhatott.

Annyira megörültem e különleges leletnek, hogy nyomban nekiálltam lemásolni. Fényképezőgép nem volt nálam, s akkor miegyéb lehetőség sem kínálkozott a játékos obsitlevél megörökítésére. Hát tollat ragadtam, és már írtam is, lehetőleg abban az alakzatban, amelyben készült.

2020-ban, corvinkai regénkre készülve bukkantam rá a másolatomra. Íme a három évig közös huszár Hrabovszky Ondris „leszerelő levele”!

Hogy aztán...

Itt nyugszik ifjúságunk virágából három keserves év.

1911–1914.

A 16. huszárezred.

Mi 1911-beli öreg huszárok a 3 évi hosszasan szenvedés, valamint sok 24 órás szolgálattól megtört és elszomorodott szívvel jelentik meg minden hajadonnak, szakácsnőnek, szobalánynak, váló félben levő asszonynak, gyászfátyolt letenni óhajtó özvegy asszonynak, a férjhez menni óhajtó lányoknak, szülőknek, jó barátoknak, és az itt mind fel nem soroltaknak, hogy forrón óhajtott, várva várt, feledhetetlen

u t o l s ó s z á z k i s n a p u n k

folyó évi június xxx éjjel 12 órákor, a civivilruha megrendelése után jobb létre szenderült.

A megboldogult hült tetemének beszentelése, illetve a gyász mise megtartása, a zöldfülű reguták szomorú bőgése mellett fog elzengetni sörös és boros poharak harangozása mellett a huszár kintinban folyó hó xxx este 9 órákor fog megtartani.

A m e g b o l d o g u l t k i v á n s á g a i.

Hozzátok szólunk első sorban szerencsére váró 1912-beliek, (ti) voltatok az első, kik bennünket jobb létre hoztatok azáltal, hogy öregek lettünk, mivel hogy 2 keserves esztendő együtt szenvedtünk az egyenkinti lovaglásnál, azért rátok hagyjuk a heveder csatos végít bundások számára, és az egyes áristomot.

Egy pár szót hozzátok is szólunk, ti hosszú életű vigasztalhatatlan szerencsétlen kintinba szaladozók, kajla fiúlú 1913-beliek, ti vagytok a világ legutolsó katonái, szabaddulni nem fogtok soha, ezért viseljétek magatokat jól, hogy tényleg itt ne maradjatok örökké. Babáitokról mondjatok le, és kössetek barátságot a lovagló térrel vagyis (rajcsullal), mert mindent, a mit csak láttok komiszat, mind ti rátok vár.

Isten áldjon pajtás titek; Strohszák áldjon meg az Isten, Isten veled végül öreg kaszárnya.

Két évig szenvedtünk együtt eleget. Fáradásom rajtad sokat kipihentem. Benned hervadt el életem legszebb ifjúsága.

Mi már letöltjük a hátra levő kis időt. Kopfpolszter neked annyit mondom:

Adjon Isten nektek hasonló jövőndött. Jól tudod mazsárosni a nyakot.

A temetési költséget kéretnek fedezni a tisztelt urak.

Áldás és béke az elhunyt hamvai felett!

Aristom Gyula

Kimaradás Julis

testvér testvérnő

Csomag Feri

Lénung Ágnes

szülők

A k e s e r g ő, g y á s z o l ó c s a l á d:

Dr. Tagvach József

Konzerva Kati

mint após, illetve anyós

Sajkavit Mariska

Szobavit Vilma

Lóvizit Sárika

Ruhavit Bözske

mint kedvenc

(A közös ezredekben német volt a vezényleti nyelv, ezért oly sok a számunkra már alig érthető szó huszárjaink obsitlevelében. Rajcsul/rajcsúr: lovarda, lovaglás. Strohszák: szalmazsák. Kopfpolszter: fejpárna. Aristom: fogda. Lénung: zsold. Tagvach: ébrestő, szolgálát...)

Három évi hosszas szenvedés, sok 24 órás szolgálat?... Hát még ami ezután jött! Teremtő Isten. Várhattak az őket leső (levelükben szépen felsorolt sokféle-fajta) lányokra és asszonyokra...

Három keserves év? Kicsit több lett. Még keservesebb.

Radkersburg. Valaha mi Regedének hívtuk a nyugati magyar határ közelében fekvő, Mura-parti stájer kisvárost.

A háború elején az oroszok ellen vetették be őket. Beásott orosz gyalogság elleni lovasroham, lóról leszállva a futóárokban, ló nélkül gyalogosztagokban, 1915 őszén a Pripiatji-mocsarakban harcolnak, 1917. március 15-én Odessza környékére szállították őket karhatalmi föladatokat teljesíteni (amilyen a vasútbiztosítás, a lakosság lefegyverzése, gabonabegyűjtés, „magyarán” rekvirálás...), 1918 novemberében kivonulás Kisoroszországból.

Ugyanerről – Hrabovszkyt bemutatva – így fogalmaz A magyar honvéd című 1936-os könyv tiszthelyetteseket és tisztesekeket felsoroló névtára: „Hrabovszky András kisbirtokos. 1890, Békéscsaba. 1911. okt.-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra a 16. k. h. e-hez Radkersburgba. Itt érte a világháború kitörése is. A mozgósítás után kikerült az orosz harctérre. Sokolnál esett át a tűzkeresztségen, majd végig küzdötte csapattestének galíciai, orosz-lengyelországi, kárpáti és wolhyniai harcait 1916. máj-ig, amikor az olasz harctérre irányították. Innen a pótkerethez vonult be, majd 1916. dec.-ben másodszeris az orosz harctérre vitték. Ezúttal az orosz fegyverszünetig harcolt a 16-os huszárok családjában. Ezután Ukrajnába került ezredével. Odesszában érte az összeomlás. 44 hónapi harctéri szolgálat után 1918. dec. 1-én került haza. Kiváltásai: Br(onz). (vitézségi) kétszer, K. cs. k. 1912-13. m. ker. (lovassági) és lövészjelvény. – Testvérbátyja: †H. János mint 101-es gyalogos 1914. nov. 8-án az orosz fronton hősi halált halt, úgyszintén feleségének testvére: †Kovács M. György mint 101-es gyalogos orosz hadifogságban.”

A 16. császári és királyi huszárezred 1883-ig a hajdúsági székvárosban állomásozott, ezért debreceni huszárezrednek hívták Ausztriába telepítése után is. Hadkiegészítési területe

a 7. temesvári hadtesté (Nagyvárad, Debrecen, Békéscsaba, Arad, Szeged, Temesvár, Nagybacska, Karánsebes) – tudjuk meg a világhálón az ezredre emlékező bocskaiakönyvtar.hu-nak köszönhetően. Azaz Hajdú, Bihar, Békés, Csanád, Arad, Csongrád, Temes, Torontál, Krassó-Szörény megyei magyar fiúk a bolondos obsitlél szerzői. Az „Áldás és béke...” tán a Debreceni Kollégium deákjainak szellemiségére utal.

Hrabovszky, Csabáról, boldogan vállalta (ilyen három év után) a bajtársait. Azok meg őt.

Bizonyára a harctéren – tűzárban, golyóverésben, aknazáporban, vérözönben, lövészárkok szennyében – is. Egymásnak válllva... szenvedtek.

Hogy a Corvinkán (száz év múltán) is megemlegessék őket.

Már ha... maradt ott még közülünk valaki.

MEGCSAPOLTUK A SZOVJET CSATORNÁT

avagy Sitinkir, meg a népi ellenállás

– Rászálltunk a szovjetek sávjára, úgy megzavartuk őket, hogy azt hitték, itt vannak az amerikaiak!

Ha nem is így, de majdnem.

Cimborád 1965 őszétől volt két évig katona. Ráfos, azaz rádiófelderítő, még pontosabban katonai földerítő.

– II/II-es.

...volt, mondja.

Hogy meglepődjünk.

Ha ő ezt akkoriban mondta volna...

Ha mi ezt tudjuk!

Mármint hogy mi az a II/II.

Katonai földerítés? Ajaj.

Még jó, hogy nem pógári. (Ne adj' Isten népi.) (...nemzeti.)

– A II-es csoportfőnökséghez tartoztunk.

A világhálón leled a pontosítást: MNVK 2. Csoportfőnökség (Felderítő Csoportfőnökség)...

A Bakonyban azon a szép tavaszi (őszi?) – nyári? téli? – (ki tudja már, mikori) napokban NATO-hadgyakorlatot hallgattak le. A BRG világszínvonalú rádiófelderítő készülékével, amely a Föld-kerekségen egyedülálló volt.

– A katonai attasék kémkedtek, mikor lesz hadgyakorlata a NATO-nak. Milyen fedőnéven, mely országok vesznek részt, hol... Ezeket kaptuk kintről. A mi feladatunk, hogy ezekkel a készülékekkel földerítsük, például ha egy amerikai repülőgép-anyahajó megmozdult, mi azt már levettük.

Nyilván a Földközi-tengeren, Olaszország felől. Mert hogy minket a taljánokkal állítottak párba a keleti-nyugati seregeket sakktáblájukon tologató moszkovai és vasingtoni bitangok. (Mára az is kiderült, hány atombombát szántak a kedves NATO-fiúk kis – nemdebár kies – hazánknak /illetve hazánkra/.) (Meg hogy hol rejtőztek hegyeinkben a Nyugat-Európára irányított muszka atomrakéták.) (Az tette volna be a kaput/t)!

Mi az nekik, pár millió halott... Míg ők atombunkerban... keverik tovább a paklit.

– Kézi és gépi távirón megtanulhattuk a négy fajta adásmódszert. Az egyik a morze volt. A másik a vibroplex: jobb-bal, rövid, hosszú. Az amerikaiaké: gyors! És rafináltak voltak, megtréfálták az oroszokat. Kivéve minket! Megtanultuk a NATO-betűzést... Mi gyorsabban vettük, mint a hivatásosak. Kódokat adtak le; mi tudtuk, mit takar. Vagy: a kiskatonák pletykáltak, mit ettek, ittak, csináltak... Továbbadtuk és abból összerakták.

Mint az III/III-as testvérszervezet a mirólunk szerkesztett „semmitmondó” jelentésekből a mégiscsak fontosakat.

– A Varsói Szerződés hadgyakorlatán le kellett hallgatnunk a mienket, hogy ellenőrizzék őket. Lehallgatáskor bekapcsolva voltunk a központtal. Csak a hivatások beszélgetéseit adtuk le, őket vitték továbbképzésre: „mozigépész-tanfolyam”-ra! Így hívtuk a büntetőzászlóaljot, mert megnevezni veszélyes volt.

– A feladat: rádión, kinti iránymérővel tartottuk a kapcsolatot. Három helyről... Ahol találkoztak (a vonalak)... Kintről megkaptuk, mely hullámsávot használgák, a hívójelüket... Ráhangolódtunk, és például így találtuk meg a keresett hadihajót.

Ott a célba vett akármi?

– A Bakonyban volt egy gyakorlat. Próbariadó! Kivonult az egész rádiófelderítő zászlóalj, és érzékeltük, hogy főnián (beszéddel) tartják a kapcsolatot a ruszki kiskatonák.

Fónia: rövidített jelbeszéd? Inkább kódolt szöveg.

– Kevés orosz tudásunkkal, de annál nagyobb szakmai tudással, beléptünk a forgalomba, megfigyeltük a módszerüket. Hangszín, gyorsaság..., és beszálltunk a forgalomba.

Oroszul? Amikor alig tudtatok a nyelvükön.

Bár a Szovjetunió megannyi nemzetiségének köszönhetően lehetett ott időnként bábeli zűr és zavar is. Legalábbis nem meglepő, ha valaki nagymagyar-alföldi – avagy túlادunai – módon ejti a muszka szavakat!

– A szakasznál volt, aki hét nyelven beszélt! Éppen akkor tanulta a kínait. Én annyit tudtam oroszul, hogy be tudjak lépni. Mire észrevették, már ki is léptünk. Lehet, hogy bemérték, de akkorra már a laktanyában voltunk. Ha érdeklődnek, nem tudnak megtalálni bennünket. Azt hallottuk, hogy Job tvoj maty!

– Majd a laktanyából folyt a szórakozás. Újra beléptünk a forgalomba. Megváltoztattuk a hangszínt, a gyorsaságot, hívóneveket... Viszonylag rövid időn belül észrevettek bennünket, a „diverzánsokat”. Hanghordozásukból megértettük, hogy tudnak rólunk. Arról beszéltek, hogy mit csinálnak... Kiléptünk. Ha nem volt üzemben, nem találták meg. Ma megtalálják akkor is, ha a készülék nincs üzemben.

– Folytatjuk, mondtuk, de nem lett belőle semmi. Ehhez helyet kellett volna változtatni. De katonák voltunk, nem mehettünk! Ha háború alatt nekünk ilyen lehetőségünk lett volna, megnyerhettük volna a világháborút.

Hogy a csudába ne.

– Megcsapoltuk a szovjet csatornát!

Ők már csak ilyenek voltak.

– Nem volt nagy ügy, de megleptük őket, azonnal frekvenciát váltottak, hívó, jelző... Sejtették, hogy valaki szórakozik velük. Akkor jött a jobtvojmaty!

Sorállományú század sosem volt kiváló, csak ők. Maga szakmunkásként a törzsőrmesterségig vitte. (Obsitoként meg már alhadnagy?)

– Kiiktattuk a rádiót, még az akkut is kivettük. Búcsúzáskor a ruszki nagyon káromkodtak! Abba hagytuk.

Ruszki, ruszki, és a szovjet hol maradt?

Ha kiderül, több év büntetőzáslóalj... (Addigra a bátyja, aki meg katonaszökevényként kerülhetett volna ugyanoda, már szabadul, ha addigra ki nem menti magát a néphadseregi bajból. Pl. úgy, mint a Kukkerlátás című beszélyünkben!)

– Futkosó, ahol találkozhattunk volna.

A futiban (Túl-a-Dunán)... Nincs az a pénz!

– Egyetemi előfölvételisek közt én a nyolc osztállyal... Műszaki tudást követeltek, én az ellenállást sem értettem... Aztán amikor egyszer fősorakoztunk, jött a parancsnokunk:

– Ki a 113-as?

Jelentkezett.

– Maga?...

Meglepődött. Gyakran megfenyítették, innen ismerte a nevét.

– Ha valaki még egyszer szidni meri!...

Mert ő volt a legügyesebb.

Amikor leszerelt, hívták a Mahart-hoz. Tán jobban járt volna, bejárja a világot.

Otthon várta egy kislány.

Géptávirójuk, tizenkét sávós magnójuk volt...

– Német, osztrák: nem tudtuk a kódjeleket! Az olasz nyíltan adott.

Járókeretét kéri. Ki kell mennie.

Eszerint a 113-as és csapata visszanyert volna nekünk mindent!

De mindent.

...A Kárpátokig?

Adtunk a NATO-nak, meg a Varsói Szerződésnek...

„Varsó”, „Észak-atlanti”...

No meg: BRG. Jó, hogy nem Csepel Művek. Ganz Villamossági.

Budapesti Rádiótechnikai Gyár. Ez is, volt-nincs? Vagy csak más néven – más kezébe juttatva – folytatja? Máshová szállítván a hasznocskát. Nem talicskával, hetente aranyvonattal.

„Világszínvonal”. VSz.

Ne is emlegeds! (A VSz-t.)

Pajtásod legyint. Hol van már a.

Ha a magyar fiúkon múltott volna...

Még hogy a BRG! De ők.

A mieink.

Lajtán innen, Lajtán túl. (Hol a kurta farkú malac túr...)

– Hány János...

Ő igen, de mi!

Mi, mi.

– Nyugodtan szólíts Sitinkirnek!

Belépett a hun egyházba, s követelik a hun kisebbségi jogok – önkormányzat stb. – megadását.

Huj, huj, hajrá!

Ha ők ezt a BRG-készüléken világgá kürtölhették volna...
Ti-ti-ti-tá-tá-ti-ti-ti!
Ha igaz, az Úr 1967. – az ördög ki tudja hanyadik – évében.
Háry Feri meséli.

DEBRECENI ÁLDÁS, BÉKESSÉG

„Arany”, ami fénylik...

Jóvátétel? Igazságtétel gyanánt? Valami ilyesmit éreztünk. Páran. A majdnem húszból. Ahányan – úgy az évfolyam fele – eljutottunk az 50. évfordulóhoz.

Ötven éve végeztünk. A Debreceni Tanítóképző Intézetben. Mely hároméves főiskola volt. Számunkra népművelés-könyvtár szakon.

Nem akármilyen három magyar esztendő volt! Az Úr Jézus Krisztus 1960-as évtizedének a második felében. A kádári, puhának mondott, általunk annál keményebbnek érzett rémuralom idején. Mást ne mondjunk.

Ez időben jelentkezett ugyanide későbbi jankováci költő cimborám, Laci. Ám hogy kecskeméti katolikus gimnáziumi éve alatt megnyuvasztani igyekezett (keresztény és szabad, mi több, magyar szelleme miatt) a kedves III/III, meg a kiskorúakra szakosodott pufajkás vérbíróság, utána nyúltak (érzi évtizedekkel később is Csabán), és persze, hogy nem vették föl. Ahová minket igen. Engem sem akárhogy! A fölveteli bizottság kiszes – utóbb kiderült, egyáltalán nem ifjúkommunista, csak az ifi szervezetbe valahogy bekeveredett – kisleánynak is köszönhetően, aki nagyon pártolta a fölvételemet. Munkásfű – akkor még nem mind tudtuk, hogy csak egyszerűen iparos(-kiszgazda) gyerek – a jelentkező, ráadásul kitűnő érettségivel, a munkapad (egészen pontosan hölgyfodrászati szaküzleti fodrászszék) mellől jött, és jól sikerült a fölveteli vizsgálja is. Persze, hogy fölvettek!

Hogy később megbánják?

Ki, hogy.

Igen sokat jelentett a számunkra e három év. Három évig... csak tanulhatsz. (Iparos segédből értelmiségivé válni..., nem volt könnyű, néha túl sok buktatóval. De:) Nem kell minden nap nyolc órát a műszakban eltöltened. Könyvtár, mozi (filmmúzeum is), (valamennyire) szabad eszmecserek ifjú leány és fiú társaiddal, nagy lógások, két pajtásoddal meg sem álltál az első nyáron a Fekete-tengerig, jobbára igen kedves lányok, kényszerű tanórák és vizsgák, több nagyon okos tanár (Félegyházi festőművész, Földényi széptanár, Czövek zenetanár és a Maróthyban karnagyunk, és lélektan tanárunk, Kiss Tihamér, akiről újabb főlzabadosulásunk után előadót neveztek el a Kollégiumban...) Meg persze a rendíthetetlen markszi-engelszi-lenini(-/suttyomban/ sztalini) áltudományaitok tudorai, akik.

Kikről inkább szót se ejtsünk!

Mindenesetre: a klerikális reakció elleni fölkennt harcra készített volna föl bennünket a Képző. Elsősorban falusi vörös papoknak reméltek bennünket. A városnak

az egyetem (a Kossuthnak is mondható KLTE), a falunak meg mi. (Akiknek ehhez ekkora képzettség is elég vala?) Szóval hogy ellensúlyozzuk a fekete csuhások áldatlan működését. Istentagadás és proletárdiktatúra; téboly.

Még hogy velünk mi volt a tervük (ha jól érzekelem, kétharmadunknál helyelközzel eredménnyel mételyeztek bennünket, kisebbségben vagyunk máig azok, akik ennek ellent tudtak állni – mert akartak, vagy mert csak... ezt hozták otthonról, s nem lehetett kitörölni belőlünk?!). '66-ban kezdtük itteni fölsőtanodai tanulmányainkat, '69-ben végeztünk. Később az akkori intézeti igazgató kiadta a parancsot a főiskolai pártalapszervezet tanár titkárának: iskolai ünnepélyeken tilos a Himnusz éneklése! Tanévnitó, évzáró... Menjen le, mert hogy kötelező – ha egyszer még (valameddig, kényszerűségből) előírják nekik –, lemezről a zene, de nehogy dalra fakadjanak a deákok! A tanító-, a népművelő- és a könyvtárosjelölt hallgatók. Azt tette volna be a kaput, „Isten áldd meg a magyart”; „Isten”, „magyar”, itt. Ott! Nagy lehetett elvtársaitokban a gyűlölet.

Vagy csak az illeszkedés – hódolás – volt ily erős? A kálvinista Rómában.

Teremtóm.

Nagy főiskolán, komoly egyetemen tán azért nem lehetett uralkodó ez a vak, sötét, náci szagú, bolsi büzü, globálbuzernyák illatú szellem, mert jobban szem előtt voltak. Egy ilyen kis – szinte észrevétlen – főtanoda ellenben, amelyben el lehetett bújni, hol meg lehetett valósítani a...

Mit is?

Ha ők azt tudták volna!

Persze; csak magyar ne legyen. Ellenben.

Hogy gyűlöltük ezt a szellemet! Plebejus vadsággal (...páran).

Mire föl, iskolánkat – melyet a „Magyar” „Népköztársaság” rabolt el a Debreceni Református Kollégiumtól az államosításkor? – az 1990-es változást követően átvette (visszavette?) a református egyház. Előbb önálló Kölcsey Tanítóképző Főiskolaként működött, majd magába olvasztotta a Debreceni Református Hittudományi Egyetem. Melynek arany okleveles végzettségét nyertük el 2019-ben.

Nagy pofon lehetett. Azoknak, akik nem így gondolták. (Az ünnepélyen zsoltáréneklés, igehirdetés, áldás...) Akik elhitték, amit három esztendeig ránk akartak tukmálni. Belénk akartak (tölcserrel) tölteni. Nekünk meg... nagy-nagy igazolás. Hogy mégsem volt hiába.

Tűrni. Elviselni. Látszólag. Mintha. Pedig. Hát!

Jóvátétel. Igazságtétel.

– Áldás, békesség! – fogadtad a Debreceni Református Egyetem (mi más, a Kollégium) rektorának jobbját, az aranydiplomával.

– Még ennél is több áldást és békességet! – kívánt a továbbiakra még jobbat, mosolygva, az egyetem első embere.

Mi meg.

Könny a szemünkben?

ÖNSZÓCIKK

Kecskeméten születtem 1946-ban, két néptanító, Horváth Ilona Gizella és Molnár Sándor fiaként, a naplóíró orgoványi lelkész, Molnár Gergely unokájaként. A sorból dicsőn vagy siralmasan kidőlt sok jó meg kevésbé jó nemes és közember: urak, papok, katonák, föld- és kézművesek, betyárok, pásztorok öröksége íródott a génjeimbe.

Nyugat-Magyarországon élek, élvezem az Alpok közelségét, szenvedek az Adria meg az összes többi tenger messzeségétől. Magyar író, műfordító és publicista vagyok: az agyonmanipulált tömegtársadalom szélén megtúrt pojáca. Olyan nyelven írok, amelyen szerencsétlenségemre túlságosan sok rabszolga, hülye és gazember, szerencsémre azonban néhány angyal is beszél.

A klasszikus, népi ihletésű, közösségi küldetésű magyar irodalmat mára szinte teljesen leváltotta valami örületesen és ricsajosan más. Két lányom, Éva és Ilona nemigen lehet rá büszke, hogy apjuk ennek a „valami más”-nak – ennek a belterjes, csőlátásos, kórusban „politikailag korrekt”, legföljebb nyelvében, ámde szellemében már nem magyar irodalomnak – rossz lelkiismeretű munkásaként csetlik-botlik a világban.

Az írók legtöbbször rettentően fontosnak, minden kényeztetésre méltónak hiszi magát, pedig ha néhány évig pihentetnénk a pennánkat, és nem jelenne meg tőlünk egy árva sor sem, ennek az égadta világon semmilyen kárát sem látná a közösség. Társadalmi hasznunkat tekintve fasorban sem vagyunk a „föld sóihoz”, az emberek javát szolgáló, az emberek javait megtermelő kétkezi munkásokhoz képest: földművesek, vágárok, kőművesek, pékek, cukrászok, ácsok, vízvezeték-szerelők, bábák, esztergályosok, halászok, révészek, asztalosok, vincellérek, kohászok, matrózok, bádogosok, kéményseprők, tengerészek, kovácsok, mozdonyvezetők, útkaparók, cipészek, mosónők, ruhatisztítók, harangozók, marósok, zarándokok, szobafestők, kefekötők, műszerészek, óráskok, pincérek, lufiárusok, légtáncosok, bábszínészek, vándorköszőrűsök, zenebohócok, gyógyászok, méhészek, kertészek, sírásók, sintérek, tűzoltók, véccés nénik...

„Az író ember pedig kétségtelenül a legbüszkébb kétlábú – írta Ady Endre (tudta, miről beszél!) – Írásait mindenik divinációnak, magát kiválasztottnak tartja. (...) Az írás mesterség. Olyan, mint a kefekötés. A szépírás is olyan, mint a zománcozás. Fiatal és öreg fantaszták fejét betöltik a rendszerint szűk körből nyert impressziók. Nekicsapódnak a több impressziót nyert íróemberek írásainak, s – írnak. Emellett várják a tömjénfüstöt a profán világtól. Hát az életben van kiválóság, de ez nem az írás kiválósága. Egészen más. Ezt a kiválóságot nem egy mesterség tudása adja, hanem

az agyvelő átfogó képessége. Ezt a nagy kincset megszerezni nagyobb dolog, mint azokat a bizonyos örökbecsű írásokat megírni.”

A profán hatalom nem sajnálja a tömjénfüstöt meg az egyéb kényeztetéseket a társadalmon élőszködő kultúrparazitáktól. Énrám is aggattak egy-két ordót, pedig „nem éreztem rájuk méltóságot”. Róluk ennyit mondhatok: a díjak azoknak fontosak és azokra vallanak, akik osztogatják őket – szerencsés esetben félreértésből és butaságból, többnyire azonban a kisajátítás, a korrumpálás, no meg az önfényezés szándékával, mindig valamilyen haszonra spekulálva.

Remenyik Zsigmondtól idézem ide néhány kedves mondatomat: „Ő nem a nagyérdemű közönség és a nyájas olvasó kedvtelésére él és dolgozik – azonkívül, hogy módfelett rossz a véleménye mindenféle rendű és rangú olvasóról. Jól tudja, hogy az olvasók általánosságban csak az író életének megkeserítésére népesítik be ezt a világot. Viszont – hogy őszinte legyen – saját mesterségétől sincs túlzottan elragadtatva; eljövendő korok tündéri világa jelenik meg szeme előtt, amidőn majd karóba húznak, felnégyelnek vagy érdem szerint bunkósbottal vernek mindenkit agyon, aki ír.”

DEDIKÁCIÓ

A dedikáció nem növeli, hanem csökkenti a könyvek értékét, apaszja használhatóságukat, magánvagyonná üti őket, megnehezíti, hogy megszabaduljunk a valamilyen oknál fogva már nem kívánatos – kinőtt, megunt, elviselhetetlen vonatkozásokkal telített – írásművektől, vagy akár visszajuttassuk őket küldőjüknek. A dedikáció alattomosan elfedi azt a sarkalatos tényt, hogy a művek mögött nem egy-egy bárcabitorló „szerzőt”, hanem szerzők tömkelegét, teljes (anya)nyelvi kultúrát kell föltételeznünk.

Ha a dedikáltatás ordenaré szándékával merészelték nyaggatni, és nem tudtok valami igen súlyos okot mondani, mégpedig olyat, amit én is méltányolok, akkor lehetitek, hogy ellássam kézjeggyemmel a nálatok lévő, tőlem vagy a kiadótól vásárolt könyveket. Érzelmi okokat, meg olyasmit, hogy „csak”, így szokás, mások is dedikálnak stb., nem fogadok el. Úgyhogy kössétek föl a gatyátokat vagy a tangabugyitokat, ha dedikációt szeretnétek kicsalni tőlem. Könnyelműség volna azt hinnetek, hogy a jelentőssé föltupírozott, áruvédjegyként könyvekre aggatott „szerzői név” azonos lehetne majom módra ugrabugráló jelentéktelenségem bugyuta dedikációk alá firkantott szignójával.

Idries Shah *Learning How to Learn* („Megtanulunk tanulni”) című művéből idézek: „Az emberek makacsul ragaszkodnak ahhoz az elképzelésükhöz, hogy a könyvek hatása az olvasóra mindig azonos. Ez az ostobaság is az egyik nem éppen vonzó öröksége a mechanikus skolaszticizmusnak, amely általában szinte *megköveteli*, hogy szabványosított elmével közelítsünk minden könyvhöz.

Sokan büszkék rá, hogy milyen sokszor elolvastak egy-egy könyvet. Szorgalmuk bizonyítékául rojtosra forgatott köteteket lobogtatnak. Némely körökben a »cafatosra olvasott biblia« a hitbuzgalom jelének számít.

Szinte senki sem tudja, hogy a könyv állapota, a bánásmód, amiben olvasója részesíti, olyan nyomokat hagy, melyek ugyanúgy hatnak ránk, akárcsak a kinyomtatott tartalom, és ez a hatás jóval azután is megmarad, miután benyomásokot szereztünk a könyvről. A kölcsönkönyvekben óhatatlanul benne marad valamilyen lenyomat. Az olyan könyveknek, amelyeket túlságosan gyakran forgattak, ahogy a perzsák mondják: »hűtlenségszaguk« van, amit az egyre újabb olvasások hoznak létre.

Arra kellene tehát buzdítani az embereket, hogy többször is olvassák el ugyanannak a könyvnek egyre újabb példányait, még ha ez azzal jár is, hogy minden második elolvasás után újra meg kell vásárolniuk. Erről igen kevesen tudnak, pedig sarkalatosan fontos. A jelenkor pallérozott barbárjai ebben az eljárásban csupán huncut üzleti fogást gyanítanak: hogy rájuk próbálják sózni ugyanannak a könyvnek több példányát is.

The Diwan of Shams-i-Tabriz című könyvében Rúmi a könyvek hasznáról és használatáról ír, és cáfolja, hogy a könyvek a bölcsesség forrásai lehetnének. A könyvek, például az is, amit éppen ír, legföljebb eszközök:

A megvalósult embert a valóság teszi bölcsé.

A megvalósult ember nem könyvek szülte prókátor.”

MASZK NÉLKÜL

Minden reggel bebalzsamozzuk az arcunkat. Életünk napjai: megannyi mauzóleum.

Arc: a meztelenség netovábbja. A történelem tér- és színképei. Elrejttem arcomat, mert félek rátekinteni az istenségre, aki maga sem óhajtja, hogy meglássák az arcát: „megláthatsz hátulról, de orcámat senki sem láthatja”, mondja Jehova, mintha attól tartana, hogy nem válna előnyére, ha szembetalálkoznának vele a teremtményei.

Arcom: szétfröccsentő, meggyalázó, sunyin kukkoló tekintetek prédája, gyilkos merényletek, rejtett kamerák szakadatlan géppuskatüzének fölbujtója.

Arcom a poklaidat, arcod a poklaimat tükrözi.

A tulajdon póre arc egyre kevésbé *viselhető*. A kozmetikai ipar: fátyl-, sőt páncéltermelő. Militarista arckrémek.

Miként tartsam *oda* a *másik* arcomat, s adjam *oda* az alsóruhámot, hogyha aki arcul üt, egy csapásra mind a két arcomat üti, és egyszerre veszi el tőlem alsó- és felsőruhámot?

Fotómasinás lesipuskások szennyezik arcomat, fosztogatják lelkemet. Zsákmányukat gyarmatáruként aggatják föl az irányított közléscsere szöges drótokból font világhálójára s a népámítás cifra csarnokainak falaira, melyeknek vakolatába megölt nők és gyerekek csontjait habarták.

Hová fussak a kameráitok elől? Körülvettetek mindenfelől. Tudjátok, ha leülök vagy fölállok, ismeritek a gondolataimat is. Szemmel tartjátok, merre járok, mikor

pihenek, ismeritek minden utamat. Ha égbe szállnék, ott lennétek, ha a holtak közé fekszem, ott is jelen vagytok.

E mindent és mindenkit gyarmatosító és ellenőrző kultúrában az arc elablása, kifosztása és megszenteltelenítése a végső lépés az emberi eltűnése felé.

A jövő retortái ontják a bepelenkázott szájú arctalanítottak tíz- és százmillióit, hogy vezényszóra, katonás rendben meneteljenek az „arctalanok könyve”, a *faceless book* emésztőgödrébe.

Abban a világban, ahol csakugyan tisztelnék az arcot, ismeretlen lenne a háború.

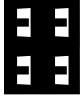
*a világ
nem BUMM!-mal ér véget
hanem maszk mögül előszivárgó
halk nyöszörgéssel*

JIŘÍ MENZEL TÜKRÖS EDÉNYE

Jiří Menzel, a világhírű cseh film- és színházi rendező, színész és publicista a „Vannak embertársaink, akiknek parányit fejlettebb az énjük” című, a szerző által leginkább vécében való olvasásra ajánlott tárcájában elmondja, hogy a kazalnyi díjat és kitüntetést, amit filmrendezői munkásságáért kapott – okleveleket, érmekeket, arany- és ezüstfigurákat, vázakat, mifenét, köztük az Oscar-szobrot is – a kamrájában tartja egy dobozban, „leghátul, régi sílécek, üres bőröndök és egyéb hasznavehetetlen kacsatok mögött”. Nem mintha nem becsülné őket, hiszen arról tanúskodnak, hogy nem volt teljesen haszontalan, amit csinált, de fölöslegesnek véli, hogy folyvást a szemé előtt legyenek, nehogy magasan kezdje hordani az orrát.

Egyetlen olyan díja van, amelyik nincs a dobozban: a Nevetés Edénye, „egy hamisítatlan, valódi zománcozott bili”. A nappalijában áll, hogy mindig lássa. „A fenekére tükör van ragasztva, és valahányszor látni akarom a bili tartalmát, magamat látom benne. Tudom is menten, mit gondoljak magamról.”

A magyarok többségét – mindenkit, akinek „parányit fejlettebb az énje” – kötelezni kéne rá, hogy legyen otthon ilyen önismereti bilije. De senki ne remélje, hogy majd kölcsönadom az enyémet: nekem is égetően szükségem van rá...

F Á B I Á N L Á S Z L Ó

Békássy-koszorú

FERENC EMLÉKEZETE

itt járt egy ifjú elbolyongott
a kastélyból a vizekig
kék alkonyatban nádas zsongott –
a méla táj emlékezik

vagy lován vágatott a réten
patákkal tépett kikerics
föf-föfjajdul az őszi éden –
szelid pejko te is nyeríts!

sértés hajtotta bánat úzta
a kedvese árulta el
futott előle harci tűzbe –
vajon sirattad-e Noél?

megfakult gyász hervadt csokorban
megkéssett vers – kopott modorban

LEVÉL

Noél talán a bánat
megóv minden csatán
csókolhatod a számat
az öldöklés után
talán megőrzi testem
neked a tiszta vágy
vagy komor őszi esten
olvashatod néhány
szorongó költeményem
zaklatott jegyzetem
– túl merengő regényen
hogy mi voltál nekem

Északi Kárpátok, 1915. június 22.

DOBRONOUČ

nőtt benne dal nyílt benne ének
emelkedett volt büszke lélek

elégedetlenül a sorssal
menetelt együtt a kohorssal

srapnelektől rémüldöző lova
nem tágított a vonalból soha

verset mormolt tudván nem élhet
bármely nap hozhatja a véget

a nap mezőt fát rőtre festett
vérrel locsolta meg az estet

egy orosz akna rendbe rakta
ekként lett végül is ad acta

Két ember találkozik*

Minden dologban türhetetlen ellentmondás rejtőzik
Békássy Ferenc

Vannak tájak, vannak vidékek, amelyek jobban illenek, inkább megfelelnek bizonyos történetek irodalmi helyszínéül, mint mások, mint szokványosabbak, ha egyszer a szerző már a környezettel hangsúlyozni óhajt bizonyos hangulatot, miáltal az érzéketlen, részvétlen, ahogy mondani szokás: objektív természeti környezetet belerángatja valamiféle jelképiségbe – mintegy átruházva az érzéket, az érzékelhető, a sugalmazott kedélyállapotot, vagyis a belvilágot a külvilágra – olykor akár kozmikus jelenlétére apellálva, ami igaz lehetne, ha nem történnék általában árulkodó célzatossággal, gyermeteg direktséggel (ó, a szentséges bukolika!), holott lehetne, illenék, hogy legyen keresetlen valóságosság, ha csak az nem tűnik föl keresettségnek, amit aprólékos tárgyszerűségnek, panteista szenvedélynek, hitvallásnak kell elkönyvelni, az istenkeresés másságának; abban a keresésben – természetesen – ugyancsak fölbukkan a táj mitosza, a kozmikus életérzés; de ha pontosan ebben a világrendben talált

* Békássytól kölcsönözve

magára az ember, még a legelidegenedettebbje is, ha tetszik, legföllebb ez utóbbi mar-
dosó elégedetlenkedésével van benne jelen, azaz kivetített önmagával – döbben rá
egyszer a bolondja maga –

kopár szigetek közt mint egy paradicsomkert – kezdődhet, noha a kopárság nyom-
ban a sivárságot, a lelketlenséget tételezi, nem kétséges, az veszi körül mindennapja-
iban mindkét felet, akik pedig Édenre vágnak, a teremtés bujaságára, amelyben
fürdözhet a vágyakozó, igényes, ám magának való elme – túlkáprázott ábrándjaival,
fölébecsült sérelmeivel, megsebzett múltjával, amelyet – akarata ellenére – belecipel
jelenébe, jövőjébe sorssá túlozva, vereségnek imitálva (*ott, ahol szenvedni jó*), hiszen
kellemes az a csöpp fájás, az életet tanúsítja, kirekeszti az érdektelenséget, följosgósít
a nagyszerű kert birtokbavételére, miképpen B, örömet meghívta K-t, keresse föl
vele/általa gyermekora varázsos díszletét, a kastély köré csempészett déli világot
magnóliákkal, rhododendronokkal, az ősiség ginkkójával, természetes vérbükkökkel,
hatalmas tölgyekkel, lombos berkenyével, tüskés vadnarancssal, tarkálló somokkal,
szélsuhogással, patakcsörgéssel és zuhogással a darálómalom felől, ahol a hirtelen
mély és nyugtalan vízben pontyok, domolykók és menyhalak tanyáznak alant, föl-
löttük gyanútlan küszök, apró keszegek rajzanak, a part korhadozó tuskójából siklók
sziszegnek – akár valami könnyű elbeszélés öntudatlan metafizikájából; nos, igen,
hát persze, ez valóban fölkeresendő állomása egy leendő ígéretes pályának, esélyes
díszlete egy zavarba keveredett érzésnek: bánat-örömmek, öröm-búnak, hitegetésnek
és hitszegésnek, ahogy ilyenkor általában lenni szokott, jöllehet, ezt az éles *általá-
ban*-t a legnehezebb elfogadni, akkora blama otromba mindennapisága, holott éppen
a szuverén egyéniség határozott fölmutatása, önálló döntésképpessége a cél, elfogadása
olyasminek, amit a társadalom, nemhogy szubvencionálni, megérteni sem képes,
netán vállalva a kitaszítottságot; milyen gúnyoros a lovak nyerítése a túlmelegedett
istállóból –

ezek a zeneietlen hangok értelmezhetők csábításként egy könnyed alkonyi vágásra
a tágas réten, amit a meghívó, a fiatalabb B. már annyiszor kipróbált és élvezett, cé-
lozgatott is rá a másíknak, aki *nem lehet még harmincöt éves (a halántékai fölött kissé
deres a haj, mint az erélyes embereké sokszor)*, ezáltal némiképpen K. is bemutatva;
hát még ha nem csupán *rongálatlan vonásairól, választékos öltözékéről* esnék szó, de
kivételes testmagasságáról, ugyanis jó két méterre megnőtt; B. nem mondható ugyan
alacsonynak, mégis körvonalatlan alárendeltséget hámoz ki természetük szembeötlő
különbségéből, olykor nyomasztja a kíméletlen arány;

aztán egyszerre eltűnik a bántó különbség: a folyóparton állnak, közös elha-
tározással vetkőznek, fürdődresszre váltanak, B. a vízbe ugrás kipróbált helyszínét
kutatja a parti fűzek között, ahonnét esztendő óta nekivág a folyó kiszélesedett, le-
lassult kanyarulatának – szemben a túlpárti fővényszőnyeggel, csobbanva merül alá
a fák árnyékában elsötétült vízbe, hosszan hűti fölhevült testét úgyszólván a meder
aljához, a kutakodó márnák, harcsák homokjához tapadva, följöve pedig K.-nak csak
a fejét látja, ezúttal a folyó jótékonyan kiegyenlítette a különbséget, bár a hosszú
karok lendületes csapásai voltaképpen utalnak a kivételes testmagasságra, noha nincs

köztük versengés, B. szaporázza saját karmozdulatait, miközben oldalról pislog társa felé, ahogyan amaz hasonlóképpen igyekszik követni a másikat tekintetével; itt a vízben nem próbálkoznak társalgással, valójában nincs mit folytatniuk, az idáig vezető úton inkább az izgatott némaság, semmint a fölszínes locsogás uralkodott; nyilvánvalóan vártak valamit egymástól, amit a beszéd talán bagatelizált volna, K.-t a kíváncsiság mozgatta, megismerni B. világát, az utóbbit a várakozás, hogyan fogadja vendége a számára új körülményeket –

– hát itt laksz –

– *nem lakom sehol... nem sok fűz már ide*; talán ez a víz, talán ez a puha füves part, talán a forró napsugár –

ugyanabban a pillanatban indultak kifelé a vízből, *azt gondolták, tudják, hogy milyen emléküik lesz erről a partról: egy pár barátságos óra, egy csendes búcsúzás és egy tökéletesen kellemes nap emléke*; olyasmik, amelyek mindössze a kívülállóknak tetszenek banálisnak, aki átéli, tisztában van vele, miféle partokat kutatott föl, merrefelé csábította a folyó szemérmes áramlása; szóltan elégedettséggel heverték egymás mellett, *lebunytták szemüket, hadd süsse őket végig a nap*, hallgatták a fű rejtettjeinek méla zümögését;

mellük erősen zihált, ámbár nem föltétlenül az úszás fizikai megerőltetésétől, hiszen az aligha lehetett kimerítő –

másféle hevesség lehetett, ami tüdejüket fölzaklatta, másféle és alighanem megnevezhetetlen, bevallhatatlan;

mindkettejük számára világos volt: a magány foglyai, jóllehet, különösebben nem igyekeztek ebből az állapotból kitörni, inkább a konkretizálhatatlan szenvelgés ejtette csapdába B.-t is, K.-t is, majdhogynem kellemesen érezték magukat helyzetükben, egyformán elunták a szertelen városi forgatagot, a folytonos megfelelést – lett légyen bármennyire kitűnő – a nyughatatlan társasági életnek, az energiákat fölöslegesen pocskéoló vitákat, vagy éppen tűnt szerelmeket, alkalmi viszonyokat, amelyeket jobbára sanda pletykák táplálnak (vagy éppen gerjesztenek), és egyaránt kíváncsiak valami más, valami magaszosabb, őszintébb kapcsolatra, amely képes lesz föloldani a csalódásokat, az unalmat, hiszen jól látta K., mennyire idegen az a világ B. számára, amely nem kívánt ismeretségekre kötelezi csupán amiatt, hogy véletlenül részese egy vonzó-taszító közegnek, és – persze – nem maradt B. előtt sem titok, hogy a sokoldalúan képzett, ragyogó pálya előtt álló K. mennyire viszolyog világa levegőtleniségétől, ámbár időnként talán irigyelte (*könnyű annak, aki sok mesterséghez ért* – jegyezte meg egy alkalommal), valójában tengődtek, semmint lelkesültek az ideiglenesen elhagyott nyüzsgésben; mégis, milyen tétován, milyen visszafogottan nyilatkozik K. addigi élete nagy érzeményszerű, mennyire szemérmes beszámolója: *egy párizsi tanulót ismertem egyszer. eszes – nem – lángelméjű ifjú. óriási léptekkel haladt, előtte végtelen pályák nyíltak meg mindenfelé. most egy rossz szobában él és fest misztikus Blake-szerű képeket; a falnak fordítja őket, hogy ne lássa, mikor készen vannak, s nem mutatja meg senkinek*; B. pedig tudott mindent arról a szenvedélyről, amely K.-t a festőhöz kötötte, noha a képeket nem látta, alighanem A *fürdőzést* sem soha,

ezt a Picasso (*Avignoni kisasszonyok*) ihlette művet – a valóban Blake-s átírással, ennek ellenére imént a folyóban olyasféle érzések berzengették, akár a sosem látott kép emanációja;

megkönnyebbüléstől szabdalt feszengés volt ez a heverészás a kora őszi melengető napsugárzásban, viszont nem volt fikarcnyit sem pihentető, ha egyszer azt a bizonyos zihálást alig-alig sikerült fékezni, minduntalan újrahevítették az emléktöredékek, újra a száradó bőrök halkuló illata –

K. próbálta meghívóját faggatni, nem hiányzik-e neki a város társasága, az a minduntalan újdonságokkal, meglepetésekkel, újabb ismeretségekkel mozgásban tartott levegő, amelyben – végtére is – az ő egyértelmű tehetségére derülhetne fény, valahogy beemelhető lehetne a köztudatba; ott az a lelkes filozófus vagy nyelvtudós, aki folyóiratot is indított a városnak, kiállítja azokat az izgága festőket, akik voltaképpen megbotránkoztatást céloznak műveikkel, közzé tesz érthetetlen versszüleményeket, alig követhető elbeszéléseket, hírelt a kirívó színházi eseményeket, ugyanakkor pontosan tudta, a válasz nemleges lesz, föloldhatatlan makacssággal határolja el magát a minap még számára is vonzó környezettől és jelenségektől, rádöbbsent a következetes visszavonulás méltóságára a kifosztott remény árnyékában –

B. ellenben a hatalomra, társadalmi elismertségre törő embert igyekezett kiragadni társa jellegzetes pózaiból, amelyeket néminemű öntetszelgés színezett esetenként komolytalanabbra, holott a szándék föltétlenül őszintének hatott;

ezek a tapintatlanság határait súroló érdeklődések, netán már valóban faggatózások semmi esetre sem szolgálták a feszültség csökkenését, amely feszültség voltaképpen bizonyos érzékelési pontok földerítését célozták, azokat a réseket kutatták, amelyeken át be lehet hatolni a másik túlságosan körülbástyázott magánszférájába, ki lehet tapintani a kapcsolódási lehetőségeket, a szabad vegyértékeket (alkalmasint kémiai relevanciával is); úgy tetszett, a hűvös víz alaposan fölfrissítette őket, leöblítette róluk a fölszínes mélabút, amit mindketten bőrükön viseltek, egyre jobban az őszinteség nyiladozott már-már kényes párbeszédükben, ám pontosan erre a nyíltságra volt a legnagyobb szükségük, ennek vágya ziháltatta tüdejüket a pihenésnek vélt napfürdőzésben, illetőleg, a vágyakozás leplezése vagy visszafojtása, mindent összezavarhat egy tolakodónak vélt gesztus, amiből – természetesen – nekirugaszkodások és visszakozások következtek, ismétlődtek – az óvakodás nyilvánvaló jelei (mint az önsanyargatás hagyományos formái);

reménykedve nyilatkozott az ilyesféle megpróbáltatásokról B. egyik K.-hoz írt levelében: *persze az is lehet, hogy az uralkodó bolygóm (a Mars, ami egyébként kegyetlen intellektusom eredője is) heves befolyása mindennemű vizenyős és borongós kedélyállapotokat kihajt a szervezetemből az elkövetkező időben*; abban a pillanatban, a füves folyóparton éppenhogy az „elkövetkező időben” hasaltak, valószínűleg azonban konkrétabbnak érezték a helyzetet, semhogy az idő szerkezetét bolygatták volna benne, félreismerhetetlenül a *most* mindenhatóságára vadásztak, föl-földuzzadó heveséssel vagy elakadt lélegzettel, mégis szemérmesen;

a táj finom részvéte némileg szelídített a helyzeten –

dongók, méhek zümmögtek egyhangú dallamaikat a part sárga virágaiból, hölgy-mál, szarvaskerep, pityang, csorbóka mostanra ritkuló aranya vonta magához a szorgos mézgyűjtőket, a mind fakóbb katángokra legföllebb a szenderek vagy a nedves fővenyről még elkóborló boglárkalepkék vetettek röpke pillantást, fönt az ég kék magasságában két ölyv (pár?) körözött, ők viszont mindezt egységes és általános harmóniaként vették tudomásul, figyelmük nem akadt el, nem ragadt le egyetlen részletnél sem; szeptember egyelőre nem érezte a hervadás közeledését, még csontokat melegítően forró volt, fontolgattak is egy újabb megmártózkodást a folyóban, de borzongva elvetették mondván, most szárazon fölöltözködhetnek, visszaindulhatnak a kastélykertbe, netán a kastély emeleti teraszára, amely ilyenkorra már árnyékban van, mivel keleti fekvésű, alkalmas egy langyos tea mellett elmerengeni a szellem dolgai fölött;

lassan szedelőzködtek, úgy tettek, mintha a cihelődés, az öltözködés minden figyelmüket lekötné, magukban azonban alighanem végtelenül sajnálták a csiklandós, noha izgató eszmecsere abbamaradását, jó lett volna, ha legalább az irányultsága bizonyossággá válik mindkettejük szemében; B. már egyszer megfogalmazta: *sokáig tartó feszült érzesi állapotban nincsenek kedélyhullámzások*, de legalább is nem zuhan el a hangulat a végletekbe, a kimondatlan, amelyben annyira elmélyült makacssággal kalandoztak, végtére kimondatlan maradt, ámbár aligha ismeretlen –

hátról, a kertészet felől léptek be a parkba, a kis kertészház mellett, ahol véget ért a téglafal, amely az út felől kerítette el a kastélyt és környezetét, keskeny ösvényre fordultak, almafák alatt haladtak, B. fölvert a fűből egy sötétpiros almát, füle mellett megrázta, majd megismételte K. fülénél szintén:

- csörgőalma, itt így hívják –
- mi csörög benne?
- magjai a magházban, amikor beérik –

K. gyermeki örömmel rázogatta mögötte az almát, amíg a kastélyhoz értek, hallotta maga mögül a zörgést, ahogy a keskeny ösvényen egyesével haladtak, a másíknak fölfedezés számba ment ez a játék a gyümölcscsel, zavaros jelképek tódultak egymásra fejében, szerette volna tudni, B.-ben munkált-e célzatosság, amikor fölhívta figyelmét erre a játékra, ám nem tudta, miként fogalmazza meg érdeklődését úgy, hogy kerülje a direktséget, illetve, lehetősége legyen visszaburkolására, ha esetleg ízlésén túl kibomlott volna; megkönnyebbült volna, ha tisztázódik, része-e ez a gyerekjáték annak a nagyobb játéknak, amelybe egy ideje helyüket keresik, föltehetően mélyebben magába véste barátja súlyos, nem is föltétlenül eredeti, klasszikusokat idéző maximáját: *az alacsony ösztöneit aki el bírja nyomni, az még nem nemes ember. a nemes ember az, akinek nincsenek alacsony ösztönei*, amihez – persze pontosabban kellene ismerni, mit tarthat alacsony ösztönnek, mennyire diktálják gondolatait a rajta kívüli világ penészes normái –

aztán a teraszon, amely úgyszólván a kastély körüli mély árok (ki tudja, mi célt szolgált, ha egyáltalán) fölé nyúlt, és sajátos perspektívájából szinte más arculatát mutatta a parknak, kiderült, B. új olvasmányélményéről szeretne beszámolni, amelyre,

szerzőjére már levélben lelkesedve utalt: *ő az egyetlen, aki szembe mer szállni a téméd sebhová sem vezető gondolattal (például az igazságról és egyebek), úgyhogy bármit is mond, az csak eredeti lehet*, látszik: prófétát talált magának – (mint annyian mások akkoriban) az etrenek német személyében:

– *olvastál már Nietzsché-t? vagy a cambridgei filozófia tiltja?*

– úgy gondolod, megtilthatnak nekem azok bármit?

fölszabadultan összevetnek, B. már-már egy szuszra fölmondja a *Túl jön és rossz-szon* legmarkánsabb tételeit; világos, hogy magát, saját vívódásait olvasta bele a vonzó igékbe, az új morál készítésébe, eufóriája többet árul el önmagáról, semmint a kemény textusról, K. pedig kizárólag erre figyel föl, pusztán amiatt is, mivel a lelkesedés tárgya eladdig nem került kezébe, de – persze – sokat hallott az egyre divatosabb szerzőről, sikere közhelyeivel jobbára találkozott; kissé sokallta a vélelmezett egzaltációt, némiképpen idegennek is ítélte B.-től, nem tudhatta ellenben, milyen állapotban van viszonya Noëlhez, aki ezekben a pillanatokban talán valahol Svájcban utazgat családjával; arról voltak ismeretei, mennyire megviseli B.-t a kapcsolat szeszélyessége, amely időnként olyan kifakadásokban nyilatkozik meg, mint a *túl erőtlen vagyok abhoz, hogy...* amely főként kelletlen föladatok hártására vonatkozik, néha pedig tartósabb hangulattá szélesedik, féltékenység gyötri, szenved az elképzelt álhatatlanságtól, a vetélytárs esetleges megjelenéseitől, versekkel traktálja az is, talán jobbakkal, mint ő, aki olyan körülményesen húz ki egyet-egyét a fejéből, még a leveleiben is rákérdez riválisára;

– nem mintha az istentelen dolog volna – fújja ki magából a megértést egy súlyos lélegzettel –

a főlzolgaló lépett ki a teraszra kezében nagyobb ezüsttálcával, a kívánt teát hozta, sőt, kristályüveg desszertes poharakat szintén, mindezt szépen eléjük rendezte az asztalkára:

– parancsoljanak, hoztam egy kis behűtött almakompótot, ha megkívnának, és ezt a kekszet –

B. megköszönte és nyomban elmondta az idősebbnek, mi a kínálat, aki nevetve rázta felé az asztalon díszelgő csörgőalmát; úgy ítélte meg, alkalmas a hangulat kérdése föltevésére:

– *miért élsz egyedül?*

B.-t voltaképpen nem lepte meg a kérdés, kimondatlan benne volt már a folyóparti diskurzusban, de nem akart azonnal válaszolni, nem szeretne volna leleplezni magát, mennyire foglalkoztatja ez a probléma, azt még annyira sem akarta, hogy a gyors válaszból nyegleséget vagy olcsó hártást kelljen kihámoznia hallgatójának, kivárt az illendőség határáig, teáját kavargatta, belekóstolt a tejszínhabbal ékesített kompótbá, mintha csak nyelvét kellene fölkeszítenie a megfontolt válaszra, amelybe aztán lassan, kissé akadozva, mégis viszonylag pontosan fogalmazva kezdett bele: szabadságáról beszélt, amelyet nem szeretne föladni, ugyanakkor ez a határozott igénye nem jelenti azt, hogy nem értene meg másokat, akik egyébként – akár elfogadják őt, akár nem – érzékelnek benne egyéni értékeket, esetleg éppen ezt a szabadságeszményt;

nekem kell, hogy azt tehessem, amit akarok, amit – természetesen – úgy gondolt, már-mint önmagával, semmi esetre sem mások szabadságának sérelmére, csupán annyiban, amennyiben a világ *akarata és képzet*, más pálya az övé, mint beszélgetőtársáé, aki – erős akaratával is – szolgálatra szegődött, rangos pozíciót foglal el a tudományos és a gazdasági életben, akarata érvényesítésében a matematika szilárd logikája támogatja, ám B. szerint ez nem szabadság így sem, előbb-utóbb belefásul majd a küzdelembe –

(most már nem tétován beszélt, hanem gyorsan, bátran /mint aki lelke mélyén rejtelmes kopogást túl akar kiáltani/ s a biztonság meglegedettségével nézett fel)

kétségkívül a gyakorlati szellem és az elvont szellem ideája ütközött a hosszúra sikerült önelemzésben, talán túlzottan is kiélezetten; K.-nak jócskán maradtak fönn-tartásai a heves fejtegetés után, nagyon is érezte ennek a steril elgondolásnak a bökkenőit, tapintattal bár, de egyértelműen mutatott rá gyöngéire, majd ekként összegezte egyetlen súlyos kérdésben:

– teljesül-e természeted igaz akarata most, mikor csak lopva közelíthetsz valakihez, csak mikor az, minden környezetéből kiragadva, az elmékedécek szigetére vetődik?

B. megértette a kérdés kettősségét, kicsit zavarta a nyilvánvaló utalás bizonytalan és küzdelemes, ám szevedélyes ragaszkodására a kétségeit alig-alig oldó viszonyához, annál is jobban feszélyezte a palástolatlan áthallás emerre a kapcsolatra, amelyben az elhallgatások sokkalta súlyosabbak, mint a kifejtések, kettejük tisztázatlan (tisztázhatatlan?) függőségére, arra a minden pillanatukból kibukkanó türelmetlenségre és fogva tartó társadalmi illemre, megszokásra;

az Éden komiszsága – summázhatta volna poétikusabb lendülettel, egyúttal kétségtelen belenyugvással –

K. a kompótját turkálta, ugyanakkor figyelmesen hallgatta ifjabb barátja részletező beszámolóját élete itteni szakaszáról, amelyet az rövidítve ugyan, de újra átélt minden egyes hazlátogatása alkalmával; tudott testvéreiről, egyiket-másikat ismerte is, B. anyjának intelligenciája, irodalmi műveltsége kellemesen meglepte, el tudta mindannyiukat képzelni ebben a kissé túlromantizált kastélyban, a borostyánnal futtatott falak között, a kert *(a kétszeresen Éden)* óriásfái alatt, a szeszélyesen kanyargó sétányok keskeny járatain, a józanul szükös kiszolgáló személyzet gondozásában, vagy akár a munkában, amelynek valamilyen változatát a család minden tagjának kötelessége végezni, senki nem henyélhet tétlen, szinte napi program szabályozza a vidéken gazdagnak minősülő könyvtár rendszeres fölkeresését, mindannyiuk klasszikus műveltségének szerény alapját, szellemi érdeklődésük hiteles támaszát, jóllehet ismerte B. lekicsinylő véleményét, aki kimeríthetetlen humorforrásként kezelte a nagyrebecsült nemzeti klasszikusokat;

minden esetre ahhoz, hogy B. olyan szépen, mondhatni „ékeszólóan” tudott fogalmazni, hozzájárulhatott olvasottsága, a klasszikusok ismerete (még ha K. nem ítélhette meg nyelvismeret hiányában, mennyire), és annak idején ez ugyancsak sokat nyomott a latba, hogy szívesen ajánlja *Apostolnak* abba az exkluzív társaságba, amelyben maga jeles tag volt, mi több, egyenesen onnét válogatta közelebbi partnereit;

elnézte most is – talán tárgyilagosabban, mint pár évvel korábban – ezt a jó arcú, szelíd fiatalembert, fölfedezte vonásaiban, nyílt tekintetében ugyanazt a hajlamot a lemondásra a világ szokványos értékeiről, tolakodó ajánlatairól a szintúgy szokványos boldogsághoz, becsülte benne az eltökéltséget, a megingathatatlan törekvést a minőségi életre, a kifinomult szellemiségre, a korszellem tudatos befogadására, az intelligencia megnyilatkozásaira, valószínűleg látta benne a gyorsan épülő tehetséget szintén, pillanatig sem irigykedett rá, pillanatig sem szégyellte, hogy elbűvöli kisu-gárzása, tudta, hasonlóképpen érzik mások is ezt a hatást, hogy megnyilatkozásait figyelem kíséri; azt megintcsak pontosan érzékelté, hogy van valami aggasztó koraerettség abban a lelki fejlődésben, szemléletbeli haladásban, amely barátját egy mindinkább körvonalazódó *érzéki* bölcsélet irányába hajtja, valamilyen szenzualizmusfélét igyekszik beletöltögetni a nietzsche-i „istentelenségbe”, mindennek célja pedig eljutni szintén egy új *igazsághoz*, alkalmasint az önigazoláshoz;

– *mégis, téged tragikum nem kergetett ide. ide téged nem is kergettek. miért élsz egyedül és nem az emberek között?* – nyomatékosította korábbi fölvetését K. makacsul; végtére is ez volt számára a lényegi kérdés, legkivált erre várt volna hiteles választ, már a meghívás elfogadását jobbra ez motiválta, sorsfordító feleletet remélt tőle –

– *nem merek. nem is akarok megtenni semmit, amitől elmúlik a vágyam... hiszen te mondod, a vágyaink magunk... kielégítenéd, hogy elmúljanak?*

K. inkább az *akarát*, az akarás felé hajlott, abban vélte meglelni élete hajtóerejét, B. tárgy nélküli vágyát üresnek érezte, nem értette körvonalalanságának jelentőségét, negatívnak ítélte a benne vélelmezett függetlenséget, B. viszont K. akarását találta idegennek a személyiség természetétől, az önmagán kívülre irányuló cselekvést ön-földadásnak minősítette – akárcsak társa – jellegzetes erő kultuszának;

(mi, kívülállóak tudjuk, miért maradt K. visszafogottnak, szerényebbnek az eszmecserében: emlékezetét még mindig alaposan terhelte a tegnapi nap kudarca, amikor – kerülve a nézőközönséget – megkísérelte meglovagolni B. pejkióját, de szinte azonnal leesett róla, amint a kezes állat meglódult, pontosabban: lecsusszant, hosszú lábának köszönhetően hamar talajt érve, és azonnal észrevéve, hogy B. kishúga tanúja a jelenetnek, megeskette, ne szóljon az esetről senkinek, hiúságát sértette volna; gyanakodott, hátha B. mégis értesült róla; hogy festhetne hát ezzel a kudarccal illusztrálva magasztos elmélete az erőről?)

B.-t mindegyre a fölfedezés óhaja gyötörte, az újabb és újabb ismeretlen utáni vágyakozás, amely sosem igazán beteljesülés, sokkal inkább fölerősödött impulzus a következő kalandra, állandó késztetés a nyugalom földadására, és az izgalom szinten tartására – lett-légyen fizikai vagy szellemi mozgalmasság, ha egyéb eszköze, tárgya nem akadt, valóban a lovaglás nyújtotta ismételten a szolidabb kalandot, arról nem szólva, hogy a hosszabb vágatokban kifuthattak nyugtalan agyából frissebb ötletek, netán csak ötletcsírák;

– *az Éden jámbor komisszája* – summázta olykor magában józan belenyugvással – most már nem pusztán arról volt szó, hogy a keletre néző teraszról a napot kitarkarta a kastély tömör épülete, hanem félreismerhetetlenül közeledett az alkonyat,

egyre kevesebbnek érezték nyáriás öltözküket, a fények a kert zugai között megritkultak (*a fák még esti napsugárban állnak*), az árnyak mindjobban egybe mosódtak, sőt, mintha a távolabbi sűrű kőfénybokrok alatt vékony ködpázmák kúsznának a látótérbe: szeptember diazkrét figyelmeztetései, amelyek a kora délutáni nyár kecsegtető illúzióit vonják vissza –

a táj szép lassan, alig észrevehetően kezdte visszatükrözni azt a kedélyállapotot, amelybe hosszas társalgásuk, egymástól elrugaszzkodó okfejtéseik szükségképpen besodorták őket, ezt pedig el kellett fogadni mendkettejüknek, nem hagyatkozhattak szemrehányásokra, oktalanság lett volna egymás hibáztatása, ellenkezőleg, sokadik alkalomnak könyvelték el egy olyan kísérletben, amely – úgy tetszik – adandó hangulatokban újabb próbálkozásra ösztönzi őket, noha nem a kudarcot látják meg benne, hanem a nézetek okos finomítását (*álmatlan álom a való* – szögezi majd le B.), az átalakulóban föltáruló őszi alkonyat jeleit mégis jelképeként igazítják magukra – mintegy sorsot imitálva belőlük...

Az a baj a klasszikával...

A régi klasszikus íróinkkal az a baj, hogy ha elmondanak egy történetet, akkor azzal elmondanak egy történetet, egy formába zárt történetet, de nem sokat babrikálnak el a miértekkel. Ha ihletett, impresszionista szöveget olvasok, azt érzem, hogy az ürge csak bámulja a világot, nem tudja ki ő és mit akar, csak belefeledkezik a látásába. A szürrealisták meg maguk előtt taszigálják az egójukat, s ezt akkora vehemenciával teszik, mintha minden mozdulat után támadt volna egy világmegváltó ötletük. A szürrealistákkal az a baj, hogy nem fogják fel, nem lehet minden szóznak elementáris ereje. Nem mozdul a lélek folyton folyvást, kell a mozzanatlan idő, nem lehet mindiglen csak kipöfögtetni a ménkű nagy indulatot. A nagy macsó írókkal meg az a baj, hogy folyton piálnak és egyre olcsóbb nőkkel dugnak és voltaképpen időtlen idők óta unják az irodalmat. És mindezt megírják, azt is elvárva, hogy sajnáljuk őket, ahogy a külvárosokba költöznek ócska albérletekbe, és elhagyott életük majdhogynem legvégén a nyomornegyed kocsmáiból viszi el őket a mentő. A nagy macsó írókkal ez a baj.

Az elvágyódó romantikusokkal az a baj, hogy miért csak beszélnek róla, miért nem vesznek „csakoda” egy hajójegyet, s utaznak el a déli szigetvilág legrejtettebb zugába, hátha ott megtalálnak valamit az egykori édenből. De az elvágyódó romantikusok azt sem tudják, hogy az egykori édenben sötétedés után nem volt hol felkattintani a villanyt. Nem tudtak pizzát rendelni, hideg sörről csak álmodozhattak és a mobiljukról nem tudnák átutalni a tartásdíjat volt feleségeiknek, rég nem látott gyerekeik után. Ez a baj a romantikusokkal.

A hatalmas jellemekkel meg az a baj, hogy saját maguk előtt is szerepelnek. Anynyira személyesek, annyira természetes számukra, hogy róluk szól minden, hogy nem veszik észre, ahogy csak önmagukat imádják. A hatalmas jellemekkel ez a baj. Meg hogy esetükben nem beszélhetünk szövegről. Sem anyagról. Megformáltságáról. Csak természetes nagyságról, erkölcsi és etikai tisztaságról, nemzeti génuszról, s a szónoki, váteszi pózról, amit némi izzadás közben tudnak csak kilétezni magukból.

A majdnem híres kortárs írókkal az a baj, hogy elküldik a könyveiket és érzelmi zsarolásnak tesznek ki újra meg újra, hogy kritikát írjal róluk, még azt is leszervezik, hogy hová küldjed, s mikorra, honoráriumot is intéznek... Fogalmad sincsen, mit írt, nem is érdekel feltétlen, mert a magad hétköznapi nyikorgó életével bajlódsz éppen, de az egykori barátságra, közösen elfogyasztott ezre, azra való tekintettel szoros háttáridő mellett belefogsz és szégyelled magad, hogy írsz egy majdnem híres Narciszszuszról. Mire végre elkészülsz, sejtéd már, mit akart, de csak arra tudsz gondolni, hogy a bűdös életben nem fog megjelenni rólad semmi, mert nem szervezed a kritikádat. Nem szervezed a jelenléted. Nem foglalsz el az irodalmi közéletben akkora területet, ahonnan láthatóvá válna közelmúltban közölt legszebb könyved. Nem ter-

jeszt fel érte a kiadód, de te magad sem javaslod magad díjakra, csak írsz bele a vakvilágba, mert *szeretelírní* és az neked jó. A kortárs írókkal ez a baj. A majdnem híresekkel. Azt meg, hogy jó-e egy könyv, vagy legalább az a bekezdés, amit huszadszorra kezdél újra, azt majd kétszáz év múlva, egy felhő szélén kegyetlenül őszintén megdumáljuk.

Egyedül az utcai firkálókban nem csalódtam. Tisztelem a külvárosi kamaszok görcsös kitarását, ahogy alkoholos filccel összefirkálják a nevükkel a buszmegállók műanyag üvegét. Mintha számítana, hogyha valaki több száz helyre letette a névjegyet. Aki ismeri, tudja, mekkora tett egy vesztesnek a belvárosban nyomot hagyni. Tisztelem a lepattant narkósok erőfeszítését, ahogy összefújkalják festékspraykel a ronda tűzfalakat, kukákat. Tisztelem az éneklő koldust, ahogy magát kíséri egy vizespalackból készített ritmushangszeren. Kevés az ennyire nyers, tiszta hang. Senkinek nem tesz jót a túl sok iskola! Ennyit az ösztönösségről! Ez a baj, régi klasszikusaink! És ti egykori szürrealisták, impresszionisták és kortársaim, posztkolonialisták, félték, hogy hülyének tart titeket egy hetedikes? A macsókkal meg az a baj, hogy nem férnek be a tantervbe! És hogy összekeverik a művészetet a dugással! Vagy esetükben már ez a művészet?

Csak elhagytam a kulcsom!

Látogass meg, a város fölött lakom, az egyetlen igazi völgyben. Ha a főtérről a hegyre nézel, középen találod, na jó, kicsit feljebb és balra. A házam a keleti oldal tetején áll, ablakom délre néz, de a kelő nap első sugára már megcsiklandozza a talpad, ha úgy alakul, hogy itt alszol nálam, s az ágyamban kötsz ki. A ház fehér, a rengeteg lépcső miatt el sem lehet téveszteni. A közelben volt egy kiskocsmá, de rég bezárt, ha látsz egy apró boltot – az eladók mogorvák, kevesebbet adnak vissza a kelletnél, s amúgy is méregdrágán számítanak meg mindent – számolj el magadban háromszázhetvenig ahogy lassan felfelé sétálsz, majd nézz a jobb oldalra. Kis barna kapu, s kilencvenhárom lépcső visz fel az ajtóig. Csak kopogtass, a csengő gombját hiába nyomod, nem működik. Beléphetsz nyugodtan, ne várj arra, hogy odacsoszogjak eléd. Mostanában sápadtabbnak látszom, mint szoktam, talán a hajam miatt, erősen őszülök. Ha éppen írok, akkor csak ülj le, befejezem a mondatot, vagy ha tovább sodor a lendület, a bekezdést is végigírom. Ha szomjas leszel – és szomjas leszel, a lépcsőmászás nem erősséged – tölthetsz magadnak teát, ott áll a pulton. Lefőzők minden délelőtt két kancsóval, zöldet és feketét, de csak szálalat, a filterbe csak a szemetet seperik bele. Anyám megtanított sütni, mindig rá emlékezem, az ujjaira, ahogy az apró kis formából rányomom a diókrémet a tézstalapokra, napokig eláll, s ha egyszer megkóstolod, emlékezni fogsz rá, és anyámra is. Ne csodálkozz, ha bekopog a szomszéd, pénzt kér tüzelőre, s hoz egy bögrét, melléd ül, de előbb tölt magának egy csészébe, belemarkol a süteményes tálba, s boldogan issza a szavaid. Az én ajtóim mindenki előtt nyitva áll. Szeretem, ha beszélgetnek a szobában, ha másról folyik a szó, mint

amit el tudok képzelni, így amíg írok, bele tudok szólni pár igazi fordulatot vagy legalább egy szót, nem csak mindig a magam kikoptatott, túlírt kifejezéseit. Mert én a csillagokról írok. De ebben a városban alig látszanak. Az emeleti teraszról csak utcák sora látható, hosszan kanyargó, homályba vesző, kanyargó utcák, a csillagok alig pislákolnak. Amíg jobban láttam, gyakran számolni kezdtem az ég fényeit, harminc homályos csillagnál tovább ritkán jutottam, néha, ha a város fölé köd ült, s itt a hegyen tiszta maradt az ég, majdnem negyvenig is eljutottam. Kényszeresebb napjaimon a földi fényeket számolgattam, volt éjjel, hogy eljutottam háromezer-kétszáznyolcig. Hogy miért nem tovább? Mert meguntam a számolást, a magam szabta rendszer szabályait. Kínóztam magam a számokkal, a szomszédok zenével szoktak, ha rájuk jön a mulathatnék. Elszámoltam háromezer-kétszáznyolcig és majdhogynem összeestem a fáradtságtól.

Sokszor figyelmeztettek már a környéken, hogy zárjam az ajtóm, legalább éjszákára, túl sok csöves jár felém. Féltének, hogy kifosztanak, vagy még ennél is rosszabb vége lesz az én felelőtlen viselkedésemnek. Az egyik szomszéd, akinek aggodalmaira úgy feleltem, hogy mindig is nyomasztó teherként viselem magamon a felelősségem súlyát! Úgy feldühödött félig komoly, de inkább viccesnek szánt mondatomon, hogy rendőrséggel fenyegetett. Hogy rám hívja! Zárkózzál be, te barom! – így búcsúzott tőlem. Úgy éreztem magam, mint egy kerítés közelében álló körtefa, a túlsó oldalra átnyúló ágaimat csak addig fogadják örömmel, amíg leszakasztják a gyümölcsöt, utána meg áthívják, hogy söpörjem össze az őszi avart, mert különben... Azért szeretek itt élni, mert napközben nyugalom van, szorgos emberek lakják a környéket, eljárnak dolgozni. Ha már ez a kis nyugalom sem lenne meg, miből merítenék ihletet? Hidegebb éjjeleken a tetőablaknál álldogáljak, mint egy bolond, s bámuljam az eget? Mert az égben nem csalatkozhatok, az ég tökéletes. Gyakran felnézek rá, s egyre inkább azt érzem, hogy egy úrhajóban utazunk, mi itt pár milliárdan emberek, s ami ránk borul, az a panoráma-ablakunk. Nem fekszem le úgy, hogy a fürdő tetőablakából pár percig ne bámulnám a hunyorgó csillagok fényét, tudva azt, hogy mindez csak illúzió, a régmúlt torzképe a fényszennyezett égen. Titkon azt remélem, egyszer a fürdőből látok majd sarki fényt, s nem kell Finnországig elvonszolnom magam. Újabban a barátaim is el-eltünedeznek. Aki meghalt, még az sem kap felmentést, legalább álmomban látogasson meg... Mi lehet velük?! Az augusztus eleji rekkenő hőségben már nem állít be senki egy tízkilós dinnyével, hogy locsoljuk meg vodkával és beszélgessük át árnyékban a fél napot. Csak ülök itt és írom a könyveimet. Egymagam vagyok. Nemrég olvastam valakiről, akit szerettem, hogy Hollandiába költözött. Valaki New Yorkban lett banki pénztáros, házvezetőnő, más egy alpesi faluban kilencvenéves mámiákat istápol... Ha én is eltűnök, mert én is el fogok, akkor mi lesz? Megmarad valami ebből a csendből, ami körülvesz? Bár jobb hallgatni valaki mást. A szomszédok megunták a mászkálást, zárni kezdték a közös kaput, a kaputelefon meg rendetlenkedik. Mi lesz, ha nem tud bejönni hozzám már senki? Szorongani kezdek a szomszédoktól? Nem zárom az ajtómat, mert ezzel nyitva hagyom a lehetőséget. Meg kellene változnom? Nem fogok.

Rossz álmom

Többször álmodtam egy nővel, akihez sosem volt közöm, mégiscsak veszekedtünk folyton. Én előbb háritani próbáltam, hiába a rossz reflexek, mert tényleg nem hibáztatható semmiért. Nem vettem el az egyéniségét. Nem bántottam meg. Nem hazudtam neki... Fenyegtettem, hogy megöli magát. Hogy én nem tudom, mire is lenne képes ő. Mit mondhattam volna neki, ahogy ott ült előttem keseregve? Hogy nem miattam történt mindez? Hogy a probléma gyökerét magában hordozza, s amíg meg nem oldja, addig újra és újra ugyanaz fog ismétlődni?

Álmomban olyan csupaszak voltak a falak, hogy megkértem ezt a nőt, hozzon be a kertből virágokat, díszítse ki nekem a lakást! Mondtam neki, hogy megülök itt csendben, elkaparászok a papíron, mint egy kisegér. Aztán már nem is tudom miért, de megláttam benne valamit. Mondtam neki, hogy úgy szeretném látni, ahogy sürgölődik körülöttem. Ahogy nyújtózkodva a polcra tesz egy vázát, tele orgonával, s ahogy a nehéz porcelánt igazgatja, elnézegetném a hónalja ívét, a mellét. –Vetkőzz le, kérlek – mondtam kissé mélyített hangon –, tudom, hogy már elmúltál húsz. Meddig udvaroljak? Ne nézz olyan komolyan, csiklandozzalak meg? Szerinted mit kellene tennem? Annyira lesújtóan bámult rám, hogy azt találtam mondani, hogy vezess a helyemre, mutassad meg, hol üljek, s én szót fogadok neked. Ha azt szeretnéd, hogy imádkozzak érted, azt is megteszem, hitetlenül, annyira szeretlek. Nem létezik a Földön még egy ilyen ember, mint te, egy ilyen kis senki, mint te. Egész életemben senkik vettek körül, te vagy a legkisebb közülük. Szeretlek, ma csak téged, csak veled. Más nem létezik.

Lassan rájöttem az egyik vele kapcsolatos álmomban, hogy ez a nő halott. Vitatkozzak vele? Miért tette önmagával azt, amit...Magyarázom meg neki, hogy nem lehetek mentsegg semmire, nem is ismerem! Mondjam azt, hogyha bármi közünk is lett volna egymáshoz, mert lehetett volna, mi jogon szólhattam volna rá, hogy valamit ne tegyen meg? Minek néz engem ez a nő? Ráadásul a saját álmomban? Nem vagyok én egy balfék despota, aki parancsolatokat ad. És ha az is lennék, tegyék fel, ha az lennék, akkor is hiába adnék tanácsokat, az istenre sem hallgat már senki, hiába a kőtablába, parancsolat, nem érdekel senkit már a duma. Ahogy azt sem tanácsolnám neki, hogy vágja fel az ereit, ugorjon le egy toronyból, vesse magát vonat elé, vegyen be kétmaréknyi altatót... Engem hibáztathat bárki, attól még nem fogok kétségbe esni – ezt találtam mondani álmomban.

HORVÁTH JÚLIA BORBÁLA

Dunai história. Az aranyföveny

ELŐSZÓ

Ha Közép-Európában utazgatunk, előbb-utóbb Trianonba érkezünk. Lelkileg. Ártatlan vízitúrának indul, a Duna mutatja az utat, de pár órán belül Európa áldott és kárhozott kanyarjaiban találjuk magunkat. Voltaképpen a folyó vezet át a magyar történelem fejezetein: Visegrádon királyok találkoznak, Habsburg Mária hajón menti kincseit Bécs felé, Komáromnál kitelepített magyarok, svábok, szlovákok szökdösnek át a folyón, egy komorna ellopja a Szent Koronát, és a Dunakanyaron át kijuttatja az országból. Pozsonynál Árpád hadai csatáznak, és kisvasút kunkorodik a Koronázási templom körül, a kalauz magyarul kéri a jegyet, azután a vonat húz tovább Bécsbe, északabbra, Kazinczy nyelvén íródik a fogságnapló; megannyi helyszínen, Attila hun király korától a bósi vízerőmű megépítéséig rakódnak egymásra az időrétegek.

A történet egy huszadik századi szülött utazása, aki születésnapj mókaként motorcsónakkal nekiindul a Dunának, és hajótörést szenved. Modern eszközeit, telefon, navigáció, átmenetileg nélkülözi, s a túléléshez számára idegen emberek segítségére szorul. Az utazás alatt szembesül azzal, mily szomorúan kevésbé ismeri a Kárpát-medence tájait, és annál még kevésbé annak történelmét; a gyökereit. A főhős útközben ráérez a külhoni csavargás ízére, s mire útja végére ér, pontosan tudja, merre keresse az igazi értéket. Hazafelé.

A könyv megírása 2017-ben Pozsonyban, egy ösztöndíj ideje alatt kezdődött. Az eredeti terv a Dunáról szóló könnyed, rajongó történet lett volna: a csodálatos tájról, hajóskapitányok, uszályok, halak és vadak kalandozásairól. A Pozsonyban töltött három hónap, az ott-élés viszont olyan történelmi fájdalommal szembesített, amelyek szívósan kikövetelték, ami jár, és beleírták magukat a regénybe. Hazaérkezésem óta többször visszatértem a helyszínre – a szerelméhez is vissza-visszajár az embernő –, sőt, az ott kötött segítőkész hajósismeretség révén, öt napot tölthettem egy dunai tolohájon (vasgolyókat szállítottunk Linzbe). A borítófotó útközben készült.

A történelmi részek kibontása szikár, tényyszerű, s inkább kívánja felhívni a figyelmet a Duna és környékéhez kötődő történelmi eseményekre, mintsem elemezni azokat. Munka közben, éppúgy, ahogyan a főhős részére is, sok esetben összefolyt a fikció a valósággal: vajon még a jelen ez, vagy már a múlt? S igazak lennének Reményik Sándor: És ha kell... című versében írt szavai?

*„És leszünk múzeumok kincse majd,
Hült meteorok, roppant sírkövek,
Kiket egy távol, késő nemzedék
Tán megsüvegel majd és megkövet
És talán félő tisztelettel mondja:*

*Ezek az ide tévedt, kemény holtak,
Ezek a furcsa, idegen világok –
Ezek – magyarok voltak!”*

Mint sok más szomorú jóslat, a versrészlet igaz lehet, de rajtunk múlik, a túlélés zálogaként fenntartjuk-e Magyarország történelmi emlékezetét, és folytatódnak-e, s hogyan a Geszta Hungarorum története.

E sajátos El Camino alatt legtöbbször mégis úgy érztem, hogy aranyfövenyen járok, és a mindenkori emberek történeteivel a Duna kincseit szitálom.

A Duna, a mi Dunánk is, Európa második legnagyobb folyója, s ókori ábránd, hogy ne csak a Fekete-erdőtől a Fekete-tengerig, hanem a Kárpát-medence déli tájain át az Adriáig vezesse a hajóst. Abhoz a Drávához és a Szávához kapcsolódó csatorna megépítése szükséges, ami a kontinens egészséges vízkeringését s Közép-Európa büszkeségének feléledését jelentené.

Ezen kötet, a víziút felső szakaszán játszódik, ahol több mint ezer év óta színarany szekéren, napküllüs szekéren hordják a színarany kévétet. Folytatása következik...

Pozsony–Budapest, 2017–2020. H.J.B.

RÉSZLET

A hervadó nyári rózsák beletörődtek sorsukba, az ősziek viszont kárörvendőn virítottak a hegyoldalban. Keleti szél fúj, a kiszámíthatatlan, ritka fajtából, amelyik egyik pillanatban érdekes barátod, a másikban viszont hátba támad. A völgyben domb és síkság között nyújtózott a folyó; egyik parton sűrű házsorok, a másikon sétány s könnyed lábnyomok. A vízen egy motoros bárka ringatózott, bárha úgy tűnt, tudatosan sodródik a vízárral. Völgymenetben könnyű élet várt rá és jóval rövidebb is; gyorsan történnék az események, a hajós is éberebb, mint ár ellenében, amikor lomha szívóssággal minden méterért megküzd. A hajócska orra lefelé mutatott a folyón, kissé oldalára dőlt, mintha kanyarodás közben vetették volna ki a horgonyt.

„Mégfeneklettünk...” Jelentette a hajóskapitány minden lírát nélkülözve, mintegy önmagának. Egyedül volt a fedélzeten, így másnak nemigen jelentgethetett. Először csak állt és kémlelődött, kezét a homlokához emelte, és a csuklója peremével futólag végigsimított a halántékán. Amikor bajba került, önkéntelenül ez a mozdulat jött elő; az öreganyjától látta gyerekkorában, amint a tésztás tenyerével a fejéhez közelít, s a széttárt ujjai égnek merednek.

„Micsoda blamázs...” Kényes műveltsége lévén ekképpen méltatta volna a történeteket, de hajósemberhez méltón, jóval cifrábbat kanyarított. Pár órája még ártatlanul sütött rá a nyárutói napsugár, s utolsó melegét küldve hártlyaként csillogott a vízfelszínen. Gondtalan vadkacsák hajóztak körül, lábukat véletlenül sem eresztették a hűvös mélységbe. Elegánsan kikerültek, ami az útjukba került, majd a zátonyháton

át partra gyalogoltak. A hajósnak éppen aznap volt a negyvenhatodik születésnapja, s mint az utóbbi években, ez is a vízen érte – egymagában.

„*Lehet ilyen napon bosszankodni?*” Noha a kínos pillanatokon kívül is tartózkodott a szertelen derűtől, egy mitugrász sóderkupac miatt semmiképpen sem óhajtott meghátrálni. A szárazlábúakkal ellentétben, szabadságát nem a forró főszezonban, hanem az őszi langyosságban vette ki, s az ünnepnapot is hasonló csendességben, kedves foglalatossággal kívánta elkölteni. Úgy tervezte, délelőtt vízen lesz, délután pedig, amikor már elég az imbolygásból, kiköt. Jó ebéd, kicsiny barátkozás a parti peccsenyénél, estére megszáll egy panzióban. Azzal nem ér véget a nap, férfiember számvetése akkor kezdődik igazán.

„*Majd meglátjuk...*” Igazított a sorrenden, és ezúttal nem volt ötlete, kihez ugorhatna be egy könnyed-könnyes órácskára.

Társasági és szerelmi élete ugyanis az utóbbi években jelentősen átalakult. Érzelmait idejekorán leépítette, ezért csalódások sem érték, s amikor kedve támadt hozzá, gondtalanul beleveszett a narancsszínű naplementébe. Fickósabb életkorában a nők hajkurászása – *talán udvarlása, csokolom...* –, és az evés-ivás-fogyasztás háromsága töltötte ki a szabadidejét, miközben nem adódott ideje az elmúláson gondolkodni. Manapság viszont az volt az egyetlen, amivel képtelen volt megbarátkozni, és a korosodás mint az élvezetek elmaradása jelent meg a gondolataiban.

„*Én? Dehogyan öregszem...*” Újból a fénykora járt az eszébe, amikor csinált szabályként nem hagyott el úgy kikötőt, hogy nő ne várta volna vissza. Nem volt különösebben jóképű, nagy orr és éles barázdák szabdalták az arcát, a szeme szúrós kéken világított az erős homlokeresz alatt, tarkótól fejtetőig kopaszodott – mégis visszavárták.

„*Jó a szövöge...*” A versenytársak többször meghívták itálra, s próbálták kitudni, hogy csinálja. Túl sokat nem tanulhattak tőle, mert a poénokon túl nem merészkedett. Legnagyobb bánata volt, hogy nem nőtt magasra, viszont szenvedélyesen vonzódott a nála természetesebb nőkhöz. Hogy jobban lásson, amennyire lehetett, kihúzta magát mellettük, s kedvtelve vizsgálta az árut.

„*Ez a te nagy bajod...*” Sőhajtoztak a mindenkori barátnők, de érezték, sokkal inkább az ő nagy bajuk a hajós léhasága, ki mosolyogva tűrte a korholást, s mivel megadta a módját, távozás előtt bedobott egy viccet.

„*Erről van szó...*” Visszaérkezvén a motorcsónakra, elégedetten végignyújtózott az első ülésen, gyomra, agya, ágyéka kielégülve emésztette a randevút, fejét hátravette a finoman borzoló brizben. Végiggondolta, mit végzett és mit végezhetett volna; a folyami lét érzékennyé tette álmok szövögetéséhez. Megint csak egyedül volt, s hogy megtörje a csendet, bekapcsolta a rádiót. Különösen kedvelte, amikor zagyvalék szavak keveredtek az adásba, és épített határok híján egyszer csak másik nyelven folytatódott a műsor.

„*Elsüllyedt, felrobbant, kimentették/nem mentették, megnyerte/elbukott, kisüt/esni fog...*” Nagyrészt ebből állt a hírrepertoár és sok-sok zeneszámból, aminek nem értette a szövegét. A dallamok viszont megkönyörültek rajta, s az érzékek útján férköztek közelebb hozzá.

Idővel, a kalandozáson túl, szenvedélyévé vált a csavargás. Szerette a megelőző készülődést; a szerelés ellenőrzését, a benzintank feltöltését, a cél bemérését és minden egyebet, amitől hajóskapitánynak érezhette magát. Nem sajnálta megvenni a szükségesen túli kutyukéket: fendert, bóját, ütözőt, kötélrugót, bikát, szapolyt; s megannyi, a komoly hajózáshoz elengedhetetlen kelléket.

„*Így teljes a muníció...*” Volt hát mit rendezgetni, s volt miről ábrándozni, hogy majd egyszer, talán nem is oly sokára, eljuthat az óceánig. A születésnap reggelen rá-érősen szállt vízre, a hárosi kikötőben alig mutatkozott ember. Hanyagul kitöltötte a hajónaplót, mindössze az indulás helyét és idejét jelölte meg, és vízre bocsátotta a csónakot. Néhány perc múlva a test magabiztosan vágta maga előtt a vizet, s alig néhány kilométer után besorolódott a budai ágba.

„*Az igazi hajós mindig ár ellenében indul neki.*” Tetszelgett a hajóskapitányi mi-volt, ami azon a nyáron nem tűnt túlságos attrakciónak. Hónapokig alig esett, és Felső-Ausztria felől sem érkezett számottevő utánpótlás. Szeptemberben Budapestnél különösen alacsony volt a vízállás; nyögött a Duna, és a kiszáradás veszélyével az enyészet fenyegette. A lakosság aggódva figyelte a híradásokat. Tömegek tódultak a partra, hogy közelebről szemlélhessék az agóniát, az ínségsziklánál sorban álltak báméskodásért a turisták. A kiránduló- és átkelőjáratok leálltak, mindössze az ugribugri kishajók merészkedhettek vízre.

„*Nekem így is jó...*” A vízről nézve nem tűnt súlyosnak a helyzet, és a motorkapitány ugyanúgy kihajózott, ahogyan alkalomadtán az áradások színterére. Ezúttal megpróbált partközelségben maradni, mert mindenképpen látni akarta a sírköveket.

„*A miket?*” Kérdezett vissza pár nappal korábban, amikor az egyik halászcárdában izgalommal mesélték az emberek.

„*Egy tanítónőt temettek el a Duna-parton.*” A későn érkezők, ahol bírtak, bekapcsolódtak az elbeszélésbe, de csak nagyon lassan állt össze a kép.

„*A férje tizennégy évvel fiatalabb volt nála...*” Egyesek szerelmi bánatot, mások bűncselekményt sejtettek.

„*Ha Józsefvárosban lakott, hogy került holtként Budára?*” Bozontos és rajzolt szemöldökök húzódtak fölfelé, valaki egy friss bulvárlapból tudni vélte, hogy az alacsony vízállásnak köszönhetően vált láthatóvá a sír. A csapos megfejelte.

„*Asszonytartás és járulékai ügyében pert indított a férje ellen...*” A hajóskapitánynak, bár rendkívül érdekelte a történet, hirtelen elege lett. Kifelé menet hallotta, amint megnevezik a helyszínt, s akkor elhatározta, hogy másnap, hiszen amúgy is kirándulni indul, személyesen tájékozik.

A hídhöz közeledvén, kisebb csoportot látott a sóderes bemaráson, színes vászonmolinóval körülkerítve régészek, partmunkások görnyedtek a lelet fölött. Nyúzott gránitkocka feküdt a sekély vízben, felszínét sok ezer hullám simította gömbölyűre. A hajóskapitány ügyesen odairányította a motorcsónakot, s mielőtt bárki kitilthatta volna a kutatási területről, mintegy bennfentesként odakiáltott:

„*Hogy álltok gyerekek?* A kutatók épp csak fölnéztek, és rövid hamarosan kiderült, hogy Eley Károlyné született Szabó Ilona székesfővárosi tanítónő, élt 67 évet, meg-

halt 1907. szept. 12-én s hogy áldás és béke poraira. A csónakkapitány hüvelykujjával lájkolta a fejleményeket, s hogy megússza a lelepleződést, gázt adott; úgy gondolta, útközben lesz ideje a telefonján híreket olvasni. A fősodorban haladva gond nélkül átvonult a fővároson, s mire elhagyta az Újpesti vasúti hidat, megfélekedett a rejtélyes vízi sírról. Induláskor a Dunakanyar fölé célzott, de amikor túlszaladt a Vác–Verőce–Visegrád szakaszon, többre vágyott, és meg sem állt Szobig. Gondolatai újabb kitérőt tettek, anyja házát vélte látni, s egy röpke sms-üzenettel megelőzte a születésnap-i köszöntőt.

„Isten éltesen bennünket, mama, most elutazom, majd jelentkezem, csók, fiad, D.” A zebegényi meredélyek pazar díszletül szolgáltak a bevonuláshoz; a Börzsöny lávakúpja kitérésre kényszerítve a Dunát emelkedett a meder fölé. A motorcsónak kapitánya, hogy megállítsa a ritka pillanatot, lehorgonyzott a part közelében. Lefelé nézett a folyón; valahogy mindig lefelé nézett, mintha azt ellenőrizné, mi mindent hagyott már maga mögött. Pár perc múlva nyugtalan lett, és berántotta a gépet. Mérsékelt sebességgel araszolt tovább; szerette hallani, ahogy ráérősen pöfög a motor, s a gyöngye füst megtelepedik az utastérben. Ez is hozzátartozott a nagy érzéshez, mint a folyószag, melyben keveredik a rothadó zöld, a gépolaj és a vadvirágok illata.

A motoros elszántan húzott fölfelé, s eszméletnyi idő után Párkánynál járt. Arrafelé különösen andalító a táj; a Duna Szentgyörgymező irányából távozik a civilizációból, s patakra jellemző csellel hirtelen jobbra, majd balra fordul a dombok között, hogy Visegrádnál természetes kanyarral újból megtévessze csodálóját. A hajóskapitány nem elégedett meg a szerénnyel, elvégre övé volt a világ, és otthon sem várta senki. Nyugtalan volt és mohó, nem szeretett megérkezni, sokkal inkább távoli célok felé tartani, villanásnyi gyönyörökben mártózni. Élvezetmorzsákat sejtett mindenütt; a parti nádásban, a madarak csőrében, a napsugarakban. Élményt akart, mégpedig sokat, s mint a földi angyalok többsége, a jelenlétével nyomot hagyni a pillanatban. Fölszedte hát a lusta vasmacskát, a kampós vége nagyot koppant a hajófenéken.

„Nehogy már meglékeljem magam!” Mintegy feledtetve a butáskodást, felbőgött a motor, a hajótest ugrott rá, és az ünnepi borospohár legurult a hitvány deszkából ácsolt asztráról. Kapitány észre sem vette a szilánkokat. Kifejezetten szerette, ha Kapitánynak szólítják, amely név évekkal azelőtt ráragadt a parton, s ő hagyta, hogy azt higgyék, valóban úgy hívják.

„Kapitány Szilveszter.” Nyújtotta kezét a hajóstársaknak, a halászoknak, a kocsmárosnak, de még a szép nőknek is, akikkel soha sem került annyira tartós viszonyba, hogy tudassa velük, valódi-e vagy álnév, amelyen bemutatkozott. Ő nemigen szólított meg senkit, így megkímélődött a személyeskedéstől, s elegánsan tovasuhant a következő csónakház felé. Ezúttal, hogy még inkább tetszelegjék önmaga előtt, elhatározta, hogy meg sem áll Pozsonyig. Úgy vélte, másfél, legfőljebb két óra alatt megteszi az utat; ha minden jól megy, akár Bécsig juthat. Nem tétovázott, megszokta, hogy amit kieszel, az halasztást nem tűrve teljesül.

„Egyszer élünk. Vagy nem? Törleszkedett, amikor szemből elhúzott mellette egy motorhajó. Kapitány Szilveszter nem szokott hozzá a nagyobbak tiszteletéhez, de

tetszett neki a mérettel támadt tekintély, és kedvtelve betűzte az oldalára kalligrafált nevet: *Panther*.

„*Ez meg sem áll az óceánig!*” Újból rátört az elvagyódás, mint amikor otthon, a kanapén fektében foglyul ejtette a nagyon színes filmkockák világa, midőn a főhős minduntalan belebotlik a megfelelő szerencsébe, és ölébe pottyan a dicsőség.

„*Igen, Albatrosz lesz a neve.*” Arcán a cirógató sós levegő ígéretével mosolygott az óceán-, vagyis tengernagyjelölt, és arról ábrándozott, hogy a lábát majd kényelmesen előrenyújthatja benne; nem úgy, mint a szűkös motorcsónakülésen. Hamar alkalmazkodott a szerephez: terpeszben állt a szélvédő mögött, a motor alázatosan kerepelt, és a halálra vált vízimadarak, ahogy csak bírtak, menekültek előle. Vágtatás közben a parti fűzfák, az elvadult cserjék szemhatár alá süllyedtek, alkalmi foltokká zsugorodtak a tisztásokon serénykedő kirándulók, akik kiszáradt uszadék fából próbálták tüzet rakni.

„*Na, és mit fogtok sütni? Nem tán ángolnát?*” Kapitány mélységesen lenézte a szárazföldi népséget; idegesítette az erőltetett jókedv és a csárdás-szórakozás. Émelyítette, ahogy hétvége a nép tömött nejlonszatyrokkal kicsődül a vízpartra, s hűtött söröktől várja a megváltást. A bátrabb kílbotosokat sem becsülte többre, akik roppant szakszerűtlenül ugyan, de vízre szálltak, hogy estére feltört tenyérrrel és vörösré égett vállal térjenek vissza a csónakházhoz.

„*Ennél már csak az rosszabb, ha nótáznak.*” S valóban, amikor túl voltak a megpróbáltatásokon, rázendítettek. Szilveszterben – bár hajlamos lett volna pezsdülni a dallal – győzött a nyugatias modernség, és ellenállt a kísértésnek. Ahogy bírta, bögte a motort, undok vízfodrokat gerjesztett maga körül, s olyan közel húzott el a csónakázók mellett, hogy azok majd' felborultak.

„*Azt sem tudják, hogyan kell megülni egy hullámot!*” A fején peckesen állt a tengerészsapka, az orrán napszemüveg kepeszkedett, és a friss-barna bőrére simuló trikó alatt befeszítette a mellizmát. Amikor kikerült a napolajszagú világból, lazábbra vette, s a civil pillantásoktól rejtve letáborozott. Valójában nem volt szükség helyváltoztatásra, hiszen minden mozgott körülötte; a víz, a szél, az erdő lombja, de még a Nap is őt kerülgette. Néha kiferkült a tatra napozni, máskor a kajütben motozott, vagy újságot olvasott. Kapitány Szilveszter, noha érezte, hogy menthetetlenül eljegyezi magát a magánnyal, képtelen volt maradásra. Olykor jól jött volna a társaság, netán a segítség, de az árát nem akarta megfizetni, s kifejezetten egymagában akart helytállni az idegen vizeken.

„*Legalább lesz időm átgondolni a... az életet...*” Kapitány tőle szokatlan lágylelkűséggel nézte a folyót, az idő állandóságának bizonyítékát, és a családja jutott eszébe. Az anyja, a nagyszülei és a közös felmenőik, akik nyomtalanul éltek-haltak e vidéken, s éppúgy belevestek a tájba, ahogyan most ő.

„*Nagyapám erdőkerülő volt.*” Nemigen tudta, valójában mit rejtett e romantikus foglalkozás; duhaj vadászatról, özetetésről, csipős disznógulyásról szólt a rege, s a városi palántát nem érdekelte a hajnali didergést követő munkás nappal és a korán szürkülő esték unalma.

„Nagymam háztartásbeli, szüleim első generációs hivatalnokok voltak.” Összegezte a családfát, amelynek lefelé nem hajtó ágán önmagát, a kiugrott mérnökjelöltet, az elvetélt pilótát, bizonytalan státusú értelmiséginek, szabadúszó magánzónak tartotta.

„Na, és? Legalább nem ugráltat senki-féle főnök.” Azzal megnyugodott, de nem nagyon, mert hogyan látta volna a példakép nyugati emberek arcát, kiknek ráncait a jólét vasalta simára, s akik a szüleinél, de önála is jóval szabadabbnak mutatkoztak.

„Mi történik itt?” Beböfentett a motor, a hajóskapitány nyugtalanul figyelt. Komárom alatt a főág nem túl széles, helyenként vad örvényekkel; a folyó zúgolódva törleszt a szűköske meder miatt, a víz dúsan zubog lefelé, utána megint lelassul, hogy a következő kanyar után újrakezdhesse. A csónakmotor ki-kihagyott, hátul öklendezve préselte magából a vizet, végül lefulladt. A zaj elszállt a füsttel, a csónaktest eggyé vált a folyófelszínnel, rajta egy villanásnyi emberkével.

„Érdekes ez a csönd...” Bár Szilvesztert idegesítette, hogy egy kiszámíthatatlan, állandóan változó lény hátán lovagol, nem sietett motort rántani. Hátát a műbőr ülésnek vetve nézte, de nem látta a partot. Nesztelenül teltek a száz-méterek, amikor feltűnt a visegrádi palota, és a kőcsipkével keretezett ablakrámákon túl mintha élet mutatkozott volna. Kapitány előkotorta a távcsövet.

„Monokuláris lencse, a legprofibbak közül való.” Tódította az árus, és a kapitányok Kapitánya ezúttal sem sajnálta magától a minőséget. Kedvtelve pillantott a célzókorongba, hol aranytaláros, harisnyanadrágos férfiak jobbán vörös brokátruhába burkolódzó, gyöngyös hajú nők elnagyolt képe mozgott; a köpeny alól kilátszott a tornacipős lábuk. A fiúk elegánsan meghajoltak, a lányok kecsesen fogadták a komendálást, s mintha a talpuk nem érintene talajt, végiglejtettek a lépcsőn. Kapitány lekapta szeméről a gukkert, amely mintha a múltat hozta volna közelebb hozzá. A múltbéli vízió beszippantotta, és aprólékosan végigpásztázta a kertet.

A palota alsó teraszán fehér székeken, fehér kottaállványok mögött, parókás zenészek hangoltak, kesztyűs inasok csillogó tálcán, az idej első borral kínálták a múlt-rajongó vendégeket. Mellettük turisták pózoltak, gyártották a mérhetetlen mennyiségű és minőségű fényképet; ki-ki a hozzáilló háttérrel. Kapitány Szilveszter rövidlátón összehúzta a szemét. A várfal tövében sajátos időkeveredéssel, egyszerre gyűjtötte az íjász fácántollas tegezbe a kilótt nyílvevőket, miközben a kőfal mellett karabélyos vitézek törölgették tajtékos homlokukat, a barlangi beugróban hétvégi ős-kovács pengette a patkószeget. Lejjebb, a hársak árnyékában, párapu alatt üldögélve kólát vedeltek a látogatók, amikor szünetet rendelt el a gondos idegenvezető.

Kapitány rémhíradók tapasztalt nézőjeként a gavallérokat bajnívás leendő sérültjeinek, a hölgyeket pedig fekete könnyeket síró, fátyolos özvegyeknek képzelte. Mivel ő többnyire csak a pillanatig jutott el, azt hitte, neki sikerül örökké élni, s noha rosszabb napjain gondolt az elmúlásra, az észrevétlen halálban reménykedett. Szerencsére a fiatalokhoz nem jutott el az aggodás mákonya; könnyeden, szerelmesen pörögtek, bizonyos volt, hogy sem baj, sem idő nem foghat rajtuk. A motor mintegy hírt adva magáról horkantott, s Kapitány Szilveszter némileg visszatért a jelenbe.

„Nem lesz itt baj!” Bizakodott, de letaglózta a tudat, hogyha lerohad a motor, a személye nem lesz fontosabb, mint egy vadkacsáé, ami éppúgy a fennmaradásért küzd, ahogyan ő. A csónaktest komótosan sodródott tovább, és Kapitánynak eszébe jutott a Duna-parti sír. Irigységgel gondolt az ismeretlen tanítónőre, kinek neve, ha sok-sok évvel később is, egy furcsa véletlennek köszönhetően bevonul az uralkodók neve mellé.

„Hogy is hívják...” Pattintgatta az ujját, amellyel a történelmi emlékezetét próbálta munkára bírni. Elővette a telefont. Gyorsan, pontosan szötte hálóját a láthatatlan szervezet, amivel magához láncolta híveit, és a szerkezet kiköpte az eredményt.

„*Elemy Károlynét eredetileg a németvölgyi temetőben hantolták el, majd 1963-ban, miután a temetőt felszámolták, a sírköveket töltésként a Dunába hajították.*” Kapitány megrendülten meredt a képernyőre, maga sem értette, miért a rég nem érzett részvét. „*Partvédelmi céllal...*” Ízlelgette a feledés ezen prózai okát, s sebesen lapozta a virtuális oldalakat. A képen a kimentett sírkő látszott, rajta a rövid felirattal, egy emberélet összegzésével.

„*Ennyi volt hát az egész?*” Kapitány a megváltoztathatatlanul pörölt, de a fősvény informátor mindössze annyi hírt engedélyezett számára, hogy a fejfát a Történelmi Múzeum kőtárában helyezik el, majd a képernyő elsötétült.

„*Rám is ez vár?*” Kapitány félredobta a döglött készüléket, és a várjátékos ifjakat bámulta. Szeretett volna hősies epizódokat felidézni a saját életéből, de mivel sihederkorában háló nélkül vetette magát a semmittevésbe, egy sem jutott eszébe. Végül megelégedett volna a mások diadalával. Szeretett volna történelmi nevekkal, évszámokkal dobálózni, melyeket nem kezdett ki a feledés, de egyiket sem tudta pontosan felidézni, mert annak idején a tudás bőségszaruja helyett a szabadság méregpoharát ürítette, mégpedig fenékgig.

„*Magadnak tanulsz...*” Hallotta a szülei korholó szavait, amikor rossz jegyet vitt haza az iskolából, és ő nem tudta megmagyarázni, hogy az idegen tollakkal írt történelemkönyvek miért nem hozzák lázba.

„*Eh, még egy tisztességes tengeri kikötőnk sincs...*” Berzenkedett a kicsiségbe belenevelt magyarka, és sejtelve sem volt róla, hol keresse a kincsesládát. Holott éppen rajta ült. Gépiesen a telefonért nyúlt, s bár egyetlen segítője, ami a való világgal összekötötte, áramellátás híján kifeküdt, úgy érezte, nincs egyedül. A vízpára cakkosra igazította a tájképet, a partvonal összemosódott a mederrel. Az ős-Duna ugyanolyan hallgatagon тұrta a jelenlétét, mint a neves és a jeltelen elődökét, s az olajzöld örvények alól, mintha elsüllyedt roncsok, feledésbe fúlt fők üzentek volna.

Árpád-házi királyok, királynők, a Pozsony felé vágató lovasjászok, a kincseit sirató Mária királynő, a kelet felől érkező Attila és Buda, nyomukban a cseperedő Csaba királyfival, a koronalopó komorna és a regényes nevű és sorsú udvari társalkodónő: Vecseszéki Ferenczy Ida Krisztina Veronika, valamint a Duna jegén csúszkáló kitelepített magyarok, svábok, tótok, az ártérért harcoló bösi halászok, és más híres-hírhedt halandók, kiknek történetét méltatlan mostohaként mellőzték a krónikák. Vízszag avarillattal keveredett, jelen a múlttal incselkedett...

Ennek a zeneiskolás anyagnak nézz utána, de sürgősen. Attól tartok, nem megy ez a bicikli – mondta a rovatvezető, és már csukta is be maga után az ajtót. Áronnak várakozás közben még az is eszébe jutott, vajon kellőképpen tájékozódott-e a zeneiskola ügyében, de aztán hamar megnyugtatta magát: az alig két év alatt országos hírűvé vált intézmény fontosságából, ténykedésének jelentőségéből már csak azért is igen könnyű volt felkészülni, mert számtalanszor, számtalan helyen elmondták, leírták, az új magyar zenei kultúra, a népi ihletésű hazai zeneoktatás és -művelés megteremtésében mennyire meghatározó szerep jut Békéstarhosnak. Sok mindent lehetett tudni az egykori Wenckheim-birtok ősparkkal körülvett, megüresedett épületeiben berendezkedő iskoláról – az ország első állami énekiskolájáról –, ahol már Kodály is járt és a tehetséges vidéki gyerekből akarják megteremteni az éneklő Magyarországot. Áron úgy nevelkedett – a szegedi Alsóvárosban a székely apa és a felvidéki anya következetesen hozzászoktatta a három gyereket –, hogy énekelni szép, jó és nagy öröm. Szinte felujjongott magában, mikor olvasta, hogy Tarhoson az az alapelv, hogy addig senki ne vegyen hangszeret a kezébe, míg nem tud énekelni és a hatalmas park gyönyörű gesztenye- és nyárfái meg lucfenyői alatt tartott szolfézsórákon a diákok versenyt daloltak a madarakkal, a balladaesteken, különféle szabadtéri rendezvényeken valósággal zengett a környék. A szerkesztőségben az ilyesminek nem volt sok becsülete – az ájuldozó-bájos lipótvárosi kékharisnyák és a nagy szocialista ügybuzgóságtól fennen durrogó vezércikkeket és tűrhetetlen termelési riportokat gyártó, gyáva és ügyeskedő, többnyire írástudatlan karrieristák szánakozó lenézéssel fogadták volna a vidéki népi kádergyerek efféle megnyilatkozásait, netán hangoztatott lelkesedését – Áron, kellőképpen óvatos előrelátással, meg sem próbálkozott ilyesmivel.

Azonban a tarhosi kísérlet izgatta. Mikor értesült arról, hogy a már korábban nagy figyelemmel kísért intézmény, ahol – megírták – az egyik kihasználatlan épületben létesített gyakorlószobák kialakításakor maguk a diákok hordták az építkezéshez a meszet, a téglát, segítettek falazni is – „minisztériumi vizsgálat” alá kerül és május elejére kiderült: rövid időn belül, tulajdonképpen egy tollvonással megszüntetik a zeneiskolát – határozott. Utána kell járni a dolognak. A rovatvezető nem ellenkezett. „Beszélj neves szakemberekkel, ők majd értékelik az iskolát és megindokolják a bezárás szükségességét is.”

Most itt ül és várja a neves, kétszeres Kossuth-díjas zeneszerzőt. Készséges és kedves volt a telefonban, ő javasolta találkahelynek a Fészeket – Áron már hivatalos néven, a művészeti szövetségek házaként ismerte, bár hallomásból tudta, a háború előtt így hívták és a köznyelv most is Fészeknek nevezi ezt a hetedik kerületi, híres-neves, még a század legelején létesült művészklubot – ahol most sarokba húzódva,

székét szorosan a falhoz húzva és hátát oltalmazólag a falnak vetve, kíváncsian, de mindinkább feszengve várt, türelmesen, de kissé növekvő szorongással. Ez a sohasem látott Kovács Barnabás kétségkívül igen ismert, országos hírnévű ember, a Kossuth-díjat szinte természetes, hogy kétszer is megkapta, hiszen 1922 óta vesz részt a munkásmozgalomban, a szociáldemokraták kulturális rendezvényeit szervezi, munkáskórusokat vezet, 1927-től végez illegális pártmunkát (!), 31-ben pedig magának Sallai Imrének a futára, ebbéli minőségében utazik Berlinbe, ahol az emigráns magyarok körében folytat szervezőmunkát, innen kerül Moszkvába, ahol 1938-tól már a szovjet zeneszerzők egyesületének nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó főosztályát vezeti. A háborúban belép a Vörös Hadseregbe, főhadnagyként rész vesz a budapesti harcokban is, majd a szovjet hadsereg lapjának, az Új Szónak a munkatársa, már 45 ösztétől a zeneművészeti főiskola tanszékvezető tanára, immáron négy éve a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöke, 51-től országgyűlési képviselő, nemrégiben pedig – megírták a lapok – a párt, az MDP Központi Vezetőségének is tagja lett. Ilyen ember igazán megfelelő lehet, hogy a tarhosi ügyben megszólaljon – nyugtatta magát Áron és türelmetlenül pillantott az órájára: még több mint öt perc volt a találkozó megbeszélte időpontjáig.

Kovács hajszálpontosan érkezett. Amint Áron ránézett a sasorrú, keskeny szájú arcra a mélyen ülő, savószínű szemekkel és a csontos, előreugró állal, viselőjük átható, éles-szigorú tekintettel mérte végig, a konvencionális udvariaskodás paravánja mögül előkandikáló könyörtelen vizslatással. Az előtoluló kényelmetlen érzés, meglepetésére, fura tisztelet-félével vegyült a fiatalemberben: ez az ember tudja, mit akar, ez az ember hallatlan erőt, tekintélyt, súlyt tud maga mögött – Áron úgy vélte, Kovács Barnabás többé-kevésbé ismert életútja és magasan elismert személyisége indokolja mindezt, megjelenésének hatásával kombináltan.

A zeneszerző határozottan, némi szigorral, ugyanakkor őszintének tűnő érdeklődéssel kérdezgette.. Hány éves, mikor, hogyan került föl vidékről a párt központi lapjához, mik a tervei, mi érdekli, családja, iskolái, munkája. Áront jólesően meglepte ez a mélyen emberi hang. Végére is egy nagymenő zeneszerzőt, egy országos hírességet ugyan miért is izgatná, hogy Fekete Áron a szeged- alsóvárosi Martonosi utcából miként került föl a Szabad Néphez, milyen szakon végzett a tanárképzőn, hány testvére van és mik a tervei a jövőt illetően...? Furcsállta is: ő kérte a találkozót a komponistától, most mégis Kovács tesz úgy, mintha érdekelné őt – így tán elő se nagyon tud hozakodni mindazzal, amivel és amiért az egész beszélgetést kezdeményezte...

– Egyébként amit a telefonban mondott, arról nincs túl sok mondanivalóm – előzte meg a zeneszerző. – Ez a dolog már el van döntve.

– Igen, de ...- próbált megszólalni Áron, végre kicsit összeszedve magát.

– Nincs erről mit beszélni. Ne foglalkozzon ezzel.

Áron kétségbeesetten körülnézett. Az enyhe májusi kávéillatban alig néhányan üldögéltek a Fészek a kimondottan elegánsnak nevezhető termének asztalainál. Izgalmában kicsit előbbre hajolt a faltól, nagy lélegzetet vett és tisztelettudóan, de határozottan és hévvel próbálta taglalni a tarhosi ügy jelentőségét, gondosan ügyelve,

hogy eszmei-politikai lényegét kiemelje és létének indokoltságát bizonyítani próbálja.

A zeneszerző, úgy tűnt, vagy két percig türelmesen hallgatja. Kifejeztelen arcán semmiféle érzelem vagy indulat nem látszott, savószerű szemei valahová a távolba mélyedtek, keskeny szája összeszorítva, szokatlanul nagy kezei a asztalon a csatos bambisüveget babrálták. Váratlanul szólalt meg, mikor Áron egy pillanatra megtorpant, újabb lendületet keresve.

– Nézze. Én ÁVH-s ezredes vagyok. Nyugodtan el is mondhatja, ha kell, úgyis letagadom. – Egy másodpercre elmosolyodott, furcsa, ábrándos mosollyal, mint amikor régóta nélkülözött, különösen kedves ínycsalat jut az ember eszébe. – Maga okos, értelmes, intelligens fiatalember, igazán nagy kár volna magáért, ezt most a legkomolyabban mondom. Még maga előtt az élet, családja van, tervei, ígéretes egzisztenciája. Felejtse el ezt az egészet. – Indulni készült. – Felejtse el – szólt még vissza.

Áron mozdulatlanul ült a falnál. A csatosüveget bámulta meredten, amin még az előbb szokatlanul nagy kezével babrált Kovács Barnabás tanszékvezető főiskolai tanár, kétszeres Kossuth-díjas zeneszerző, a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöke.

